

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Veronika Slobodová

**Následky vad právních jednání
se zaměřením na neplatnost a zdánlivost**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Tematický okruh: Občanské právo hmotné

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 24. 02. 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 378 109 znaků včetně mezer.

Mgr. Veronika Slobodová

V Praze dne 24. 02. 2021

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu profesorovi JUDr. Janu Dvořákovi, CSc., za cenné připomínky, odborné vedení, podporu a čas, který mi věnoval v průběhu zpracování rigorózní práce.

Obsah

Úvod	6
1. Právní jednání	10
1.1. Náležitosti právního jednání	14
1.2. Druhy právních jednání	16
1.3. Právní jednání v pojetí hmotného a procesního práva	19
1.3.1. Žaloba	19
1.3.2. Soudní smír	20
1.4. Podmínky a doložení času	20
2. Výklad právních jednání	23
2.1. Výklad <i>favor negotii</i>	26
2.2. Výklad <i>contra proferentem</i>	28
3. Neplatnost právního jednání	29
3.1. Relativní neplatnost právního jednání	30
3.1.1. Námitka relativní neplatnosti	31
3.1.2. Lhůta pro uplatnění námitky relativní neplatnosti	35
3.2. Absolutní neplatnost právního jednání	37
3.3. Částečná neplatnost právního jednání	38
4. Důvody neplatnosti právního jednání	40
4.1. Neplatnost pro rozpor se zákonem	40
4.1.1. Dispozitivní a kogentní právní normy	41
4.1.2. Zákonný zákaz	45
4.1.3. Teorie kvalifikovaného rozporu se zákonem	46
4.1.4. Obcházení zákona	49
4.1.5. Vymezení pojmu veřejný pořádek	51
4.1.6. Neplatnost pro rozpor právního jednání s veřejnoprávními předpisy	54
4.1.7. Neplatnost právního jednání a znaky skutkové podstaty trestného činu	56
4.2. Neplatnost pro rozpor s dobrými mravy	57
4.2.1. Vymezení pojmu dobré mravy	58
4.2.2. Požadavek zjevnosti ve vztahu k zneužití práva, porušení dobrých mravů a veřejného pořádku	60
4.2.3. Vzájemný vztah dobrých mravů a veřejného pořádku	64
4.2.4. Rozpor právního jednání se zákonem a s dobrými mravy	66
4.2.5. Skutkové podstaty rozporu právního jednání s dobrými mravy	67
4.2.6. Nepřiměřená výše smluvního úroku a smluvní pokuty	69
4.2.7. Hrubý nepoměr vzájemných plnění a dobré mravy	73
4.3. Neplatnost pro nedostatek formy právního jednání	74
4.3.1. Následky nedodržení formy stanovené zákonem	74
4.3.2. Následky nedodržení sjednané formy	78
4.4. Neplatnost z důvodu počáteční nemožnosti plnění	82
4.5. Neplatnost z důvodu nedostatečné způsobilosti jednající osoby	85
4.5.1. Neplatnost pro nedostatek svéprávnosti jednající osoby	85
4.5.2. Neplatnost pro neschopnost právně jednat z důvodu duševní poruchy	88
4.6. Neplatnost z důvodu nesvobody vůle jednajícího	91
4.6.1. Bezprávná výhrůžka	91
4.6.2. Tíseň a následky lichevního jednání	93
4.7. Neplatnost z důvodu omylu	96

4.7.1. Podstatný omyl	97
4.7.2. Omyl vyvolaný lstí	98
4.7.3. Omyl vyvolaný třetí osobou	99
5. Zdánlivé právní jednání	101
5.1. Důvody zdánlivého právního jednání	101
5.1.1. Nedostatek vůle	101
5.1.2. Nedostatek vážné vůle	102
5.1.3. Neurčitost právního jednání	105
5.1.4. Nesrozumitelnost právního jednání	108
5.2. Následky zdánlivého právního jednání	109
5.3. Odlišné a společné znaky zdánlivého a neplatného právního jednání	110
5.4. Neoprávněnost výpovědi z nájmu ve vztahu k neplatnosti a zdánlivosti právního jednání	112
6. Další následky vadného právního jednání	114
6.1. Nárok na náhradu škody	114
6.2. Vydání bezdůvodného obohacení	115
6.3. Zánik věcněprávních účinků smlouvy	118
7. Náprava vadného právního jednání	121
7.1. Konverze	121
7.2. Zhojení nedostatku formy právního jednání	123
7.3. Dodatečné schválení právního jednání	123
7.4. Náprava nesrozumitelnosti nebo neurčitosti právního jednání	124
7.5. Změna nezákonného určení rozsahu soudem.....	126
8. Relativní neúčinnost	128
8.1. Předpoklady relativní neúčinnosti	128
8.2. Vztah relativní neúčinnosti k neplatnosti a zdánlivosti právního jednání	132
Závěr	134
Seznam zkratk	140
Seznam použitých zdrojů	143
Název rigorózní práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce	161
Název rigorózní práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	162

Úvod

V rámci občanskoprávních vztahů zastává právní jednání prvořadou a nezastupitelnou roli. K myšlence zaměřit rigorózní práci na následky vad právních jednání mě přivedl zejména přetrvávající zájem o problematiku právního jednání, kterou považuji za jedno z nejvýznamnějších témat občanského práva se zásadním dopadem na právní praxi.

Právní jednání musí svým obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům, zákonům, a jeho obsah musí být možný a dovolený. Pokud právní jednání nesplňuje některý z výše uvedených požadavků na něj kladených, je stíženo vadou. Vada právního jednání se může týkat samotné existence právního jednání, nebo jeho platnosti či účinnosti. S vadami právního jednání spojuje občanský zákoník různé následky. Účelem občanskoprávní úpravy následků vad právních jednání je zajistit, aby následek, který by z právního jednání jinak vznikl, nenastal, anebo pokud již nastal, aby pozbyl svou platnost a účinnost. Rozsáhlá rekonstrukce občanského práva přinesla řadu změn spojených s problematikou následků vad právních jednání, které vzbudily diskusi mezi odbornou veřejností a vyvolaly množství otázek, na něž nejsou doposud jednotně přijímané odpovědi.

Hlavním cílem této rigorózní práce je, za pomoci znění zákona, odborných publikací a judikatury, analyzovat a zhodnotit jednotlivé následky vad právních jednání a způsob, jakým občanské právo k vadnému právnímu jednání přistupuje. V rigorózní práci pojednávám o jednotlivých vadách právního jednání vždy v souvislosti s konkrétním následkem. Pozornost věnuji také vzájemným souvislostem a rozdílům mezi následky vad právních jednání.

Domnívám se, že pojetí vady právního jednání a jeho následků je v čase proměnlivé. Tento předpoklad bude předmětem zkoumání, a v závěru práce ověřím jeho správnost.

Rigorózní práce se zvláště zaměřuje na zkoumání následků vad právního jednání v podobě neplatnosti a zdánlivosti, jelikož tyto sankce stíhají nejzávažnější nedostatky právního jednání. V omezeném rozsahu tato práce pojednává také o relativní neúčinnosti. Následky vad právních jednání představují taktéž v procesních souvislostech. Pozornost směřuji i na možnosti nápravy vadného právního jednání a další odpovědnostní následky spojené s vadou právního jednání. V práci se zaměřuji rovněž na specifikaci problematických míst účinné české právní úpravy a navrhuji jejich možná řešení.

Sekundárním cílem práce je provést komparaci vybraných otázek následků vad právního jednání s německou, švýcarskou, částečně s rakouskou a slovenskou právní úpravou a zahraniční judikaturou. V rigorózní práci přibližuji další možnosti řešení následků vad právních jednání navržené v unifikačních projektech smluvního práva DCFR, PECL a UPICC. V rámci srovnání

jednotlivých institutů či ustanovení právních řádů se snažím nalézt shodné a rozdílné znaky v porovnávaných právních úpravách a unifikačních projektech.

Problematikou následků vad právních jednání se zabývám z pohledu platného občanského zákoníku. Primárně je rigorózní práce zaměřena na platnou právní úpravu a aplikační praxi, avšak poukazuji i na právní úpravu předchozí, protože se domnívám, že některé závěry dosavadní doktríny a judikatury jsou nadále použitelné, a není proto důvod se od nich odchylovat. V jednotlivých podkapitolách si kladu za cíl seznámit čtenáře s nejvýznamnějšími rozhodnutími Nejvyššího soudu ČR a Ústavního soudu ČR v dané oblasti, včetně vlastního náhledu na ně.

Z metodologického hlediska jsem při zpracování rigorózní práce využila zejména metodu analýzy, syntézy a komparace.

Rigorózní práce je členěna do celkem osmi kapitol, jež jsou dále děleny na podkapitoly a oddíly.

V první kapitole analyzuji základní pojmy související s právním jednáním a jeho náležitostmi. Následně se zabývám druhy právních jednání a pojednávám o jednání v pojetí hmotného a procesního práva.

V druhé kapitole se věnuji pravidlům interpretace právního jednání. Soukromé právo klade důraz na lidskou svobodu a autonomii vůle, což se projevuje také v přístupu k právnímu jednání, když do popředí vystupuje interpretační zásada, podle níž je třeba na právní jednání hledět spíše jako na platné než jako na neplatné.

Ve třetí kapitole se věnuji institutu neplatnosti. Nejdříve se zaměřuji na nastínění účelu a podstaty neplatnosti právního jednání. V souvislosti s případy neplatnosti je často sporné, zda má vada právního jednání vést k absolutní či relativní neplatnosti, přičemž zodpovězení této otázky má zásadní význam. Občanský zákoník z roku 2012 se odklonil od koncepce absolutní neplatnosti právního jednání jako obecného následku vad právního jednání. V případě neplatnosti právního jednání půjde zásadně o neplatnost relativní. Samostatnou podkapitolu věnuji částečné neplatnosti právního jednání a námitce relativní neplatnosti. S ohledem na slovní spojení „vznést námitku neplatnosti“ uvedené v ustanovení § 586 odst. 1 OZ se zabývám otázkou, zda se v občanském zákoníku jedná o přímou, nebo nepřímou relativní neplatnost.

Čtvrtou a pátou kapitolu považuji za stěžejní část rigorózní práce, protože se v nich věnuji nejvýznamnějším a nejčastějším následkům vad právního jednání vedoucím k neplatnosti a zdánlivosti.

Čtvrtá kapitola pojednává o jednotlivých důvodech neplatnosti právního jednání. V rámci zkoumání vad právního jednání působících neplatnost právního jednání věnuji pozornost vymezení rozdílu mezi kogentním a dispozitivním právem ve vztahu k pojmům platnost a účinnost

právního jednání. Následně se věnuji analýze rozporu právního jednání se zákonem a vymezení pojmů zákonný zákaz a obcházení zákona. Ve čtvrté kapitole přibližuji teorii kvalifikovaného rozporu právního jednání se zákonem, která vnímá sankci neplatnosti právního jednání jen jako mezní řešení, pokud si tento následek nezbytně žádá smysl a účel porušeného právního předpisu. V souvislosti s problematikou obcházení zákona se zabývám otázkou, zda je výslovná úprava zákazu obcházení zákona v občanském zákoníku nezbytná.

V kontextu zkoumání vad právních jednání nabývá na významu otázka, zda porušení veřejnoprávních předpisů působí mezi soukromými osobami vždy neplatnost právního jednání. Součástí čtvrté kapitoly je také analýza vztahu následků vad právních jednání ve sféře soukromého práva k následkům založeným právem veřejným.

V rigorózní práci se věnuji rozboru neurčitých pojmů „veřejný pořádek“ a „dobré mravy“, jež slouží jako významný korektiv platnosti právního jednání. Zvláštní pozornost zaměřuji na význam adjektiva „zjevný“, a to ve vztahu k narušení veřejného pořádku a dobrých mravů.

Důvodem neplatnosti právního jednání je porušení požadavku formy právního jednání, a to z pohledu nedodržení formy stanovené zákonem nebo sjednané smluvními stranami. V rámci čtvrté kapitoly se zabývám řešením otázky, jaké právní následky zákon s nedodržením formy v jednotlivých případech spojuje.

Ve čtvrté kapitole věnuji pozornost neplatnosti právního jednání z důvodu nedostatečné způsobilosti osoby spočívající v nedostatku svéprávnosti nebo neschopnosti jednat z důvodu duševní poruchy. Následně se vypořádávám s problematikou následků bezprávné výhrůžky, tísně a lichevního jednání. Pozornost věnuji také neplatnosti právního jednání z důvodu omylu a počáteční nemožnosti plnění.

Cílem páté kapitoly je přiblížit problematiku zdánlivého právního jednání. Zdánlivost je chápána jako důsledek natolik závažných vad spojených s absencí pojmových znaků, že právní jednání vůbec nebude existovat. V této souvislosti vzniká otázka, zda se k právnímu jednání, o kterém zákon prohlašuje, že se k němu nepřihlíží, váže tentýž následek jako ke zdánlivému právnímu jednání podle ustanovení § 551 až § 553 OZ. Právní teorie nezaujímá jednotný názor ani k otázce možnosti aplikace konverze na zdánlivá právní jednání. Názory se liší i v hledání odpovědi na otázku, zda zdánlivé právní jednání může vést ke vzniku povinnosti k náhradě škody, anebo zda lze v případě zdánlivého právního jednání analogicky uplatnit pravidla o částečné neplatnosti právního jednání. V závěru páté kapitoly porovnávám následky v podobě zdánlivosti a neplatnosti.

V šesté kapitole se věnuji následkům vadného právního jednání v podobě nároku na náhradu škody, vydání bezdůvodného obohacení, anebo zániku věcněprávních účinků smlouvy.

V sedmé kapitole se zabývám možnostmi nápravy vadného právního jednání, jimiž jsou zejména konverze, zhojení nedostatku formy právního jednání, dodatečné schválení, náprava nesrozumitelného či neurčitého právního jednání a změna nezákonného určení rozsahu soudem.

V osmé kapitole pojednávám o vybraných otázkách souvisejících s institutem relativní neúčinnosti. Zvláštní pozornost věnuji problematice odporovatelnosti ekvivalentního právního jednání. V osmé kapitole analyzuji relativní neúčinnosti ve vztahu k jiným následkům vad právního jednání.

V závěru rigorózní práce shrnuji zjištěné poznatky a vyvozuji vlastní závěry k výše nastíněným otázkám.

1. Právní jednání

V občanském právu má právní jednání základní a nezastupitelné postavení, protože umožňuje osobám vlastními projevy vůle dosahovat právních následků, které odpovídají jejich zájmům. Právní jednání řadíme mezi nejvýznamnější právní skutečnosti. Právní teorie vykládá pojem právní skutečnost jako „objektivní skutečnost, kterou objektivní právo, tj. právo v objektivním smyslu, jednak bere na zřetel (a tudíž je schopno s ní pracovat), jednak s ní spojuje právní následky“¹. Pojem právní jednání občanský zákoník výslovně nedefinuje, avšak pojem užívá a upravuje, z jakých zdrojů vyplývají jeho právní následky. Občanský zákoník nahradil pojem právní úkon pojmem právní jednání. Změnou terminologie z právního úkonu na právní jednání se demonstruje diskontinuita s dosavadní právní úpravou.² Přes tuto změnu v pojmosloví nebyl pojem „úkon“ zcela opuštěn, neboť na některých místech občanského zákoníku se terminologie předchozího zákona nadále objevuje (například § 1361 OZ, § 1679 odst. 2 OZ, § 2373 odst. 2 OZ).

Základem právního jednání je právem uznaná a navenek projevená vůle vyvolávající právní následky.³ Právní jednání vede především k těm právním následkům, které mají podle jednajících vzniknout. Kromě následků, které jsou v právním jednání vyjádřeny, vyvolává právní jednání právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran. Následky právního jednání plynou ze samotného zákona, který určuje právní hodnocení jednání. Dobré mravy nemají postavení obecného normativního zdroje. Dobré mravy působí jako korektiv následků jednání, které se kvalifikovaným způsobem přiči morálním standardům. Zvyklosti jsou dlouhodobě a pravidelně zachovávaná pravidla v obchodním styku, pravidla slušného chování člověka či podnikatele. Zavedenou praxí stran se rozumí individuální pravidlo jednání, které mezi sebou ustanovili přímo účastníci právního jednání.⁴

Ustanovení § 545 OZ výslovně definuje následky vyvolané právním jednáním širším způsobem, než doposud činilo ustanovení § 34 ObčZ 1964 ohledně následků právního úkonu. Tato skutečnost nevede k závěru, že podstata právního jednání je odlišná od podstaty právního úkonu podle ObčZ 1964. Za účinnosti ObčZ 1964 vyvolával právní úkon kromě zamýšlených následků

¹ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 154.

² MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 466.

³ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 16.

⁴ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1951.

také následky plynoucí ze zákona a jeho obsah byl poměřován dobrými mravy. V této souvislosti poukazují na rozhodnutí Nejvyššího soudu⁵, který konstatoval, že výpověď pronajímatele z nájmu bytu je jednostranným, adresovaným právním úkonem, který musí vedle náležitostí stanovených v ustanovení § 711 odst. 3 ObčZ 1964 vyhovovat též obecným náležitostem, mimo jiné, nebýt v rozporu s dobrými mravy, zákonem, anebo zákon obcházet.

K inspiračním zdrojům všeobecných ustanovení o právním jednání patří, mimo jiné, rovněž unifikační projekty smluvního práva. Tyto obecné zásady smluvního práva nejsou ve formálním smyslu závazné a není vytvořen mechanismus, který by zajišťoval jejich jednotný výklad. Přijetí a platnost principů uvedených v DCFR, PECL, UPICC závisí pouze na jejich autoritativní přesvědčivosti. Slouží především jako vzor budoucích právních předpisů v oblasti obecné části smluvního práva nebo konkrétních transakcí na národní i mezinárodní úrovni.⁶

DCFR stanoví, že následky právního jednání jsou v právním jednání obsažené a lze je dělit na výslovně (*express agreement*) a mlčky (*tacit agreement*) ujednané. DCFR umožňuje soudům ve výjimečných případech dovodit i další následky právního jednání, a to s ohledem na povahu a účel smlouvy, princip dobré víry a poctivosti jednání (*good faith and fair dealing*) s přihlédnutím ke všem okolnostech, za kterých byla smlouva uzavřena.⁷ Obdobně PECL uvádí, že smlouva může vyvolat následky, které plynou z úmyslu stran, povahy a účelu smlouvy, ze zásady dobré víry a poctivého jednání.⁸ DCFR vymezuje zvyklost jako další pramen smluvního práva a stanoví, že strany smlouvy jsou vázány zvyklostmi, na kterých se vzájemně dohodly, nebo praxí, kterou mezi sebou vzájemně zavedly.⁹ Strany jsou podle DCFR vázány zvyklostmi, na kterých se výslovně nedohodly, pokud jsou všeobecně aplikovatelné mezi osobami ve srovnatelné situaci, v jaké se nacházejí smluvní strany (čl. II.–1:104 DCFR). DCFR a UPICC omezují použití zvyklostí, na kterých se strany vzájemně nedohodly, požadavkem rozumnosti.¹⁰

⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4093/2008.

⁶ SAMMUT, I. *Constructing modern European private law: a hybrid system* [online]. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016, s. 205 [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=1407488>.

⁷ BAR, CH., CLIVE, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Volume 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, s. 576.

⁸ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European contract law*. Parts I and II, Combined and revised. Hague: Kluwer Law International, 2003, s. 302.

⁹ BAR, CH., CLIVE, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Volume 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, s. 140.

¹⁰ VOGENAUER, S., KLEINHEISTERKAMP, J. *Commentary on the UNIDROIT principles of international commercial contracts (PICC)*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 19.

V souvislosti s analýzou institutu právního jednání považuji za vhodné přiblížit, jakým způsobem vymezil Nejvyšší soud ve své judikatuře povahu některých právních jednání. Platbu finančních prostředků posoudil Nejvyšší soud¹¹ jako projev vůle subjektu právního vztahu splnit peněžitý závazek. Písemné oznámení člena bytového družstva o převodu členství v bytovém družstvu je dle názoru Nejvyššího soudu¹² právním jednáním, neboť zákonodárce s tímto projevem vůle spojuje vznik nebo zánik konkrétních práv a povinností. Naproti tomu usnesení valné hromady nebylo možné za účinnosti ObčZ 1964 chápat *stricto sensu* jako právní jednání. V současnosti lze usnesení valné hromady a jiná rozhodnutí orgánů korporace podřadit pod dosah první věty ustanovení § 545 OZ, což vyplývá také z důvodové zprávy k zákonu o obchodních korporacích.¹³

Důležitou součástí zkoumání následků vad právních jednání je vymezení institutu právního jednání a objasnění pojmů, které jsou s právním jednáním spojeny. Obsahem právního jednání rozumíme tzv. složky právního jednání. Podstatné složky právního jednání jsou nezbytné z hlediska existence právního jednání. U typových závazků jsou podstatné složky právního jednání vyjádřeny v prvním ustanovení právní úpravy konkrétního závazku. Pravidelné složky právního jednání se v právním jednání zpravidla vyskytují, ale když chybí, nečiní právní jednání neplatným, jako například dohoda o místě plnění. Nahodilé složky právního jednání jsou v právním jednání obsaženy nahodile, jako například doložení času.

Účelem právního jednání se rozumí cíl, ke kterému právní jednání směřuje. Obsah a účel právního jednání musí odpovídat dobrým mravům a zákonům. O rozporu smyslu a účelu právního jednání se zákonem, dobrými mravy, veřejným pořádkem a o následcích, které těmto vadám občanský zákoník přisuzuje, je pojednáno dále (viz kapitola 4. níže).

Vady právního jednání brání tomu, aby právní jednání vyvolalo zamyšlené právní následky, a mohou vést k následkům v podobě relativní nebo absolutní neplatnosti, zdánlivosti, či relativní neúčinnosti.

Obdobně jako v českém právu není pojem právní jednání výslovně definován ani v právu německém. Právní jednání je německou právní naukou chápáno jako projev vůle (*Willenserklärung*), se kterým právní řád spojuje zamýšlené právní následky.¹⁴ V německém

¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2010, sp. zn. 23 Cdo 472/2008.

¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2012, sp. zn. 29 Cdo 1367/2011.

¹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) [online]. Zvláštní část, § 44 až 75 ZOK. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

¹⁴ KÖHLER, H. *BGB, Allgemeiner Teil: ein Studienbuch*. 23., völlig neubearbeitete Aufl. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996, s. 117.

právním řádu je institut právního jednání upraven v BGB. V systematicce BGB je úprava právního jednání obsažena v první knize s názvem obecná část (*Allgemeiner Teil*) ve třetím oddílu s názvem právní jednání (*Rechtsgeschäfte*). Německá právní nauka¹⁵ přisuzuje vadnému právnímu jednání různé právní následky například v podobě institutu *Nichtigkeit*, *Anfechtbarkeit* anebo *Schwebende Wirksamkeit*, *Schwebende Unwirksamkeit*.

Nichtigkeit je v německém právním řádu následkem vady spočívající v nesvéprávnosti nebo v duševní poruše jednatelova (§ 105 BGB), vady formy (§ 125 BGB), vady vůle (§ 166 BGB) porušení zákona (§ 134 BGB), rozporu právního jednání s dobrými mravy (§ 138 odst. 1 BGB) nebo lichvy (§ 138 odst. 2 BGB). Obdobná ustanovení obsahuje švýcarské právo, které v čl. 20 odst. 1 OR stanoví, že neplatná (*nichtig*) je smlouva, která má nemožný nebo nezákonný obsah, anebo je v rozporu s dobrými mravy. Stejně jako v českém právu jsou neplatnému právnímu jednání v německém i ve švýcarském právu odepřeny zamýšlené právní účinky od počátku a vůči všem.¹⁶

Německé právo upravuje institut tzv. napadnutelnosti právního jednání (*Anfechtbarkeit*). Právní jednání je platné a účinné, pokud se jeho neplatnosti v zákonem stanovené lhůtě oprávněná osoba nedovolá. Důvody napadnutelnosti právního jednání mohou spočívat v omylu (§ 119), v nesprávném doručení projevu vůle (§ 120 BGB) nebo v existenci lsti a bezprávné výhrůžky (§ 123 BGB). V českém právním řádu spadají tyto vady pod následek relativní neplatnosti. Německé právo rozeznává dále tzv. právní jednání kolísavě účinné, respektive neúčinné (*Schwebende Wirksamkeit bzw. Unwirksamkeit*). Právní jednání se může projevem vůle jedné ze smluvních stran stát neúčinným (například uplatněním práva spotřebitele na odstoupení od smlouvy uzavřené na dálku podle ustanovení § 312d BGB), nebo zůstat definitivně účinným. Dočasně neúčinné je právní jednání nezletilého před udělením souhlasu zákonného zástupce.

Odpověď na otázku, jakému následku vady právního jednání lze v kontextu české právní úpravy připodobnit německý právní institut *Nichtigkeit*, není jednoznačná. Domnívám se, že německý právní řád užívá pro označení právních následků vad spojených v českém právním řádu s institutem neplatnosti. K tomu poznamenávám, že s ohledem na udržení konzistence výkladu překládám v této práci pojem *Nichtigkeit*¹⁷ jako pojem neplatnost.

¹⁵ RICHTER, T. S. *Vertragsrecht: Die Grundlagen des Wirtschaftsrecht. 2.*, aktualisierte Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2013, s. 281.

¹⁶ KRAMER, E. A., MEIER-HAYOZ, A. *Obligationenrecht. Band VI, 1. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen. Kommentar zu Art. 19-22 OR*. Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG, 1991, s. 144.

¹⁷ Podle F. Melzera německý právní řád nepracuje s pojmem *Nichtigkeit* ve smyslu „nicotnost“, nýbrž jeho předklad odpovídá výrazu „neplatnost“. Srov. MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 571.

1.1. Náležitosti právního jednání

Náležitostmi právního jednání rozumíme vlastnosti, které právní jednání musí splňovat, abychom jej mohli považovat za bezvadné. Mezi náležitosti právního jednání řadíme náležitosti právního subjektu, náležitosti projevené vůle, náležitosti předmětu vůle a náležitosti vzájemného vztahu vůle a projevu vůle.¹⁸ Náležitosti právního jednání lze dělit podle významu na obsahové, volní a formální.¹⁹ Obsahové předpoklady právního jednání vyžadují, aby plnění, jenž je předmětem právního jednání, bylo z objektivních důvodů možné. Volní náležitosti právního jednání souvisí s tvorbou vůle, přičemž předpokladem platného právního jednání je vůle pravá a vážná. Formální náležitosti právního jednání se týkají projevu vůle. Naproti tomu neexistující právní jednání nemá žádné náležitosti, jak vyjádřil F. Melzer, „prostě není“²⁰.

Jedním z klíčových pojmů právního jednání je pojem právní subjekt, ke kterému se vztahují účinky právního řádu. Právně jednající subjekt je zapojen do souboru vztahů, ve kterých realizuje své zájmy. Osoba v právním slova smyslu musí mít právní osobnost a musí být v míře nezbytné pro konkrétní právní jednání svéprávná. Právní osobnost znamená způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti (§ 15 odst. 1 OZ). V rozsahu těchto práv a svobod lze spatřit rozdíl mezi fyzickými a právnickými osobami. Přírozená práva jsou vyhrazena pouze člověku. Svéprávností rozumíme způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (§ 15 odst. 2 OZ). Pojem „svéprávnost“ nahradil slovní spojení „způsobilost k právním úkonům“ užívaný dosavadní právní úpravou (§ 8 odst. 1 ObčZ 1964). Terminologický posun k pojmu svéprávnost je správný, neboť pojem svéprávnost vyjadřuje, že ten, kdo je způsobilý nabývat práva a zavazovat se k povinnostem, je „osobou svého práva (*sui iuris*)“²¹. Právní osobnost a svéprávnost jsou nezadatelné a nezczizitelné. Osoba se jich nemůže vzdát ani z vlastní vůle. Sankcí za porušení zákazu dispozice s právní osobností a svéprávností je zdánlivost právního jednání.

Vůle představuje vnitřní psychický stav jednajícího k zamyšlenému právnímu následku. Vůle jakožto náležitost právního jednání musí být skutečná, svobodná, vážná a prostá omylu. K požadavku skutečné vůle je nezbytné, aby vůle byla existující. Pokud má být vůle právně

¹⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 21.

¹⁹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1306.

²⁰ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 466.

²¹ HURDÍK, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 138.

významná, musí být projevena určitým objektivně poznatelným způsobem.²² Obecně lze projev vůle vyjádřit jako „ve vnějším světě vyjádření chetěi jednajícího“²³. Vůli, která není navenek projevena v určité formě přístupné druhému subjektu, nelze přiznat právní relevanci.

Projev vůle má svoji vnější stránku (projev) a vnitřní stránku (vůle).²⁴ Hlavní myšlenky názorových proudů k řešení problému kolize mezi vnitřní vůlí a její vnějším projevem se zformovaly do teorie vůle a teorie projevu. Podle teorie projevu není podstatná vůle, kterou jednající má, ale taková vůle, jakou jednající projeví. Teorie projevu upřednostňuje ochranu dobré víry adresáta. Na straně druhé její striktní pojetí potlačuje svobodu vůle jednajícího. V období předválečné civilistiky se k teorii projevu přikláněl J. Sedláček: „*To, co si strana myslí, je zcela nerozhodné; k normotvornému procesu patří jedině projev vůle, ostatní je úplně nerozhodné. Jen to, co obsahuje projev vůle, je obsahem smlouvy a jen obsah smlouvy je obsahem této právní normy, jen obsah smlouvy je účasten právní moci.*“²⁵ Teorie vůle prosazuje důležitost skutečné vůle jednajícího. Její slabina spočívá v tom, že vůli lze seznat pouze z jejího projevu. Teorie vůle a teorie projevu absolutizují vždy jednu ze dvou stránek projevu vůle. F. Melzer²⁶ se přiklání k názoru, že správné řešení vztahu skutečné a projevené vůle spočívá ve vzájemném poměrování obou právních principů. L. Tichý²⁷ vyzdvihuje teorii platnosti, která se snaží o rovnováhu obou těchto protikladů. Domnívám se, že pojetí teorie vůle a teorie projevu ve své čisté podobě není slučitelné se současnou právní úpravou a s moderním výkladem právního jednání.

Rozlišujeme dva hlavní způsoby právního jednání, a to konání (*facere, dare*) a opomenutí (*pati, omittere*), a dva hlavní způsoby projevu právně relevantní vůle, a to výslovně (například ústně nebo písemně) a konkludentně (například faktickým započítáním plnění podle smlouvy).²⁸ Na konkludentní projev vůle usuzujeme z určitého jednání. V případě, že účastník výslovně projevils určitou vůli, nelze dovodit, že konkludentně vyjádřils vůli odlišnou, ledaže by tím dával najevo

²² HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1940.

²³ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 468.

²⁴ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1304.

²⁵ SEDLÁČEK, J. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý; (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 78.

²⁶ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 475.

²⁷ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1305.

²⁸ Tamtéž, s. 1317.

změnu své dříve vyjádřené vůle. Nejvyšší soud²⁹ se zabýval otázkou, zda souhlasné jednání stran na základě neplatné smlouvy lze vykládat jako konkludentní uzavření nové smlouvy. Nejvyšší soud připustil možnost konkludentní dohody za předpokladu, že takový projev vůle vycházel z vědomí obou účastníků o neplatnosti předchozí dohody.

V občanském právu neplatí zásada, že „kdo mlčí, souhlasí“. Proto mlčení samo o sobě nelze obecně pokládat za projev vůle. V souvislosti s přijetím návrhu na uzavření smlouvy občanský zákoník výslovně stanoví, že mlčení nebo nečinnost obláta samy o sobě nejsou přijetím nabídky (§ 1740 odst. 1 věta druhá OZ). Mlčení může být chápáno jako projev vůle jen tehdy, pokud lze z okolností dovodit, že jím byla projevena vůle určitého obsahu.³⁰ V případě, kdy se význam faktického jednání liší od výslovného projevu, je třeba se ptát, jaký objektivní význam se v dané situaci faktickému jednání připisuje, a „v souladu s principem poctivosti je tak třeba považovat za rozhodující obvyklý význam jednání“³¹.

Mezi náležitosti předmětu právního jednání řadíme možnost jeho realizace a dovolenost. Právní jednání musí být za současného stavu objektivně uskutečnitelné. Nedovolenost předmětu právního jednání je vázána nikoli na faktický, nýbrž na právní důvod.³² O počáteční nemožnosti plnění jako důvodu neplatnosti právního jednání je pojednáno dále (viz kapitola 4.4 níže).

1.2. Druhy právních jednání

Z hlediska subjektů dělíme právní jednání na jednostranná, dvoustranná, či vícestranná. Na vícestranných právních jednáních se podílí více právních subjektů. O jednostranném právním jednání mluvíme v případě, kdy projev vůle jednoho či více účastníků, kteří tvoří jednu stranu, ke své perfekci nepotřebuje účast další strany. Mezi jednostranné právní jednání řadíme například závět', odstoupení od smlouvy, návrh pronajímatele na zvýšení nájemného z bytu, námitku relativní neplatnosti právního jednání, či uznání dluhu.

Dvoustranná právní jednání se člení na synallagmatická a asynallagmatická. Asynallagmatickým právním jednáním rozumíme takové právní jednání, v němž plnění není navzájem podmíněno. Typickým příkladem je darovací smlouva. Synallagmatické právní jednání zakládají podmíněnou povinnost stran plnit si navzájem.³³ Splnění může požadovat jen ta strana,

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 1998, sp. zn. 3 Cdon 321/96.

³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 1954, sp. zn. Cz 514/53.

³¹ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 521.

³² ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 24.

³³ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016 s. 166.

kteřá sama dluh již splnila, nebo je ochotna a schopna splnit dluh současně s druhou stranou. Smyslem ustanovení § 1911 OZ je chránit stranu tzv. synallagmatického závazku před případným rizikem nesplnění druhou stranou.

Adresovaná právní jednání jsou určena konkrétní osobě, nebo několika osobám, a předpokladem perfekce takového jednání je dojití projevu vůle jeho adresátovi. Pro adresná právní jednání je rozhodná tzv. teorie dojetí. Právní jednání působí vůči nepřítomné osobě, jakmile se projev vůle dostane do sféry její dispozice. To znamená, že působí v okamžiku, kdy adresát nabude objektivní možnost seznámit se s obsahem projevu vůle. Není přitom nezbytné, aby se adresát s projevem vůle fakticky seznámil například zrakem nebo hmatem, nýbrž postačuje, že měl objektivně možnost seznat jeho obsah. Soudní praxe Nejvyššího soudu³⁴ rozumí takovou možností nejen samotné převzetí právního jednání v hmotné podobě adresátem, ale i případy doručení písemnosti obsahující projev vůle do bytu adresáta či do jeho poštovní schránky, popřípadě i vhození oznámení do poštovní schránky o uložení zásilky. Pokud se adresát z důvodu nepříznivého zdravotního stavu nemůže na doručované adrese zdržovat a ani se nedozví o uložení zásilky na poště, pak se hmotněprávní jednání nedostane do sféry jeho dispozice, neboť nemá objektivní příležitost se s obsahem zásilky seznámit.³⁵ Za předpokladu, že zásilka adresátovi prokazatelně došla, avšak není jasné, kterého dne, stanoví občanský zákoník vyvratitelnou domněnku doby dojití projevu vůle.³⁶ V případě, že dojití bude vědomě adresátem zmařeno, například v situaci, kdy se adresát převzetí zásilky bude vědomě bránit, nastoupí fikce dojití.

Nejvyšší soudu vyjádřil k možnosti sjednání právních domněnek či fikcí, které samotný zákon nepředvídá, zamítavý postoj: „*Konstrukce domněnek, jejich charakteru i následků, které jsou s nimi spojeny, přísluší toliko právu. Autonomie vůle smluvních stran zde nemůže rozšiřovat regulativní nástroje, které používá zákon, a v podstatě libovolně konstruovat nové právní skutečnosti i s nimi spojené právní následky.*“³⁷ V tomto směru může být *de lege ferenda* inspirativní německá právní úprava, která prohlašuje za neúčinné ujednání fikce doručení pouze u písemnosti se závažnými právními následky, které by mohly nepříznivě změnit právní postavení spotřebitele, jako například výpověď, upomínka, stanovení lhůty k právnímu jednání (§ 308 bod

³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3951/2009.

³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2013, sp. zn. 26 Cdo 441/2012.

³⁶ DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2054.

³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. 23 Cdo 5508/2007.

6 BGB).³⁸ Naproti tomu u písemnosti, která právní postavení druhé strany neovlivní, je sjednání fikce doručení přípustné.

Neadresované právní jednání je perfektní a působí právní následky již v okamžiku projevu vůle, například u holografní závěti podpisem závěti. Adresná právní jednání lze dělit podle toho, zda adresát zná skutečnou vůli jednatelce, a to na právní jednání činěná ve srozumění s adresátem a právní jednání činěná bez tohoto srozumění. Při hodnocení jednání učiněného ve srozumění s adresátem je rozhodující skutečná vůle jednatelce, kterou druhou strana znala nebo alespoň znát mohla, a nikoliv objektivní význam projevu. Adresované právní jednání činěné bez srozumění s adresátem je třeba interpretovat z pohledu adresáta ve prospěch principu ochrany dobré víry.³⁹

V případě právního jednání mezi živými (*inter vivos*) nastávají následky právního jednání za života jednatelce subjektu. U právního jednání pro případ smrti (*mortis causa*) nastupují následky právního jednání ve vztahu k jednatelci až v okamžiku jeho smrti. Mezi právní jednání učiněná pro případ smrti řadíme například závěť, dědickou smlouvu, odkaz, anebo darování pro případ smrti.

Obligatořně kauzální právní jednání v sobě zahrnuje kauzu, tedy hospodářský účel, pro který závazek vznikl, a na jehož základě je dlužník povinen plnit. Kauza v těchto případech plyne přímo z obsahu právního jednání. Nevyjádření kauzy u tzv. obligatořně kauzálních závazků má vliv na platnost právního jednání. Fakultativně kauzální právní jednání ke své platnosti kauzu nevyžaduje.⁴⁰ U závazků z cenných papírů jako obligatořně abstraktním právním jednáním se uplatní pravidlo, že věřitel není povinen kauzu jako hospodářský důvod jejich vzniku prokázat.

Z hlediska existence majetkového protiplnění dělíme právní jednání na úplatná a bezúplatná. Pokud ze strany jednatelce není žádáno nebo slíbeno plnění druhé strany, jde o právní jednání bezúplatné. V případě úplatných právních jednání si jednatelce dá od druhé smluvní strany slíbit vzájemné ekvivalentní plnění. Pokud vzájemné plnění není rovnocenné mluvíme o právním jednání smíšeném (*negotium mixtum cum donatione*).⁴¹ Úplatnost je definičním znakem některých smluvních typů upravených v občanském zákoníku, například v případě nájemní smlouvy. K otázce, zda je smlouva o dočasném přenechání bytu k užívání neúplatná, pokud nespĺňuje požadavek úplatnosti, Nejvyšší soud konstatoval, že „žádný právní

³⁸ BAMBERGER, H. G., ROTH, H. *Beck'scher Online-Kommentar. BGB.* [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. München: Verlag C. H. Beck, 2020 [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.

³⁹ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654.* Praha: Leges, 2014, s. 480.

⁴⁰ HULVA, T. *Vady právních úkonů v soukromoprávních vztazích a jejich důsledky.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 31.

⁴¹ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 167.

*předpis účastníkům občanskoprávních vztahů nezakazuje uzavřít smlouvu, jejímž obsahem je přenechání bytu k dočasnému bezplatnému užívání*⁴². K tomu poznamenávám, že smlouva, jejímž obsahem je přenechání nemovité věci k dočasnému a bezúplatnému užívání, je smlouva o výpůjčce (§ 2193 OZ).

1.3. Právní jednání v pojetí hmotného a procesního práva

Posouzení povahy právního jednání je významné především v návaznosti na hodnocení následků vad právního jednání. Od právního jednání ve smyslu hmotného práva je nezbytné odlišovat procesní jednání subjektů soudního řízení.

1.3.1. Žaloba

Žaloba je procesním úkonem účastníka, který směřuje vůči soudu a kterým se zahajuje soudní řízení. Procesní subjekty mohou v průběhu soudního řízení činit i hmotněprávní jednání. S tím souvisí otázka, zda lze na procesní úkony subjektů řízení aplikovat ustanovení hmotného práva o vadách právních jednání a domáhat se vyslovení neplatnosti žaloby například z důvodu omylu, lsti, donucení, nebo pro rozpor se zákonem či dobrými mravy. Ústavní soud⁴³ konstatoval, že není vyloučeno, aby žaloba měla i hmotněprávní účinky, což ovšem není důvodem pro aplikaci ustanovení občanského práva hmotného o neplatnosti právního jednání. Náležitosti žaloby je nezbytné posuzovat striktně podle ustanovení § 79 odst. 1 OSŘ. Pokud žaloba neobsahuje všechny náležitosti, případně je nesrozumitelná nebo neurčitá, jde přesto o návrh, který vyvolává předpokládané následky, například stavění promlčecí lhůty. To však pouze za předpokladu, že vada žaloby bude k výzvě soudu ve stanovené lhůtě odstraněna.

Dle K. Svobody⁴⁴ je nezbytné právní jednání tzv. hybridního charakteru posuzovat jak z pohledu práva procesního, tak i z pohledu práva hmotného. Pokud má mít žaloba nejen procesní, ale i hmotněprávní účinky, musí splňovat náležitosti právních jednání ve smyslu občanského zákoníku. Dokud tomu tak není, způsobuje vadná žaloba jen čistě procesní účinky, a to bez toho, aby zároveň vyvolala hmotněprávní následky, které jsou se žalobou spojeny. Souhlasím s názorem B. Dvořáka⁴⁵, že řešení otázky týkající se platnosti nebo účinnosti podané žaloby je v civilním řízení nepřijatelné. Nedostatky procesních úkonů lze zmírnit nebo odstranit prostřednictvím

⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2715/2010.

⁴³ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 182/01.

⁴⁴ SVOBODA, K. K právním úkonům s vlastnostmi na pomezí práva hmotného a procesního. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, roč. 20, č. 2, s. 131.

⁴⁵ DVOŘÁK, B. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2018, roč. 26, č. 3, s. 84.

samostatných procesních prostředků bez přímého uplatnění předpisů hmotného práva o vadách právních jednání.⁴⁶

Procesním úkonem se rozumí projev vůle jednajícího subjektu řízení, kterým ovlivňuje průběh řízení, realizuje procesní práva a plní procesní povinnosti. Výklad právního jednání a procesního úkonu vychází z odlišných hledisek. U procesních úkonů je rozhodující tzv. teorie projevu. Na rozdíl od hmotněprávního jednání není u procesního úkonu podstatné, zda projev vůle odpovídá skutečné vůli jednajícího subjektu.⁴⁷ Procesní úkony lze učinit vůči soudu pouze konáním a výslovně. Opomenutí jednání má procesněprávní následky, jen pokud tak stanoví předpisy procesního práva. Z těchto důvodů se domnívám, že na procesní úkony nelze analogicky aplikovat požadavky kladené na právní jednání předpisy hmotného práva.

1.3.2. Soudní smír

Na pomezí hmotného a procesního práva stojí institut soudního smíru. Soudem schválený smír má účinky pravomocného rozsudku. Soudní smír řadíme do kategorie procesních úkonů s tzv. dvojitou funkcí, protože zahrnuje vedle naplnění procesní funkce i úpravu práv a povinností hmotněprávní povahy. V situaci, kdy soud schválí dohodu neplatnou podle hmotného práva, nabízí OSŘ kterémukoliv účastníkům schváleného smíru možnost nápravy formou žaloby o neplatnost smíru (§ 99 odst. 3 OSŘ). Hmotněprávní neplatnost dohody, jež byla jako smír usnesením soudu schválená, lze napadnout, pokud nenaplnuje obecné požadavky právního jednání, především tedy určitost, srozumitelnost, vážnost, nebo například v situaci, kdy jeden z účastníků ve skutečnosti nejednal svobodně, ale k uzavření smíru byl donucen.⁴⁸ Otázka souladu schváleného smíru s hmotným právem je posuzována s ohledem na dobu, kdy byl smír schválen. Následkem zrušení smíru se původní řízení dostane do stavu, jako kdyby soud smír neschválil, čímž zaniká překážka věci pravomocně rozhodnuté a soud musí vynést nové rozhodnutí ve věci samé.

1.4. Podmínky a doložení času

Následek právního jednání může být z vůle účastníků závislým na skutečnosti, o níž není jisté, zda nastane, anebo kdy nastane. Podmínky lze dělit na ty, které nemohou účastníci právního jednání ovlivnit (kauzální), a na ty, které jsou ovlivnitelné stranami právního jednání

⁴⁶ MACUR, J. Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů? *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 1995, roč. 3, č. 11, s. 440.

⁴⁷ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 189.

⁴⁸ VANČUROVA, K., JANEK, K. In: JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1.4.2014. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. 1. vydání. Praha: Havlíček Brain Team, 2014, s. 120.

(potestativní).⁴⁹ Na splnění sjednané podmínky nezávisí platnost právního jednání, nýbrž pouze skutečnost, zda jeho právní následky nastanou či pominou. Rozlišujeme podmínky odkládací (suspensivní) a rozvazovací (rezolutivní). Pokud následky právního jednání nastanou až vznikem budoucí nejisté skutečnosti, je právní jednání podmíněno odkládací podmínkou. Právní následky nastávají s účinností až od okamžiku uskutečnění podmínky (*ex nunc*). Podmínka je rozvazovací, pokud je s jejím splněním spojen zánik následků právního jednání. V pochybnostech o povaze podmínky se uplatní vyvratitelná právní domněnka ve prospěch podmínky odkládací, což nepochybně souvisí se zásadou *in favorem negotii*.

K neoprávněnému splnění podmínky osobou, které je splnění podmínky na prospěch, se nepřihlíží (§ 549 OZ). Podmínka existuje dál, jako by splněna nebyla. Pokud někdo, komu je nesplnění podmínky na prospěch, záměrně a neoprávněně zmaří splnění podmínky, považuje se podmínka za splněnou. Za záměrné a neoprávněné zmaření podmínky nelze považovat takové jednání, k němuž dala druhá smluvní strana předchozí souhlas.⁵⁰ Ten, kdo protiprávně působil na splnění či nesplnění podmínky, je v případě vzniku škody v důsledku takového jednání povinný k její náhradě.

Podmínky odlišujeme od doložení času (*dies*). U doložení času je na rozdíl od podmínky vždy jisté, že skutečnost, na které závisí vznik, změna nebo zánik právního následku, nastane. Doložení času se proto nemůže stát nemožným. Pokud je s doložením času spojen vznik právních následků (*dies a quo*), lze na doložení času přiměřeně aplikovat pravidla o odkládací podmínce. V případě, že je s doložením času spojen zánik právních následků (*dies ad quem*), použijí se na doložení času ustanovení o rozvazovací podmínce.⁵¹ Doložení času může být určeno buď konkrétním datem, nebo určením časového úseku, který má uplynout (například za týden), případně poukazem na událost, která v budoucnu jistě nastane, neví se však kdy (například úmrtí určitého člověka).

K ujednání smluvních stran, podle kterého smlouva nabývá účinnosti dnem vkladu zástavního práva do katastru nemovitostí u katastrálního úřadu, nelze podle judikatury Nejvyššího soudu⁵² přihlížet, neboť se jedná o podmínku, jejíž splnění je nemožné. Obligační účinek smlouvy je předpokladem vzniku účinků věcněprávních, protože rozhodnutí katastrálního úřadu o povolení

⁴⁹ DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1957.

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3661/2010.

⁵¹ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 557.

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. 21 Cdo 843/2007.

vkladu práva lze vydat na základě platné a účinné smlouvy. Podle názoru Ústavního soudu⁵³ nelze časovou následnost závazkověprávních a věcněprávních účinků zaměnit.

⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 6. 2000, sp. zn. I. ÚS 331/98.

2. Výklad právních jednání

Charakter právního jednání se posuzuje podle obsahu. Výklad právního jednání směřuje k zjištění jeho obsahu, pokud je účastníky projevená vůle nejasná a neurčitá, takže vznikají pochybnosti, o tom, co chtěli vyjádřit a jaké právní následky měl jejich projev vůle vyvolat. F. Melzer⁵⁴ rozporuje názor, podle kterého je výkladu způsobilý jen text, který je nejasný, nesrozumitelný nebo neurčitý. Výkladu podléhá zásadně každé právní jednání bez ohledu na to, zda se navenek jeví jako nesporné. L. Tichý konstatuje, že i „*hodnocení, zda je znění smlouvy jednoznačné, nepochybné, je výsledkem interpretační činnosti*“⁵⁵.

Nesprávné označení právního jednání nepůsobí žádné právní následky, neboť podstatný je vždy obsah právního ujednání, tedy konkrétní práva a povinnosti, které strany svým jednáním zamýšlí založit. Soud není zbaven povinnosti přihlédnout k úmyslu jednajících osob a dalším okolnostem rozhodným pro výklad projevu vůle, a to ani v případě, že účastníci použijí ve smlouvě pojmy, které odpovídají zákonným termínům (například nájemné, smluvní pokuta, pojistné).⁵⁶

Občanský zákoník vychází z právní úpravy interpretace právního jednání dříve obsažené v ObchZ. Podnětem k tomu kroku byla snaha „*opustit důraz na formální hledisko projevu, typický pro platný občanský zákoník (zejména § 35 odst. 2) a klást větší důraz na hledisko skutečné vůle jednajících osob, jak to činí již dnes obchodní zákoník (zejména § 266)*“⁵⁷. Tento interpretační směr obhajoval za účinnosti ObčZ 1964 i Ústavní soud⁵⁸, který upřednostňoval skutečnou vůli účastníků smlouvy před jejím formálním projevem. Občanský zákoník již neklade důraz na formální hledisko projevu vůle, typické pro ObčZ 1964, nýbrž prosazuje hledisko skutečné vůle jednající osoby.

V judikatuře Nejvyššího soudu se lze setkat s případy, kdy bylo výkladové pravidlo o posuzování právního jednání dle svého obsahu přehlíženo. Nejvyšší soud⁵⁹ posoudil ujednání o povinnosti kupujícího zaplatit druhé smluvní straně smluvní pokutu v případě „storna“ kupní smlouvy jako neplatnou pro rozpor s účelem zákona. Podle Nejvyššího soudu sjednaly strany smluvní pokutu pro případ výkonu práva, tedy odstoupení od smlouvy, nikoli pro případ porušení

⁵⁴ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 574.

⁵⁵ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1368.

⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2011, sp. zn. 32 Cdo 384/2010.

⁵⁷ ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 253.

⁵⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 571/06.

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdon 1398/96.

povinnosti. V navazujícím rozhodnutí se Nejvyšší soud⁶⁰ pokusil sporné ujednání účastníků posoudit ve smyslu ustanovení § 51 ObčZ 1964 a ustanovení § 491 ObčZ 1964, přičemž dospěl ke stejným závěrům. Domnívám se, že pokud by se ujednání posuzovalo podle obsahu, bylo by možné dospět k závěru, že smluvní strany sjednaly odstupné, nikoli smluvní pokutu, byť své ujednání takto nesprávně označily. Současná právní úprava řadí odstupné mezi smluvní nástroje umožňující zánik závazku. Proto se domnívám, že judikatura Nejvyššího soudu není v tomto ohledu nadále aplikovatelná, a soud by měl tyto instituty posuzovat odlišně. Důvodová zpráva k OZ⁶¹ uvádí, že ujednání o tom, že dlužník zaplatí věřiteli určitou částku pro případ, že nastane jiná skutečnost než porušení smluvní povinnosti, lze posoudit jako platné ujednání o odstupném, nebo jako nepojmenované smluvní ujednání. Není přitom vyloučeno, aby k utvrzení dluhu sloužila i jiná smluvní ujednání než ta, která výslovně předpokládá zákonodárce.

Základním východiskem pro interpretaci právního jednání je úmysl jednajících, pokud byl úmysl druhé straně znám či o něm musela vědět. V rámci interpretace projevu vůle je třeba zohlednit praxi zavedenou mezi stranami v právním styku, okolnosti, které provedení právního jednání předcházely, a přihlídnout i k tomu, jak strany daly následně najevo, jaký obsah a význam právnímu jednání přikládají (§ 556 odst. 2 OZ). Teprve v případě, že ani za použití uvedených výkladových pravidel nelze zjistit úmysl jednajících, se uplatní objektivní metoda interpretace. Objektivní metodou výkladu se právní jednání posuzuje podle toho, jaký význam by mu přisoudila osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen. J. Handlar⁶² a F. Melzer⁶³ shodně konstatují, že tento výčet okolností, ke kterým je nutno při zjišťování obsahu právního jednání přihlídnout, není taxativní. Zohlednit lze všechny další skutečnosti, které mohou přispět k objasnění obsahu právního jednání. Při hodnocení vůle účastníků je nezbytné věnovat pozornost též vnějším okolnostem spojeným se vznikem právního jednání a následným jednáním účastníků.

Zvláštní interpretační pravidlo se uplatní pro bezúplatné smlouvy (§ 1747 OZ). V pochybnostech o rozsahu, v jakém má povinná strana plnit, má být právní jednání vykládáno tak, že se dlužník chtěl zavázat spíše méně než více (*in dubio mitius, favor debitoris*). Interpretační pravidlo směřuje ke zmírnění nerovnováhy ve prospěch toho, kdo se zavázal bezúplatně. Kromě bezúplatných smluv dopadá toto výkladové pravidlo také na situace, kdy je nejasné, zda osoba

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001.

⁶¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 2048 až 2052 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

⁶² HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 1994.

⁶³ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 586.

chtěla přistoupit k dluhu, nebo kdy vzniká pochybnost, v jakém rozsahu se poškozený vzdal práva na náhradu škody.⁶⁴

Výkladové pravidlo *in favorem testamenti* stanovil zákonodárce ve vztahu k interpretaci vůle zůstavitele. Podle ustanovení § 1494 odst. 2 OZ je nezbytné výklad závěti podříditi zásadě, že vůli zůstavitele má být co nejvíce vyhověno. Slova použitá v závěti se mají vyložit předně podle jejich obvyklého významu. Výjimkou jsou situace, kdy se prokáže, že zůstavitel navykl spojovat některé výrazy se zvláštním, jemu vlastním smyslem.

V případě smluv, které se spotřebitelem uzavírá podnikatel, je obecná úprava doplněna o zvláštní pravidlo, podle něhož se použije výklad pro spotřebitele nejpriznivější, pokud lze obsah smlouvy vyložit různým způsobem (§ 1812 odst. 1 OZ). Toto pravidlo vychází z předpokladu, že smluvní podmínky formuluje a předkládá spotřebiteli podnikatel. Z tohoto důvodu má přednost ochrana spotřebitele a nepříznivé důsledky plynoucí z nejasných výrazů jsou přičteny k tíži podnikatele.

Podle Nejvyššího soudu⁶⁵ nemůže interpretace obsahu právního jednání nahrazovat nebo měnit již učiněné projevy vůle. Výklad právního jednání nelze zaměňovat s dotvářením obsahu právního jednání o další právní následky, které nebyly jednajícími vyjádřeny. F. Melzer⁶⁶ v této souvislosti poukazuje na institut tzv. doplňování smlouvy, který lze využít k vyplnění mezer ve smluvních ujednáních.

Doplňující výklad smlouvy je aplikován například v německém právu. Základním východiskem pro uplatnění doplňujícího výkladu smluv (*Vetragsauslegung*) je ustanovení § 157 BGB, které požaduje výklad smluv v souladu s principy poctivosti, dobré víry a zvyklostmi. Ustanovení § 157 BGB umožňuje soudcovské doplnění obsahu smlouvy, které vychází z hypotetické vůle stran hodnocené podle objektivních kritérií a s ohledem k účelu smlouvy.⁶⁷ Doplnující výklad smlouvy nesmí vést k rozšíření předmětu smlouvy. Doplněn může být pouze obsah smlouvy, nikoli vůle stran.⁶⁸

Doplňující výklad smlouvy připouští také unifikáčnické modely evropského smluvního práva. DCFR užívá princip dobré víry a poctivého jednání (*Good faith and fair dealing*) jako interpretační pravidlo pro výklad jak právních jednání, tak i samotného DCFR (čl. II.–8:102 odst. 1 DCFR,

⁶⁴ ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 64.

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 10. 1997, sp. zn. I Odo 110/97.

⁶⁶ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 490.

⁶⁷ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 18. 12. 1954, sp. zn. II ZR 76/54.

⁶⁸ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 26. 6. 2014, sp. zn. III ZR 299/13.

čl. I.–1:102 odst. 3 DCFR). Spojením principu dobré víry a poctivého jednání klade DCFR důraz na objektivní povahu těchto standardů.⁶⁹ DCFR umožňuje soudu doplnit smlouvu v záležitostech, které strany nepředvíдалy, v souladu s povahou a účelem smlouvy, okolnostmi, za kterých byla smlouva uzavřena a zásadou poctivosti a dobré víry (čl. II.–9:101 odst. 2 DCFR).

Občanský zákoník počítá s některými specifickými případy doplnění obsahu smlouvy (§ 1749 OZ, § 1787 OZ). Explicitní úprava doplnění smlouvy byla zákonodárcem odmítnuta s odůvodněním, že „*osnova sama poskytuje stranám dostatečný prostor k tomu, aby si možnost doplnění projevů jejich vůle osobou třetí nebo soudem ujednali a umožňuje jim zhojit vadu právního jednání spočívající v neurčitosti nebo nesrozumitelnosti projevu vůle*“⁷⁰. S citovanými argumenty uvedenými v důvodové zprávě k OZ se ztotožňuji. Následky právního jednání lze dovést ze zákona, dobrých mravů, zvyklosti a zavedené praxe stran. Ze základních zásad obecné části občanského zákoníku plyne předpoklad, že strany jednájí poctivě, v dobré víře, s běžnou péčí a opatrností odpovídající rozumu průměrného člověka. Domnívám se, že koncepce občanského zákoníku je v tomto směru dostatečná a odpovídá standardnímu způsobu řešení smluvních mezer, se kterými se můžeme setkat také v německém právu a v unifikačních modelech.

2.1. Výklad *favor negotii*

Zákonodárce v ustanovení § 574 OZ přikazuje hledat při výkladu právního jednání spíše důvody pro platnost právního jednání než pro jeho neplatnost. Pravidlo *in favorem negotii* vychází z povahy soukromoprávních vztahů a odpovídá potřebě jejich rozumného a běžného uspořádání.⁷¹ Priorita výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy před takovým výkladem, který neplatnost zakládá je výslovně zakotvena v unifikačních projektech smluvního práva (čl. 5:106 PECL, čl. II.–8:106 DCFR anebo čl. 4.5 UPICC).

Výkladové pravidlo *in favorem negotii* má zásadní význam při hodnocení následků vad právních jednání a s ohledem na svůj význam také uvozuje ustanovení o neplatnosti právního jednání. Snahu o zachování platnosti právního jednání zdůrazňuje ve své rozhodovací praxi i Ústavní soud⁷², podle kterého je výkladové pravidlo *in favorem negotii* odrazem respektu k autonomii smluvních stran i k samotné povaze soukromého práva.

⁶⁹ SCHULZE, R. *Common frame of reference and existing EC contract law*. 2nd rev. ed. Munich: Sellier-European Law Publishers, 2009, s. 100.

⁷⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 555 až 558 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

⁷¹ ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, s. 258.

⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2005, sp. zn. I. ÚS 625/03.

Při hodnocení vady právního jednání a jeho následků je třeba vycházet z předpokladu, že smluvní strany uvažují racionálně, s úmyslem dosáhnout zamýšleného výsledku na podkladě platné smlouvy.⁷³ Výkladové pravidlo *in favorem negotii* je nezbytné uplatňovat v souladu s ostatními výkladovými pravidly (§ 556 OZ až § 588 OZ). Skutečnou vůli účastníků nelze postupem podle ustanovení § 574 OZ měnit nebo doplňovat. Preference platnosti právního jednání před jeho neplatností se prosadí pouze v případech, kdy je výklad zachování platnosti právního jednání vůbec možný. Pomocí výkladového pravidla *in favorem negotii* nelze napravit nedostatek zákonem stanovené formy právního jednání.⁷⁴

Priorita výkladu *in favorem negotii* je základní interpretační a aplikační východisko, jenž má svůj význam jak při výkladu samotných právních jednání, tak i z hlediska výkladu a aplikace příslušných ustanovení občanského zákoníku. Zásada *in favorem negotii* se projevuje v občanském zákoníku například v pravidle, že absolutní neplatnost je pouze výjimkou, nikoliv zásadou, nebo v preferenci částečné neplatnosti před neplatností celkovou. Důraz na zachování platnosti právního jednání je kladen v právní úpravě, která umožňuje napravit vady právního jednání spočívající v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu nedostatku, dále v nedostatku zákonné a smluvní formy nebo v institutu konverze právního jednání.

V souvislosti s problematikou preference platnosti právního jednání před jeho neplatností se nabízí otázka, zda lze výkladové pravidlo *in favorem negotii* aplikovat i na následek v podobě zdánlivosti. Podle L. Tichého⁷⁵ se toto výkladové pravidlo vztahuje pouze k následku neplatnosti. Při výkladu a aplikaci sankce zdánlivosti se neuplatní. Jiní autoři⁷⁶ se kloní k závěru, že výkladové pravidlo lze vztáhnout i na sankci zdánlivosti. Nejvyšší soud aplikaci výkladového pravidla ve vztahu k zdánlivosti výslovně připustil a konstatoval, že ustanovení § 574 OZ „výslovně určuje, že na právní jednání je třeba hledět spíše jako na platné než neplatné. To platí i při posuzování, zda je určité právní jednání zdánlivé či zda se k němu nepřihlíží“⁷⁷. Ústavní soud⁷⁸ zastává názor, že princip výkladu smluv *in favorem negotii*, společně se zásadou *pacta sunt servanda*, je nezbytné uplatňovat nejen při hodnocení smlouvy jako celku, a i při posuzování jednotlivých ujednání, a to bez ohledu na to, na jakém základě jsou příslušnému ujednání upřeny účinky, tedy zda se jedná o

⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2018, sp. zn. 32 Cdo 4533/2016.

⁷⁴ Např. požadavek formy závěti podle ustanovení § 1534 OZ. Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze 20. 11. 2019, sp. zn. 24 Cdo 3568/2019.

⁷⁵ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1421.

⁷⁶ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 188.

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2018, sp. zn. 29 Cdo 5943/2016.

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2020, sp. zn. II. ÚS 3379/19.

ujednání neplatné, nebo se k němu nepřihlíží a lze je označit jako zdánlivé či nicotné. Podle mého názoru se výkladové pravidlo zaměřuje obecně na zachování účinků právního jednání, tudíž je namístě hledat důvody i pro udržení jeho existence.

2.2. Výklad *contra proferentem*

Základní pravidla výkladu právních jednání jsou doplněna o zásadu *contra proferentem*. Formulace a pojmy, které lze vykládat rozdílně, se vyloží v neprospěch toho, kdo je použil jako první (§ 557 OZ). Ústavní soud⁷⁹ a Nejvyšší soud⁸⁰ uznaly výkladové pravidlo *contra proferentem* jako právní princip již před rokem 2014. Legislativně bylo toto pravidlo upraveno dílčím způsobem v ustanovení § 266 odst. 4 ObchZ. Prostřednictvím výkladového pravidla *contra proferentem* nelze napravit vady právního jednání, které způsobují neplatnost nebo zdánlivost právního jednání.

Pravidlo *contra proferentem* je výslovně zakotveno v unifikačních projektech smluvního práva (čl. 5:103 PECL, čl. II.–8:103 DCFR anebo v čl. 4.6 UPICC). Ve srovnání s PECL rozšiřuje DCFR výklad *contra proferentem* o pravidlo, podle kterého je nezbytné sporné formulace a pojmy vnesené do smluvního procesu pod dominantním vlivem jedné strany vykládat k její tíži.

Cílem výkladu *contra proferentem* je zamezit nepříznivým důsledkům nejednoznačných projevů vůle a zmírnit nevýhodnou pozici druhé smluvní strany, která akceptovala text smlouvy, aniž by o něm vyjednávala.⁸¹ Výklad sporného pojmu k tíži jeho původce je aplikovatelný pouze za předpokladu, že pochybnosti o významu pojmu nelze odstranit ani za použití výkladových pravidel podle ustanovení § 556 OZ, tedy především na základě úmyslu jednajícího, který druhé straně byl znám, nebo jí musel být znám. První použití výrazu se nemusí ztotožňovat s okamžikem zpracování a předložení návrhu smlouvy. Výraz připouštějící různý výklad mohl být použit již při jednání o návrhu smlouvy, nebo až po předložení návrhu smlouvy, při jednání o jejím konečném znění. Při výkladu sporného výrazu je nezbytné přihlížet také k odpovědnosti adresáta za jeho jednání a vzít v potaz jeho pečlivost v rámci uskutečněného jednání. Pokud by jedna strana poukázala na rozporuplnost předmětného výrazu a druhá by jej přesto přijala, ustanovení § 557 OZ by nebylo možné na daný případ aplikovat.

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2001, sp. zn. IV. ÚS 182/01.

⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008.

⁸¹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1373.

3. Neplatnost právního jednání

Neplatnost právního jednání (*negotium nullum*) je právním následkem vady právního jednání, která spočívá v nedostatku náležitostí, jenž pro právní jednání stanoví zákon nebo dohoda účastníků smlouvy. Neplatnost právního jednání má být řešením *ultima ratio*, nikoli zásadou. Zákonodárce postihuje právní jednání stížené vadami obsahu, vůle nebo formy, sankcí neplatnosti. Jednotlivé případy neplatnosti budou v práci rozebrány podrobněji.

Účelem sankce neplatnosti je ochrana právního styku, veřejného a soukromého zájmu stran, udržení standardů chování, zamezení zneužití autonomie vůle, anebo kontrola souladu právního jednání s právními předpisy.⁸² Neplatné právní jednání sice vznikne a je existující, avšak nezpůsobuje zamyšlené právní následky. Na základě neplatného právního jednání nemohou vzniknout subjektivní práva a povinnosti, stejně tak nemůže vyvolat změnu nebo zániku již existujícího právního vztahu.⁸³

V teorii hmotného občanského práva se historicky vyvinuly dva základní druhy neplatnosti, neplatnost absolutní a neplatnost relativní. Při posouzení neplatnosti právního jednání je nutno v první řadě zvážit, zda je dán důvod neplatnosti, a až v druhém kroku přistoupit k hodnocení, zda se jedná o neplatnost relativní nebo absolutní.⁸⁴ Neplatností může být stížena pouze část právního jednání.

V rámci soudního řízení je neplatnost právního jednání zpravidla řešena jako předběžná otázka. Neplatnost právního jednání může být soudem vyslovena také na základě žaloby na určení dle ustanovení § 80 OSŘ, která je podmíněná existencí naléhavého právního zájmu, jenž musí žalobce tvrdit a prokázat. Nejvyšší soud⁸⁵ nepřipouští existenci naléhavého právního zájmu na určení neplatnosti smlouvy, jestliže stav právní nejistoty nebo ohrožení práva může být vyřešen určením existence určitého práva nebo právního vztahu. V případě, kdy je možné žalovat přímo na vyklizení bytu, není dán naléhavý právní zájem na určení neplatnosti nájemní smlouvy. Otázka platnosti nájemní smlouvy bude v řízení o vyklizení řešena jen jako otázka předběžná. Tento závěr prosadila soudní praxe⁸⁶ také ve vztahu k posouzení platnosti převodní smlouvy a určení vlastnického práva k nemovitým či movitým věcem.

⁸² Tamtéž, s. 1442.

⁸³ PLECITÝ, V., VRABEC, J., SALAČ, J. *Základy občanského práva*. 5., upr. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 38.

⁸⁴ LAVICKÝ, P., POLIŠENSKÁ, P. *Judikatura k rekodifikaci. Právní jednání*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 16.

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 1996, sp. zn. II Odon 50/96.

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/99.

3.1. Relativní neplatnost právního jednání

Doktríny, podle kterých by každý rozpor se zákonem měl vést k sankci absolutní neplatnosti, jsou stále více vytlačovány moderními přístupy tzv. neplatnosti pružné, což přispívá k tomu, že se institut neplatnosti stává záležitostí více relativní.⁸⁷ Právní úprava relativní neplatnosti byla do ObčZ 1964 začleněna s účinností od 1. 4. 1983 na základě novely provedené zákonem č. 131/1982 Sb. Zákonodárce definoval podstatu relativní neplatnosti právního jednání a navázal následek neplatnosti na projev vůle oprávněného účastníka. V případech taxativně vyjmenovaných v ustanovení § 40a ObčZ 1964 zákonodárce neshledal společenský zájem na tom, aby právní jednání bylo od samého počátku *ex officio* stiženo sankcí absolutní neplatnosti.⁸⁸ Občanský zákoník taxativní výčet případu relativní neplatnosti dle § 40a ObčZ 1964 nepřevzal. Relativní neplatnost je na rozdíl od právní úpravy účinné před rokem 2014 stanovena jako obecné pravidlo právní úpravy neplatnosti.

Relativně neplatná jsou například právní jednání příčící se dobrým mravům, odporující zákonu, pokud to vyžaduje smysl a účel porušeného zákona (§ 580 odst. 1 OZ), právní jednání učiněná v omylu vyvolaném lstí (§ 584 OZ), právní jednání učiněná v důsledku donucení hrozbou (§ 587 odst. 1 OZ), anebo některá právní jednání, která nemají zákonem stanovenou formu. Mezi případy zakládající druhému manželovi právo dovolat se relativní neplatnost patří jednání překračující meze běžných záležitostí týkajících se společného jmění manželů a jeho součástí (§ 714 odst. 2 OZ). Jednotlivé případy relativní neplatnosti budou dále v této práci podrobně rozebrány.

Vady právního jednání působící relativní neplatnost se dotýkají v převážné míře individuálních soukromých zájmů určitých subjektů občanskoprávního vztahů. Relativně neplatné právní jednání vznikne a vyvolá veškeré zamýšlené následky do doby, než se jeho neplatnosti úspěšně dovolá oprávněná osoba. Relativita se projevuje v tom, že následky neplatnosti právního jednání nemusí nevyhnutně nastat. L. Tichý v této souvislosti hovoří o tzv. hrozbě neplatnosti a konstatuje, že do okamžiku, než oprávněný svého práva úspěšně využije, je právní jednání „dočasně platné, poté trvale neplatné“⁸⁹. Pokud oprávněný subjekt shledá učiněné právní jednání

⁸⁷ SALAČ, J. Rozpor s dobrými mravy a se zákonným zákazem. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 2000, roč. 8, č. 6, s. 250.

⁸⁸ POKORNÝ, M. Výklad některých ustanovení občanského zákoníku, změněných a doplněných zákonem č. 131/1982 Sb., a některých ustanovení notářského řádu, změněných a doplněných zákonem č. 134/1982 Sb. In: *Nejvyšší soud ČSSR, Nejvyšší soud ČR a Nejvyšší soud SSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím: sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyšších soudů ČSSR, ČR a SSR, 1970-1983. (Část 1.)*. Praha: Nejvyšší soud ČSSR, 1986. s. 424.

⁸⁹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1476.

vyhovujícím pro své soukromé zájmy a na základě svého uvážení a svobodné vůle se rozhodne, že se neplatnosti právního jednání nedovolá, zůstane právní jednání, i když s vadou, platné, a to se všemi právními následky z tohoto jednání vyplývajícími. K tomuto závěru se přiklonil také Nejvyšší soud, který vyjádřil, že pokud se ten, na jehož ochranu je důvod neplatnosti stanoven, rozhodne relativní neplatnost neuplatnit, „*má to - mimo jiné - za následek, že důvod neplatnosti, i kdyby byl založen na porušení kogentního ustanovení zákona, se nemůže prosadit a že právní vztahy účastníků se nadále řídí (musí řídit) tímto - objektivně vzato vadným - právním úkonem; tento právní stav přitom musí respektovat i soud či jiný orgán*“⁹⁰.

Jestliže se oprávněná osoba neplatnosti nedovolá, je právní jednání platné od okamžiku, kdy bylo učiněno. V případě, že se oprávněná osoba neplatnosti dovolá, nastane neplatnost se zpětnými účinky (*ex tunc*), a v tomto ohledu je následek stejný jako v případě absolutní neplatnosti.

Projevem obecné zásady, že nikdo nemůže mít prospěch z vlastní nepoctivosti, je pravidlo obsažené v ustanovení § 579 odst. 1 OZ, podle něhož nemá ten, kdo způsobil vadu vedoucí k neplatnosti právního jednání, právo neplatnost namítnout nebo z neplatného právního jednání uplatnit pro sebe výhodu. Naopak je namístě, aby původce neplatnosti nesl následky takovým jednáním založené.

3.1.1. Námitka relativní neplatnosti

Námitka relativní neplatnosti představuje jednostranný adresovaný projev vůle oprávněné osoby. Oprávnění ke vznesení námitky relativní neplatnosti má osoba, která je právním jednáním dotčena ve svých právech nebo povinnostech, a současně vadu vedoucí k neplatnosti sama nezpůsobila. Rozhodnutí oprávněné osoby, zda vznesení námitku relativní neplatnosti právního jednání, je projevem autonomie její vůle.

Forma námitky relativní neplatnosti není zákonem stanovena. Námitka je právním jednáním, tudíž k vyvolání právních následků musí splňovat pojmové znaky a stanovené náležitosti. Skutečnost, že oprávněná osoba uplatňuje námitku relativní neplatnosti, plyne již z tvrzení, že pro vadu právního jednání, která má za následek relativní neplatnost, nechce být účinky tohoto právního jednání vázána.⁹¹ Vznesení námitky relativní neplatnosti lze uskutečnit pouze výslovným projevem vůle, z čehož *a contrario* plyne, že je vyloučeno dovolat se relativní neplatnosti právního jednání konkludentně.⁹² Pochybnosti ohledně obsahu námitky je třeba

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2015, sp. zn. 21 Cdo 773/2014.

⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 1999, sp. zn. 24 Cdo 192/98.

⁹² ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 376.

odstranit výkladem v souladu s ustanovením § 556 OZ. Podle Ústavního soudu⁹³ mají obecné soudy povinnost přihlížet k tomu, že účastník řízení svým podáním sleduje ochranu svých subjektivních práv. Ústavní soud „netoleruje orgánům veřejné moci, a především obecným soudům, přepjatě formalistický postup v řízení za použití v podstatě sofistického odůvodňování zjevné nespravedlnosti“⁹⁴. Ústavní soud⁹⁵ apeluje na obecné soudy, aby ve své rozhodovací činnosti upřednostnily interpretační metody, které umožní spravedlivou úpravu práv a povinností mezi subjekty právních vztahů před doslovným výkladem právních norem. S ohledem na závěry formulované v rozhodovací praxi Ústavního soudu se domnívám, že podání účastníka, kterým se dovolává relativní neplatnosti, nelze posuzovat příliš formalisticky.

Právní teorie⁹⁶ dělí relativní neplatnost na přímou a nepřímou. V případě přímé relativní neplatnosti se neplatnosti může oprávněná osoba dovolat i mimosoudně, a to hmotněprávním jednáním adresovaným ostatním účastníkům. Naproti tomu o relativní neplatnost nepřímou jde tehdy, pokud ji vyslovuje soud, a to prostřednictvím návrhu účastníka. S ohledem na slovní spojení „vznést námitku neplatnosti“ v ustanovení § 586 odst. 1 OZ vzniká otázka, zda se v občanském zákoníku jedná o přímou nebo nepřímou relativní neplatnost.

M. Janoušek⁹⁷ a J. Handlar⁹⁸ konstatují, že v občanském zákoníku se prosadil koncept přímé relativní neplatnosti. Akceptace opačného závěru by vedla k zatížení soudní moci spory, které mohou být vyřešeny pomocí jednostranného adresovaného právního jednání. K názoru, že relativní neplatnost právního jednání je možné namítnout jen v soudním řízení, se staví kriticky i P. Čech⁹⁹, který poukazuje na to, že tento výklad by mohl vést k nárůstu soudních řízení a žalob na určení neplatnosti, a to i v případech, kdy by o neplatnosti nebylo mezi účastníky sporu. Změna zákonného textu oproti předchozí úpravě nevede k opuštění stávajícího přístupu. Mezi legislativním výrazem „vznést námitky neplatnosti“ (§ 586 odst. 1 OZ) a „dovolat se neplatnosti“ (§ 40a ObčZ 1964) není koncepční rozdíl. V obou případech se jedná o hmotněprávní jednostranné

⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 1024/15.

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 1560/07.

⁹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2013, sp. zn. I. ÚS 1883/12.

⁹⁶ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2123.

⁹⁷ JANOUŠEK, M. Relativní neplatnost – je opravdu námitka stále dovoláním se? Aneb k historickému výkladu relativní neplatnosti a jeho použitelnosti na stávající právní stav. In: KYSELOVSKÁ, T. *Sborník příspěvků z konference Cofola 2015* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 206 [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2015/cofola2015.pdf>

⁹⁸ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2123.

⁹⁹ ČECH, P. Jak relativní je neplatnost v novém občanském zákoníku? In: *Glatzova.com* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://www.glatzova.com/files/download/glatzova-newsletter-legal-news-jak-relativni-je-neplatnost-v-novem-obcanskem-zakoniku.pdf>.

adresné právní jednání. K závěru o hmotněprávní povaze námitky dospívá J. Spáčil¹⁰⁰, který považuje námitku relativní neplatnosti za hmotněprávní jednání, jenž má za následek zánik hmotněprávního vztahu založeného relativně neplatným právním jednáním. Podle P. Bezouška¹⁰¹ je námitka relativní neplatnosti právním jednáním, které se stává perfektním doručením. Pokud adresát námitky důvod relativní neplatnosti popírá, může se oprávněný subjekt domáhat soudní ochrany.¹⁰² J. Spáčil¹⁰³ poukazuje na to, že s ohledem na princip *iura novit curia* je soud povinen přihlídnout k odpovídajícím skutkovým okolnostem, ze kterých vyplyne, že oprávněný vznáší nebo již mimosoudně vznesl námitku relativní neplatnosti. Pokud tedy například v průběhu soudního řízení o žalobě na plnění z kupní smlouvy vyjde najevo, že manželka jednoho z účastníků se proti ostatním účastníkům dovolala relativní neplatnosti, je soud k takové hmotněprávní významné skutečnosti povinen přihlídnout i bez návrhu stran. Opačné stanovisko k této otázce zastává M. Zuklínová¹⁰⁴, která uvádí, že námitka relativní neplatnosti má procesněprávní charakter. Dle názoru M. Zuklínové je námitku relativní neplatnosti možné vznést buď žalobou, nebo procesní námitkou proti podané žalobě.¹⁰⁵ V. Plecítý¹⁰⁶ uvádí, že právní jednání je relativně neplatné za předpokladu, že došlo k uplatnění neplatnosti u soudu.

Při aplikaci institutu relativní neplatnosti vychází Nejvyšší soud¹⁰⁷ nadále z názoru, že právní účinky relativní neplatnosti nastávají dojitím tohoto projevu vůle do dispoziční sféry adresáta, přičemž postačuje, aby oprávněná osoba uplatnila relativní neplatnost právního jednání jen mimosoudně. Pokud oprávněná osoba nebyla účastníkem právního jednání, jehož neplatnost namítá, musí vznést námitku vůči všem účastníkům relativně neplatného právního jednání. Účinky neplatnosti nastanou v okamžiku, kdy projev vůle došel posledního z nich. V případě, že se jeden z manželů dovolává relativní neplatnosti právního jednání učiněného druhým manželem s třetí osobou, je podmínkou nastoupení účinků neplatnosti skutečnost, že se neplatnosti dovolá i vůči

¹⁰⁰ SPÁČIL, J. Některé sporné otázky relativní neplatnosti v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C.H. Beck, 2014, roč. 22, č. 5, s. 172.

¹⁰¹ BEZOUŠKA, P. *Soudní judikatura ve světle občanského zákoníku: komentovaný rejstřík judikatury a její použití po rekodifikaci*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 97.

¹⁰² ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 375.

¹⁰³ SPÁČIL, J. Některé sporné otázky relativní neplatnosti v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2014, roč. 22, č. 5, s. 172.

¹⁰⁴ ZUKLÍNOVÁ, M. Následky neplatnosti. In: *Právníprostor.cz* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nasledky-neplatnosti>.

¹⁰⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 152.

¹⁰⁶ PLECITÝ, V. In: HURDÍK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, s. 171.

¹⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2015, sp. zn. 22 Cdo 1336/2015.

třetí osobě, tudíž nejen vůči druhému manželovi.¹⁰⁸ Právo dovolat se relativní neplatnosti může být uplatněno i žalobou (vzájemnou žalobou) podanou u soudu nebo námitkou v rámci obrany proti uplatněnému právu v řízení před soudem. V takovém případě nastanou účinky dovolání se relativní neplatnosti až okamžikem doručení žalobního návrhu druhému účastníku.

Ačkoliv nová právní úprava změnila dřívější pojmosloví z „dovolání se“ na „vznesení námítky“, domnívám se, že nejde o natolik výraznou změnu, která by sama o sobě odůvodňovala opuštění doposud převládajícího výkladu a vyloučila použití stávající judikatury. Nejvyšší soud¹⁰⁹ ve svém rozhodnutí vyslovil, že odklon od dosavadního převládajícího výkladu příslušných právních norem v režimu nového občanského zákoníku je přípustný pouze za předpokladu, že snaha o normativní posun výkladu je patrná z důvodové zprávy. Systematika občanského zákoníku ani důvodová zpráva nenasvědčují záměru zákonodárce vyloučit možnost uplatnit námitku relativní neplatnosti i mimosoudně. Domnívám se, že při výkladu pojmu „vznesení námítky neplatnosti“ lze nadále vycházet z definice, k níž dospěla soudní praxe¹¹⁰ i odborná literatura¹¹¹ při aplikaci relativní neplatnosti podle ustanovení § 40a ObčZ 1964. Z těchto důvodů nepovažuji za přesvědčivý závěr, že námitku relativní neplatnosti je možné učinit jen před soudem. Námitka relativní neplatnosti je dle mého názoru hmotněprávní jednostranné právní jednání.

Německá právní nauka upravuje institutu napadnutelnosti (*Anfechtbarkeit*). Cílem právní úpravy je napravit následky vad právních jednání, které plynou z neexistence shody mezi vůlí a jejím projevem.¹¹² Domnívám se, že institut napadnutelnosti v německém právu lze přirovnat k institutu relativní neplatnosti v české právní úpravě. Neplatnosti právního jednání je možné se dovolat pouze na základě prohlášení (*Anfechtungserklärung*) vůči odpůrci (*Anfechtungsgegner*). Prohlášení je možné učinit vůči druhé smluvní straně, v případě dvoustranného právního jednání, případně vůči adresátu u adresovaného jednostranného právního jednání, anebo vůči osobě, která na základě právního jednání získala právní výhodu u neadresovaného jednostranného právního jednání (§ 143 BGB). Následkem prohlášení je, že se na právní jednání hledí jako neplatné od počátku (§ 142 odst. 1 BGB). Forma prohlášení není zákonem stanovena, lze jí proto učinit i neformálně.¹¹³ Pojem „napadení“ nemusí být obsahem prohlášení, ale z prohlášení musí

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2237/2008.

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2016, sp. zn. 26 Cdo 1454/2016.

¹¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 1997, sp. zn. 2 Cdon 130/96.

¹¹¹ ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., SPÁČIL, M., ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 273.

¹¹² MAYER-MALY, T. In: SÄCKER, F. J. a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: AGB-Gesetz. Bd. 1, Allgemeiner Teil (§§ 1-240)*. 2. Aufl. München: C.H. Beck, 1984, s. 1077.

¹¹³ MEDICUS, D. *Allgemeiner Teil des BGB*. 10., neu bearb. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 2010, s. 287.

jednoznačně vyplývat, že dotčený účastník nechce být právním jednáním vázán.¹¹⁴ Takové prohlášení může být učiněno i v soudním řízení.¹¹⁵

3.1.2. Lhůta pro uplatnění námitky relativní neplatnosti

Promlčení podléhá veškerá majetková práva. Mezi ně patří i právo namítnout relativní neplatnost. V souvislosti s problematikou lhůty pro vznesení námitky relativní neplatnosti považují za vhodné učinit krátký historický exkurz do předchozí právní úpravy.

Právo dovolat se relativní neplatnosti právního jednání bylo výslovně spojeno s promlčecí lhůtou tří let v přechodném ustanovení § 507a odst. 4 ObčZ 1964 ve znění účinném od 1. 4. 1983 do 31. 12. 1991 a následně v ustanovení § 865 odst. 4 ObčZ 1964 ve znění účinném od 1. 1. 1992 do 31. 12. 1992. Nejvyšší soud¹¹⁶ potvrdil, že právo uplatnit námitku relativní neplatnosti podléhá obecné tříleté promlčecí lhůtě. K závěru, že právo dovolat se relativní neplatnosti se promlčuje v obecné promlčecí lhůtě, se přiklonila i právní teorie.¹¹⁷ Podle M. Zuklínové¹¹⁸ je jedním z problematických aspektů aplikace promlčitelnosti práva vznést námitku relativní neplatnosti skutečnost, že promlčené právo je oslabené a spojené s naturální povinností. M. Zuklínová k dané problematice uzavřela, že právo dovolat se relativní neplatnosti není spojeno se žádným oslabením práva. Právo dovolat se neplatnosti se proto nepromlčuje, ale prekluduje, tedy zaniká bez dalšího.

Otázku promlčení práva vznést námitku relativní neplatnosti řešil ve své rozhodovací praxi Nejvyšší soud.¹¹⁹ Účastník smlouvy doručoval všem ostatním účastníkům smlouvy zásilku obsahující písemnou námitku relativní neplatnosti předmětné smlouvy. Zásilku odeslal na adresy účastníků uvedené v kupní smlouvě. Prvnímu, druhému a třetímu účastníku smlouvy byla zásilka prokazatelně doručena do vlastních rukou. Čtvrtá účastnice smlouvy se na adrese v čase doručování zásilky nezdržovala, proto byla zásilka odesílateli vrácena, a to bez zanechání výzvy k jejímu vyzvednutí. Nejvyšší soud uvedl, že za těchto okolností neměla čtvrtá účastnice smlouvy objektivní možnost se s obsahem zásilky seznámit. Námitka relativní neplatnosti se do sféry její

¹¹⁴ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 22. 2. 1995, sp. zn. IV ZR 58/94.

¹¹⁵ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 15. 5. 1968, sp. zn. VIII ZR 29/66.

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1669/2000. K tomu srov. dále POKORNÝ, M. Výklad některých ustanovení občanského zákoníku, změněných a doplněných zákonem č. 131/1982 Sb., a některých ustanovení notářského řádu, změněných a doplněných zákonem č. 134/1982 Sb. In: *Nejvyšší soud ČSSR, Nejvyšší soud ČSR a Nejvyšší soud SSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím: sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyšších soudů ČSSR, ČSR a SSR, 1970-1983. (Část I.)*. Praha: Nejvyšší soud ČSSR, 1986. s. 425.

¹¹⁷ ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 376.

¹¹⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1332.

¹¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. 33 Cdo 1777/2013.

dispozice dostala až v okamžiku doručení žaloby prostřednictvím soudu. Čtvrtá účastnice vznesla v průběhu soudního řízení námitku promlčení. Nejvyšší soud konstatoval, že právo účastníka dovolat se relativní neplatnosti smlouvy se promlčelo, neboť nebylo v rámci promlčecí lhůty uplatněno vůči všem ostatním účastníkům. Domnívám se, že pokud by Nejvyšší soud přisvědčil koncepci, že námitku relativní neplatnosti je možné uplatnit pouze u soudu, byl by žalující účastník smlouvy v předmětném sporu úspěšný, neboť by námitku relativní neplatnosti uplatnil v čas.

Promlčecí lhůta počíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být u soudu uplatněno poprvé. Ve smyslu ustanovení § 619 odst. 2 OZ může být právo uplatněno poprvé až tehdy, kdy se oprávněná osoba dozvěděla (dozvědět měla a mohla) o okolnostech rozhodných pro počátek plynutí promlčecí lhůty. V situaci, kdy právní účinky dovolání se relativní neplatnosti nastávají doručením projevu vůle všem subjektům relativně neplatného právního jednání, je každý subjekt sám za sebe oprávněn namítat, že právo dovolat se relativní neplatnosti je promlčeno.¹²⁰ Nejvyšší soud¹²¹ opakovaně konstatoval, že počátek běhu promlčecí lhůty pro dovolání se relativní neplatnosti je určen objektivními okolnostmi, a nikoliv subjektivní vědomostí oprávněného o rozhodující skutečnosti. Promlčecí lhůta k uplatnění námitky relativní neplatnosti počíná běžet dnem, kdy bylo právně jednáno. Osobám, u kterých zákon vyžaduje, aby byly zastoupeny zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, počne běžet promlčecí lhůta k dovolání se relativní neplatnosti nejdříve ode dne, kdy jim byl zákonný zástupce nebo opatrovník ustanoven. Pokud promlčecí lhůta započala běžet dříve, než se pro dotčenou osobu začal vyžadovat zákonný zástupce nebo opatrovník, promlčecí lhůta se nestaví ani nepřetrhává, neskončí však dříve, než uplyne jeden rok po získání zákonného zástupce či opatrovníka (§ 645 OZ). Smrtí oprávněného přechází právo dovolat se relativní neplatnosti právního jednání na dědice, resp. právního nástupce.¹²² Změna v osobě oprávněného nemá mít vliv na běh promlčecí lhůty.

Lhůty pro dovolání se neplatnosti jsou v německém právu stanoveny jako prekluzivní.¹²³ V případě omylu (§ 119 BGB) nebo nesprávného doručení (§ 120 BGB) se musí oprávněný dovolat neplatnosti neprodleně poté, kdy se o důvodu napadení právního jednání dozvěděl (§ 121 odst. 1 BGB). V případě lsti a bezprávné výhrůžky (§ 123 BGB) činí subjektivní lhůta pro napadení právního jednání jeden rok. Lhůta počíná běžet okamžikem, ve kterém oprávněná osoba odhalí lest, a u bezprávné výhrůžky okamžikem skončení hrozby (§ 124 odst. 1 a 2 BGB).

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2013, sp. zn. 33 Cdo 2582/2010.

¹²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2003, sp. zn. 32 Odo 568/2002.

¹²² ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., JEHLÍČKA, O., SPÁČIL, M., ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: Beck, 2006, s. 275.

¹²³ HIRSCH, CH. *BGB: Allgemeiner Teil*. 7. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2012, s. 210.

Nejpozději je možné dovolat se neplatnosti právního jednání do deseti let od projevu vůle (§ 121 odst. 2 BGB, § 124 odst. 3 BGB).

3.2. Absolutní neplatnost právního jednání

Sankce absolutní neplatnosti právního jednání představuje významný zásah do autonomie smluvních stran a postihuje pouze nejzávažnější vady právního jednání. Právnímu jednání stíženému sankcí absolutní neplatnosti jsou od počátku (*ex tunc*) odepřeny zamýšlené právní následky.

Absolutní neplatnost právního jednání nastává v okamžiku perfekce projevu vůle, jenž je zatížen vadou a působí vůči každému (*erga omnes*). Absolutní neplatnost působí ze zákona (*ex lege*) a soud k ní přihlíží z úřední povinnosti, i když to žádá z dotčených stran nenamítne (*ex offio*). Absolutní neplatnost právního jednání může tvrdit a prokazovat každý, kdo má na tom právní zájem, tedy nejen účastník smlouvy, nýbrž i třetí osoba, která není smluvní stranou, pokud byla neplatným právním jednáním ve svých právech dotčena.

Vzhledem k projednací zásadě, která ovládá občanské soudní řízení, soud přihlíží k důvodům absolutní neplatnosti jen v případě, že vyjdou v řízení najevo, nebo jsou účastníky řízení tvrzeny a prokázány.¹²⁴ Soud ve sporném řízení nesmí nahrazovat procesní aktivitu účastníků a po důvodech absolutní neplatnosti z vlastní iniciativy pátrat. Možnost účastníka soudního řízení uvádět skutečnosti spojené s absolutní neplatností není neomezená. K tvrzením účastníka, ze kterých plyne absolutní neplatnost, uplatněným v rozporu se zásadou koncentrace řízení, nemůže soud z vlastní iniciativy provádět důkazy.¹²⁵ K povaze dovolání se absolutní neplatnosti V. Beran uvedl, že se nejedná o právní jednání, nýbrž „jde toliko o poukaz na neplatnost“¹²⁶.

Absolutní neplatnost nepodléhá promlčení, a proto lze na její důsledky poukázat bez časového omezení.¹²⁷ Domnívám se, že možnost napadat právní jednání stížené vadou mající za následek absolutní neplatnost bez časového omezení problematizuje právní styk. Tento právní stav vede k nežádoucí právní nejistotě a podléhá kritice ze strany některých autorů.¹²⁸ Nepřímým způsobem je absolutně neplatné právní jednání časově omezeno například institutem vydržení.

¹²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2007, sp. zn. 29 Odo 784/2005.

¹²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4841/2007.

¹²⁶ BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 653.

¹²⁷ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1994.

¹²⁸ ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 334. K tomu srov. dále HULVA, T. *Vady právních úkonů v soukromoprávních vztazích a jejich důsledky*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 111.

Domnívám se, že zákonodárce by měl v zájmu ochrany právní jistoty *de lege ferenda* stanovit pro absolutní neplatnost speciální promlčecí nebo prekluzivní lhůty, aby přiměl oprávněné k aktivnímu jednání na ochranu jejich práv.

Absolutní neplatnost právního jednání nastupuje v případě kvalifikovaného rozporu právního jednání se zákonem, dobrými mravy nebo veřejným pořádkem. Absolutní neplatnost je následkem vady vůle projevené osobou s omezenou svéprávností nebo jednající v duševní poruše. Sankcí neplatnosti jsou stíženy některé případy nedodržení formy právního jednání. Případem absolutní neplatnosti je i počáteční nemožnost plnění.

3.3. Částečná neplatnost právního jednání

Vada právního jednání může postihovat právní jednání jako celek, nebo pouze některou jeho část. Pokud se důvod neplatnosti týká jen takové části právního jednání, kterou lze od jeho ostatního obsahu oddělit, je třeba posoudit, zda vadou nedotčená část obstojí jako samostatné právní jednání a zda by účastníci učinili právní jednání i bez vadné části (§ 576 OZ). Úprava dílčí neplatnosti právního jednání se vztahuje na právní jednání bez ohledu na to, zda je následkem vady relativní nebo absolutní neplatnost.

Oddělitelnost vadné části právního jednání je nezbytné posoudit z hlediska povahy právního jednání, jeho obsahu anebo okolností, za níž bylo právní jednání učiněno. Při posuzování otázky, zda lze část právního jednání postiženou důvodem neplatnosti oddělit od ostatního obsahu, je rozhodující vůle účastníků s přihlédnutím k účelu, jehož dosažení sledovali. Hodnocení oddělitelnosti části právního jednání souvisí s výkladem právního jednání podle interpretačních zásad vyplývajících z občanského zákoníku. Pokud nelze zjistit skutečnou vůli stran, zkoumá se vůle hypotetická, která zohledňuje zjevné zájmy stran. S ohledem na zásadu *in favorem negotii* je třeba preferovat výklad vedoucí k zachování zbytku právního jednání a splnění zamyšleného záměru smluvních stran.

Částečná neplatnost se uplatní u právních jednání, jež lze dělit na jednotlivé části, které spolu navzájem souvisejí. Neoddělitelné jsou ty části právního jednání, které tvoří *essentialia negotii* daného právního jednání (například ujednání o kupní ceně v případě smlouvy kupní). Oddělitelné jsou tzv. pravidelné a nahodilé složky právního jednání, protože jejich neplatnost se nevztahuje k právnímu jednání jako celku. Neoddělitelnost části právního jednání chápeme ve smyslu obsahovém, nikoliv ve smyslu reálně neoddělitelnosti.¹²⁹ V právní praxi má zásadní význam smluvní ustanovení tzv. salvátorské klauzule, kterým strany výslovně ujednají, že dílčí

¹²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. 33 Cdo 4082/2008.

neplatnost smlouvy nemá vliv na ostatní ujednání. Není vyloučeno ani opačné ujednání, které stanoví, že v případě částečné neplatnosti bude vždy neplatné celé právní jednání.

Závěr o částečné neplatnosti lze aplikovat i tehdy, jestliže bylo do jedné listiny pojato více právních jednání, například dvě kupní smlouvy o převodu spoluvlastnických podílů. Nejvyšší soud¹³⁰ se zabýval otázkou, zda se v takovém případě jedná o právní jednání od sebe navzájem oddělitelné a způsobilé samostatné existence, nebo zda je nutno smlouvu pojmout jako jeden nedílný celek. Nejvyšší soud došel k závěru, že pokud by obě smlouvy obsažené ve smluvní listině tvořily jeden neoddělitelný celek, pak by neplatnost jedné z nich způsobila neplatnost i druhé smlouvy. Částečnou neplatnost lze zvažovat i v případě závazků s alternativním plněním. Pokud se jedno ze dvou plnění stane neplatným ještě před vykonáním volby, závazek nezaniká, neboť je splnitelný poskytnutím druhého platného plnění.¹³¹

Nejvyšší soud¹³² shledal částečně neplatnou smlouvu, kterou podílový spoluvlastník věci převáděl na nabyvatele celou věc. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí potvrdil zásadu, že nikdo nemůže převést na jiného více práv, než kolik sám má. Předmětem převodu se v posuzovaném případě stal pouze spoluvlastnický podíl převádějícího spoluvlastníka.

Německá právní úprava vychází při úpravě následků částečné neplatnosti právního jednání z domněnky neplatnosti celého právního jednání, která může být vyvrácena za předpokladu, že účastníci by právní jednání učinili i bez jeho neplatné části (§ 139 BGB). Podmínkou částečné neplatnosti je, že právní jednání, které není dotčeno důvodem neplatnosti, může existovat samostatně.

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2014, sp. zn. 30 Cdo 531/2014.

¹³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2016, sp. zn. 33 Cdo 784/2015.

¹³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1836/2002.

4. Důvody neplatnosti právního jednání

Ve srovnání s právní úpravou obsaženou v ObčZ 1964 došlo v občanském zákoníku k výraznému omezení důvodů zakládajících absolutní neplatnosti. Do množiny důvodů vedoucích k relativní neplatnosti se přesunuly i ty důvody, které v předcházející právní úpravě působily neplatnost absolutní, například hrozba násilím. Vědomost jednatelů o důvodech neplatnosti není z hlediska posouzení následků vad právního jednání rozhodující okolností.

4.1. Neplatnost pro rozpor se zákonem

Při zkoumání platnosti právního jednání je nezbytné se nejprve vypořádat s právním jednáním z hlediska jeho určitosti a srozumitelnosti. V okamžiku, kdy je postaveno na jisto, co je obsahem právního jednání, se lze zabývat jeho souladem s právními předpisy.¹³³ Pod pojmem rozpor právního jednání se zákonem rozumíme rozpor s objektivním právem, tedy nejen se zákonem, ale i s jinými právními předpisy vydanými na základě zákonného zmocnění a uveřejněnými zákonem předepsaným způsobem ve Sbírce zákonů. Platnost právního jednání je nutno posuzovat ve vztahu k obecně závazným právním předpisům, platným a účinným v době uskutečnění právního jednání. Pozdější zrušení či změna zákona, jemuž se právní jednání přičilo, nemá za následek dodatečnou platnost právního jednání.¹³⁴

Soudní praxe¹³⁵ dospěla k závěru, že právní jednání je v rozporu se zákonem i tehdy, když porušuje zákaz stanovený vykonatelným soudním rozhodnutím, pokud je rozhodnutí vydané na základě zákonného zmocnění. V případě deklaratorních soudních rozhodnutí není odchylné ujednání stran, kterým si upravují svá vzájemná práva a povinnosti odlišně od pravomocného a vykonatelného rozhodnutí v rozporu se zákonem.¹³⁶ Právní jednání, jímž byla porušena povinnost uložená soudem dle vykonatelného usnesení o nařízení předběžného opatření, je absolutně neplatné, k čemuž je soud povinen přihlídnout i bez návrhu.¹³⁷ Nejvyšší soud¹³⁸ dospěl k závěru, že námitka relativní neplatnosti, kterou účastnice napadla kupní smlouvu přes výrok obsažený ve vykonatelném předběžném opatření, který zakazoval účastníci činit jednání směřující k pozbytí vlastnického práva, je neplatné podle ustanovení § 76f odst. 1 OSŘ.

¹³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2007, sp. zn. 33 Odo 239/2005.

¹³⁴ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1994. s. 2080.

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2004, sp. zn. 20 Cdo 2662/2003.

¹³⁶ DVOŘÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 28.

¹³⁷ LEVÝ, J. In: SVOBODA, K. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 315.

¹³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 33 Cdo 999/2010.

Následkem rozporu právního jednání se zákonem je relativní nebo absolutní neplatnost právního jednání. Zákonný zásah do soukromoprávní sféry je vnímán jako omezení lidské svobody, a proto je nezbytné ustanovení o neplatnosti právních jednání pro rozpor se zákonem vykládat restriktivně, nikoliv extenzivně. Opačný přístup by odporoval ústavnímu pravidlu minimalizovat zásahy do základních práv a svobod a šetřit jejich podstaty a smyslu (čl. 4 odst. 4 Listiny).

4.1.1. Dispozitivní a kogentní právní normy

Rozlišujeme normy kogentní, jejichž smysl a účel brání jakémukoliv odchylnému ujednání od zákonného pravidla a normy dispozitivní, které umožňují, aby účastníci právního jednání působení zákonné úpravy vyloučili a ujednali si práva a povinnosti odlišně. Právní normy soukromého práva jsou zásadně dispozitivní. Podle F. Melzera a P. Tégl¹³⁹ je pro rozlišení dispozitivních a kogentních norem základním kritériem smysl a účel daného pravidla.

M. Janoušek¹⁴⁰ považuje za nezbytné rozlišit, zda právní jednání porušuje kogentní právní normu nebo zákoný zákaz ve smyslu ustanovení § 580 odst. 1 OZ. Ujednání stran v rozporu s kogentní právní normou nebude neplatné proto, že to smysl a účel zákona vyžaduje, nýbrž proto, že se jedná o ustanovení kogentní, které neponechává svým adresátům žádný prostor pro vymezení odchylného pravidla chování. Generální klauzule obsažená v ustanovení § 580 odst. 1 OZ, podle níž je neplatné takové právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje, se uplatní až tehdy, pokud sama právní norma následek svého porušení nestanoví, a pokud se nejedná o kogentní právní normu.¹⁴¹ J. Salač¹⁴² v této souvislosti uvádí, že právní jednání, které odporuje kogentní normě soukromého práva, by nemělo být ztíženo sankcí neplatnosti. Podle jeho názoru by namísto ujednání, které je v rozporu s kogentní normou, mělo nastoupit pravidlo obsažené v kogentní normě.

Norma dispozitivní se uplatní podpůrně, v případě, kdy jednající nezvolil vlastní autonomní úpravu. Odchýlení se od dispozitivní právní úpravy není jednáním v rozporu se zákonem. Na straně druhé, dispozitivní úpravu lze chápat jako „vyjádření představ zákonodárce

¹³⁹ MELZER, F., TÉGL, P. Glosa k rozhodnutí velkého senátu NS ohledně předpokladu „zjevnosti“ porušení dobrých mravů a veřejného pořádku ve smyslu § 588 OZ. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2020, č. 9, s. 67.

¹⁴⁰ JANOUŠEK, M. K pochybnosti o povaze neplatnosti pro rozpor se zákonem a o následcích, které působí trestný čin v občanském právu. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 6, s. 214.

¹⁴¹ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2081.

¹⁴² SALAČ, J. K problematice rozporu právního úkonu se zákonem ve světle § 39 občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 1997, roč. 5, č. 10, s. 510.

o *spravedlivém uspořádání poměru*¹⁴³. Z tohoto důvodu mohou případy významného odchýlení se od dispozitivní úpravy vést k úvahám o nemravnosti právního jednání, případně jeho rozporu s veřejným pořádkem. K těmto závěrům však nelze dospět bez zvážení dalších okolností případu.

Další přístup, jak vnímat kogentní právní normy, je jejich dělení na normy, od kterých se odchýlit nelze vůbec (absolutně kogentní normy), a kvazikogentní, které se vyznačují relativním charakterem (relativně kogentní normy). Podle Nejvyššího soudu je právní norma absolutně kogentní, pokud je „*možno jakoukoli odchylku od určité právní normy považovat (per se) za porušující dobré mravy, veřejný pořádek, či právo upravující postavení osob*“¹⁴⁴. Porušení relativně kogentních právních norem nemá bez dalšího za následek neplatnost právního jednání. Ten nastane pouze v případě, pokud je právním jednáním zásadně narušen účel právní normy.¹⁴⁵ Relativně kogentní právní norma připouští za určitých okolností odchylku ve prospěch jedné ze smluvních stran, nejčastěji ve prospěch slabší strany, například za účelem ochrany spotřebitele nebo nájemce. Za relativně kogentní normu lze označit i ustanovení stanovující promlčecí lhůtu. Smluvní strany si mohou v rámci zákonných limitů ujednat délku subjektivní promlčecí lhůty. S možností ujednat si délku subjektivní promlčecí lhůty podle občanského zákoníku souvisí otázka, zda lze za neplatné označit právní jednání, které zákonem stanovenou maximálně přípustnou promlčecí lhůtu překročí pouze nepatrně. V těchto situacích zpravidla nedojde k natolik nerovnému uspořádání práv a povinností mezi subjekty, že by bylo nevyhnutné omezit autonomii vůle smluvních stran a ujednání zneplatnit. D. Szostok¹⁴⁶ v této souvislosti mluví o tzv. „oslabení“ či relativizaci kogentnosti právních norem. S tímto přístupem nesouhlasí T. Mališová, která odmítá existenci zvláštní kategorie kvazikogentních norem: „*Kogentní normy určují hranice, které nelze překročit, byť by vůle adresátů takové normy byla jiná.*“¹⁴⁷

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu není povaha právní normy (kogentní nebo dispozitivní), od níž se ujednání odchylují, určující, neboť „*ani od dispozitivní právní normy se strany nemohou odchýlit způsobem popsáním v § 1 odst. 2 za středníkem o.z.*“¹⁴⁸. Podle ObčZ 1964 vycházela kogentnost právního norem přímo z výslovné právní úpravy, jež obsahovala jednoznačný příkaz či zákaz určitého jednání. Závěr o kogentnosti právní normy bylo možné učinit

¹⁴³ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 525.

¹⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. 29 Cdo 5719/2016.

¹⁴⁵ ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2015, č. 9, s. 14.

¹⁴⁶ SZOSTOK, D. Kogence na ústupu? *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2018, roč. 26, č. 23-24, s. 838.

¹⁴⁷ MALIŠOVÁ, T. K myšlence ohledně ústupu kogentních norem v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 6, s. 213.

¹⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. 29 Cdo 5719/2016.

z povahy a významu příslušné občanskoprávní normy (§ 2 odst. 3 ObčZ 1964). Příkladem je rozhodnutí, ve kterém Nejvyšší soud¹⁴⁹ dovodil, že z povahy ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ 1964 vyplývá, že se od něho nelze odchýlit, čímž vyloučil, aby výše úroků z prodlení byla v občanskoprávních vztazích dohodnuta jinak, než stanoví prováděcí předpis. V důvodové zprávě je naznačen záměr tvůrců normy částečně se od znění § 2 odst. 3 ObčZ 1964 odklonit a neumožnit, aby soudy dovozovaly kogenci z povahy právní normy: „*Osnova však nesleduje vzor § 2 odst. 3 platného občanského zákoníku slepě. Vypuštěn je odkaz na povahu ustanovení, který (jak vyplývá z analýzy novější judikatury) leckdy vede k bližší nezdůvodněným závěrům o povaze i u těch zákonných ustanovení, kde to nemá rozumný smysl.*“¹⁵⁰ Tento výklad není soudní praxí ani právní teorií přijímán jednotně. Ustanovení § 2051 OZ neobsahuje výslovný zákaz odchylného ujednání, nicméně někteří autoři¹⁵¹ a Nejvyšší soud¹⁵² dospěli k závěru, že smluvní strany nemůžou dohodou vyloučit oprávnění soudu nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu moderovat. Smluvní strany rovněž nemůžou moderační oprávnění soudu ve vztahu ke smluvní pokutě rozšiřovat.

Kogentní pravidla (*mandatory rules of law*) vykládají tvůrci evropských unifikačních projektů jako závazná pravidla, která vylučují odchylný projev vůle smluvních stran. PECL garantuje autonomii vůle a smluvní svobody, jejíž meze představují zásady dobré víry, poctivého jednání a závazná pravidla obsažená v principech (čl. 1:102 odst. 1 PECL). Sankce za porušení kogentního ustanovení (*mandatory rules*) je zpravidla vyjádřena přímo v příslušném pravidlu. Pro případ, že kogentní pravidlo nestanoví sankci, lze následky dovodit z účelu a smyslu pravidla, okolností případu, závažnosti porušení, anebo postavení osob, k jejíž ochraně bylo pravidlo stanoveno (15:102 PECL). Podle DCFR mají smluvní strany právo uzavřít smlouvu a určit její obsah, pokud tím nedojde k porušení kogentních pravidel (čl. II.–1:102 odst. 1 DCFR). Pokud je právní jednání v rozporu s kogentními pravidly a následky porušení nejsou tímto pravidlem přímo stanoveny, může soud právní jednání změnit či zrušit se zpětným účinkem v celku nebo v části. Soud může prohlásit smlouvu za neplatnou pouze za předpokladu, že s porušením kogentního pravidla není spojen jiný specifický následek (čl. II.–7:302 odst. 2 DCFR). Rozhodnutí soudu by mělo být přímo úměrné porušení se zřetelem ke všem relevantním okolnostem případu. Kromě smyslu a účelu porušené normy by měla být zohledněna také další kritéria, jakými jsou okruh osob,

¹⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 3. 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003.

¹⁵⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 1 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

¹⁵¹ LASÁK, J. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1290.

¹⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016.

k jejichž ochraně bylo porušené ustanovení stanoveno, závažnost porušení, nebo skutečnost, zda se jednalo o porušení úmyslné, případně výše sankce, jakou lze podle porušené normy uložit.¹⁵³ DCFR ponechává soudci široký prostor pro uvážení následků porušení zákonného zákazu. Domnívám se, že zněním DCFR se lze v tomto směru inspirovat, a při posouzení následků rozporu právního jednání se zákonem je namíste zvažovat kromě smyslu a účelu právní normy rovněž další nastíněná kritéria.

Podle DCFR je právní jednání neplatné, pokud je v rozporu se základními principy (*fundamental principles*) uznanými v právních řádech členských států Evropské unie (čl. II.–7:301 DCFR). Tyto základní principy jsou obsaženy v dokumentech Evropské unie, v mezinárodních smlouvách na ochranu lidských práv, nebo jsou uznávány jako základní v právních řádech členských států. V těchto případech je smlouva neplatná od samého počátku. Soudci není dána diskrece pro uvážení jiných následků právního jednání, stejně tak není rozhodující úmysl a vědomost stran. Obdobně jako DCFR i PECL stanoví, že právnímu jednání, které je v rozporu se základními principy uznaných členskými státy Evropské unie, jsou odepřeny právní účinky (čl. 15:101 PECL). Tvůrci PECL se výslovně distancují od jakýchkoli národních konceptů morálky, zákonnosti nebo veřejného pořádku a při výkladu obsahu základních zásad vychází z mezinárodních dokumentů o lidských právech a základních svobodách.¹⁵⁴ Pravidla, která spadají do kategorie základních principů, mají tzv. „*superkogentní*“¹⁵⁵ charakter, který znamená nejprísnejší sankci v případě jejich porušení. Rozpor právního jednání se základními principy podléhá bez výjimky závažným následkům v podobě neúčinnosti právního jednání. DCFR, na rozdíl od PECL, navíc stanovuje, že neplatnost právního jednání se v případě rozporu se základními principy uplatní pouze za předpokladu, že to je nezbytné pro zachování dotčeného principu (čl. II.–7:301 písm. b. DCFR).

Otázku účinků základních principů na oblast soukromého práva řešil i Spolkový ústavní soud¹⁵⁶, který se zastal nezaměstnané, nemajetné ženy, která se zaručila splnit smluvní závazek svého otce. Pracovník banky ženu před podpisem ručitelského prohlášení ujistil, že se k ničemu nezavazuje a smlouva je bezvýznamná „rutina“. Spolkový ústavní soud konstatoval, že banka ženu nedostatečně informovala o riziku souvisejícím se vznikem ručitelského závazku, zejména s ohledem na výši dluhu ve srovnání s jejím příjmem. Spolkový ústavní soud uvedl, že obecné

¹⁵³ NUZZO, M. Case 3. Answer under the DCFR, by Eric Clive. In: ALPA, G., IUDICA, G. *Draft common frame of reference (DCFR), what for?* Milano: Giuffrè, 2013, s. 45.

¹⁵⁴ LANDO, O. *Principles of European contract law*. Part III. Hague: Kluwer Law International, 2003, s. 211-212.

¹⁵⁵ FAUVARQUE-COSSON, B., MAZEAUD, D. *European contract law: materials for a common frame of reference: terminology, guiding principles, model rules*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2008, s. 120.

¹⁵⁶ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu (BVerfG) ze dne 19. 10. 1993, sp. zn. 1 BvR 567/89, 1 BvR 1044/89.

soudy jsou povinny vykonávat kontrolu obsahu soukromoprávních smluv, a v případech nerovnováhy vyjednávací síly smluvních stran aplikovat základní principy o dobré morálce a dobré víře za účelem ochrany slabší smluvní strany. W. Flume¹⁵⁷ považuje právní jednání, které porušuje hodnoty chráněné ústavněprávními normami (*Grundrechtsnormen*), za neplatné. Podobný přístup zvolil i Nejvyšší soud¹⁵⁸, který konstatoval, že nesplnění povinnosti poskytovatele úvěru řádně prověřit spotřebitelovu schopnost úvěr splatit, vede k závěru o absolutní neplatnosti takto uzavřené smlouvy, protože svým účelem odporuje zákonu.

4.1.2. Zákonný zákaz

Neplatnost je jedním z negativních následků nedodržení zákonného zákazu či příkazu. Při posouzení rozporu právního jednání s právní normou je nezbytné se zabývat tím, zda norma obsahuje zákonných zákaz. Výslovný zákonný zákaz může být formulován přímo slovy „zakazuje se“, případně nepřímou poukazem na důsledek v podobě neplatnosti nebo zdánlivosti právního jednání.¹⁵⁹ Příkladem nepřímého výslovného zákazu je ustanovení § 580 odst. 1 OZ, podle něhož je neplatné právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje. Nepřípustná je jakákoliv odchylka od určité právní normy, která odporuje jejímu smyslu a účelu. Příkladem přímého výslovného zákazu je ustanovení § 1 odst. 2 OZ, jenž zakazuje ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek, právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

V německém právu je právní jednání, které porušuje zákonný zákaz neplatné, ledaže zákon stanoví jinak (§ 134 BGB). Pojem zákonný zákaz (*Verbotsgesetz*) není v BGB definován. Podle čl. 2 EGBGB se zákonem ve smyslu BGB rozumí jakákoli právní norma (*Rechtsnorm*) obsažená v zákoně, v podzákoném právním předpise, ve stanovách, v kolektivních smlouvách, v obyčejovém právu, nebo v nepsaných právních zásadách.¹⁶⁰

Podle švýcarského práva není přípustné ujednáním stran, které se odchyluje od neměnného zákonného pravidla, nebo je v rozporu s veřejným pořádkem, dobrými mravy nebo právem na ochranu osobnosti. Švýcarské právo v čl. 19 odst. 2 OR konstatuje existenci kogentních pravidel, od kterých se nelze odchýlit. Protiprávnost nastane, pokud obsah právního jednání odporuje kogentním normám federálním nebo kantonním. V tomto ohledu se čl. 19 odst. 2 a čl. 20 odst. 1

¹⁵⁷ FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 2, Das Rechtsgeschäft*. 4. unveränderte Aufl. Berlin: Springer, 1992, s. 22.

¹⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 201/2018.

¹⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 Cdo 387/2016.

¹⁶⁰ BORK, R. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, s. 413.

OR odlišuje od znění ustanovení § 134 BGB, ve kterém jsou následky neplatnosti výslovně spojeny s porušením zákonného zákazu (*Gesetzliches Verbot*).¹⁶¹

V německém právu je pro závěr o neplatnosti právního jednání pro rozpor se zákonem nezbytné posoudit, zda se zákaz vztahuje na všechny účastníky právního jednání, nebo zda zákonný zákaz postihuje pouze jednu smluvní stranu. Pokud je zákonný zákaz namířen proti všem účastníkům právního jednání, lze předpokládat, že úmyslem zákonodárce je zabránit platnosti právního jednání.¹⁶² Pokud je zákonný zákaz naměřen pouze proti jedné ze smluvních stran, je nezbytné platnost právního jednání posoudit s ohledem na zájem poctivé smluvní strany a její dobrou víru (§ 242 BGB). Tento přístup se uplatní i v českém právu. Nejvyšší soud¹⁶³ konstatoval, že v případě, kdy zákonný zákaz směřuje pouze vůči jedné ze stran smlouvy, je třeba považovat smlouvu za neplatnou pouze výjimečně, pokud by její platnost byla neslučitelná se smyslem a účelem daného zákonného zákazu. V. Kubeš¹⁶⁴ zastával názor, že smlouvu je třeba považovat za platnou, pokud se zákaz obrací jen proti jedné ze smluvních stran. J. Salač¹⁶⁵ uvedl, že pokud zákonný zákaz směřuje vůči oběma jednajícími, je smlouva neplatná. V situaci, kdy dojde k porušení zákona pouze jednou ze smluvních stran, je třeba v zájmu ochrany jednajícího v dobré víře zachovat platnost právního jednání.

4.1.3. Teorie kvalifikovaného rozporu se zákonem

Nikoliv každé právní jednání, jež se jeví protiprávním, je postiženo sankcí neplatnosti. Závěr o neplatnosti právního jednání pro rozpor se zákonem se musí opírat o rozumný výklad smyslu a účelu dotčeného zákonného ustanovení, neboť rozpor právního jednání se zákonem sám o sobě nepůsobí neplatnost. K tomuto pojetí neplatnosti se klonila již prvorepubliková právní věda. V. Kubeš požadoval provést výklad zákonného ustanovení s ohledem na jeho smysl a účel, a teprve na základě toho dovozovat závěr o neplatnosti smlouvy: „*Neudržitelné jest mínění, že každá smlouva sjednaná s porušením nějakého zákonného zákazu jest nicotná, jakkoli dle znění § 879 by*

¹⁶¹ KRAMER, E. A., MEIER-HAYOZ, A. *Obligationenrecht. Band VI, I. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen. Kommentar zu Art. 19-22 OR*. Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG, 1991, s. 61.

¹⁶² Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 14. 12. 1999, sp. zn. X ZR 34/98.

¹⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Odo 801/2006.

¹⁶⁴ KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 128.

¹⁶⁵ SALAČ, J. K problematice rozporu právního úkonu se zákonem ve světle § 39 občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 1997, roč. 5, č. 10. s. 510.

se to správným zdálo.“¹⁶⁶ I. Telec¹⁶⁷ konstatoval, že neplatnost právního jednání z důvodu rozporu se zákonem může přivodit pouze kvalifikovaný rozpor se zákonem. Rovněž J. Salač¹⁶⁸ vyjádřil, že pokud ze smyslu a účelu zákona nevyplývá, že by měla v případě jeho porušení nastoupit sankce neplatnosti, je třeba dát přednost platnosti. J. Handlar¹⁶⁹ se domnívá, že pokud je smysl a účel zákona naplněn, nelze ani v případě jeho porušení učinit závěr o neplatnosti právního jednání. L. Tichý v této souvislosti mluví o tzv. relativizaci institutu absolutní neplatnosti, přičemž dodává, že „jednání, jež se sice přičí zákonu, ale není v rozporu s jeho smyslem a účelem, je definitivně platné, a má tedy ‚stabilnější‘ postavení než právní jednání ohrožené námitkou neplatnosti (relativní neplatnosti)“¹⁷⁰.

Význam teleologického výkladu vyzdvihuje Ústavní soud, který konkrétně uvádí: „Je třeba mít na zřeteli, že právní norma se ne vždy musí krýt s tím, jak je vyjádřena v textu zákona, a to ani v takovém případě, kdy se text může jevit jako jednoznačný a určitý. Ústavní soud dlouhodobě zdůrazňuje význam teleologické argumentace a hledání smyslu a účelu zákona jeho interpretem.“¹⁷¹ Ústavní soud zdůraznil, že „v soukromoprávní sféře ne každý rozpor se zákonem má automaticky za následek absolutní neplatnost právního úkonu“¹⁷². Na tyto závěry následně navázal i Nejvyšší soud.¹⁷³

Při zkoumání, do jaké míry je v konkrétním případě relevantní rozpor právního jednání se zákonem, je nezbytné posoudit právní jednání podle jeho obsahu, zjistit úmysl stran a účel jejich projevu vůle. Rozpor právního jednání se zákonem hodnotíme z objektivního hlediska, vědomost jednajících o nedovolenosti právního jednání není relevantní.¹⁷⁴ Při posouzení rozporu právního jednání se zákonem je třeba odpovědět na otázky, vůči komu zákonný zákaz směřuje, jaký konkrétní zájem má být zvažovanou sankcí neplatnosti chráněn a jaký zasažen. Ústavní soud

¹⁶⁶ KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 128.

¹⁶⁷ TELEC, I. Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2004, roč. 12, č. 5, 161.

¹⁶⁸ SALAČ, J. K problematice rozporu právního úkonu se zákonem ve světle § 39 občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 1997, roč. 5, č. 10, s. 510.

¹⁶⁹ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2081.

¹⁷⁰ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1448.

¹⁷¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 438/06.

¹⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 6. 4. 2005, sp. zn. II. ÚS 87/04.

¹⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2014, sp. zn. 29 Cdo 3919/2014.

¹⁷⁴ DVOŘÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 28.

hodnotí následky protiprávního jednání pomocí testu proporcionality: „Tuto otázku pak (z povahy věci) nelze řešit jinak než na základě poměrování hodnot, které má zákon chránit. Takovými hodnotami jsou buď veřejný pořádek, anebo ochrana účastníků právního styku na straně jedné a svobodná vůle jedince, která by byla závěrem o neplatnosti právního úkonu zasažena, na straně druhé.“¹⁷⁵

Ve švýcarském právu nevede rozpor právního jednání se zákonem automaticky k následku neplatnosti. V konkrétním případě je nezbytné posoudit, zda smysl a účel zákazového pravidla tuto sankci vyžaduje.¹⁷⁶

Obdobně v německém právu předchází závěru o neplatnosti právního jednání podle ustanovení § 134 BGB teleologická metoda výkladu zákonného ustanovení.¹⁷⁷ Otázka, zda má porušení zákonného zákazu za následek neplatnost právního jednání, je zodpovězena podle smyslu a účelu příslušného ustanovení.¹⁷⁸ V této souvislosti poukazují na rozhodnutí, ve kterém Spolkový soudní dvůr posuzoval platnost kupní smlouvy uzavřené během zakázaných hodin (*Ladenschlussgesetz*). Účastníci uzavřením kupní smlouvy v době, kdy byl prodej zakázán sice porušili zákon, přesto závěr o neplatnosti kupní smlouvy by byl zjevně nepřiměřeným důsledkem. Spolkový soudní dvůr konstatoval, že smyslem zákonné regulace prodejní doby není vyloučit platnost prodeje zboží, ale poskytnout zaměstnancům sociální ochranu.¹⁷⁹ Porušení zákonného zákazu, který směřuje pouze proti způsobu nebo vnějším okolnostem provádění právního jednání a nikoliv proti účelu nebo obsahu právního jednání, nevyžaduje následek v podobě neplatnosti.¹⁸⁰ V jiném případě Spolkový soudní dvůr konstatoval neplatnost právního jednání, které vykazovalo znaky nelegální práce pro rozpor se zákoníkem práce¹⁸¹, anebo smlouvy o postoupení pohledávky z titulu nezaplaceného poplatku za lékařské ošetření pro porušení povinné lékařské mlčenlivosti ze strany zdravotnického zařízení.¹⁸²

¹⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 7. 2016, sp. zn. III. ÚS 798/15.

¹⁷⁶ KRAMER, E. A., MEIER-HAYOZ, A. *Obligationenrecht. Band VI, 1. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen. Kommentar zu Art. 19-22 OR*. Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG, 1991, s. 147.

¹⁷⁷ JACOBY, F., HINDEN, M., KROPHOLLER, J. *Bürgerliches Gesetzbuch: Studienkommentar*. 16. Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 53.

¹⁷⁸ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 30. 4. 1992, sp. zn. III ZR 151/91.

¹⁷⁹ BROX, H., WALKER, W.D. *Allgemeiner Teil des BGB*. 42., neu bearbeitete Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2018, s. 145.

¹⁸⁰ KÖHLER, H. *BGB, Allgemeiner Teil: ein Studienbuch*. 23., völlig neubearbeitete Aufl. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996, s. 239.

¹⁸¹ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 31. 5. 1990, sp. zn. VII ZR 336/89.

¹⁸² Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 10. 7. 1991, sp. zn. VIII ZR 296/90.

4.1.4. Obcházení zákona

Občanský zákoník neobsahuje samostatnou skutkovou podstatu obcházení zákona (*in fraudem legis*). Z této skutečnosti nelze dovozovat, že by obcházení zákona bylo přípustné. Obcházení zákona lze podřadit pod případy, kdy je právní jednání v rozporu se smyslem a účelem zákonné úpravy, přesto, že může být v souladu s jeho dikcí. Ústavní soud k obcházení zákona prohlásil: „*Jednání in fraudem legis představuje postup, kdy se někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídaného a nežádoucího.*“¹⁸³

V této souvislosti vzniká otázka, zda je výslovná úprava zákazu obcházení zákona v občanském zákoníku nezbytná. I. Pelikánová¹⁸⁴ se domnívá, že obcházení zákona by mělo být v občanském zákoníku upraveno jako samostatný důvod neplatnosti právního jednání. Kategorii obcházení zákona chápe jako protiprávní chování závažnější než pouhé porušení zákona, protože je spojeno se subjektivním prvkem v podobě úmyslu.

Domnívám se, že výslovná úprava institutu obcházení zákona v občanském zákoně je nadbytečná. Souhlasím s názorem B. Dvořáka¹⁸⁵, že případy obcházení zákona jsou dle konkrétních okolností případu dostatečně kryty právní úpravou neplatnosti právních jednání pro rozpor se smyslem a účelem zákona. Jak zdůraznil J. Salaš¹⁸⁶, není možné každou v úvahu přicházející životní situaci specificky upravit v zákoně. Právní jednání, které se přičí smyslu a účelu zákona, ztělesňuje materiálně stejné porušení zákona, jako právní jednání, které se přičí přímo výslovnému vyjádření zákonného zákazu. Rozlišování kategorie porušení zákona a obcházení zákona ztratilo smysl, neboť při výkladu zákona se nelze přidržovat pouze jeho slov, nýbrž je důležité pochopit jeho smysl a účel. Obcházení účelu zákona zakládá neplatnost pro rozpor se zákonem. Zákaz obcházení zákona je i bez výslovné úpravy v textu zákona součástí právního řádu, což plyne i z důvodové zprávy k OZ.¹⁸⁷

Nejvyšší soud¹⁸⁸ shledal obcházení zákona například v jednání účastníků, kteří v úmyslu ztížit vymahatelnost vykonatelné pohledávky, předložili katastrálnímu úřadu smlouvu o převodu spoluvlastnického podílu k nemovité věci, přesto, že věděli, že smlouva je neúčinná a na jejím

¹⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2003, sp. zn. II. ÚS 119/01.

¹⁸⁴ PELIKÁNOVÁ, I. Některé koncepční otázky nové kodifikace soukromého práva. In: *XXII. Karlovarské právnické dny*. Karlovy Vary: Leges, 2014, s. 189.

¹⁸⁵ DVOŘÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 28.

¹⁸⁶ SALAŠ, J. K historickému vývoji doktríny neplatnosti právních úkonů v oblasti rozporu se zákonem a dobrými mravy. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 1999, roč. 138, č. 2, s. 125.

¹⁸⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 580 až 585 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

¹⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2018, sp. zn. 30 Cdo 5795/2017.

základě nemůže dojít ke vkladu vlastnického práva. Neplatnou pro obcházení zákona shledal Nejvyšší soud¹⁸⁹ i závěť sepsanou za účelem zajištění dluhu ze smlouvy o úvěru. V posuzovaném případě zůstavitelka zanechala závěť, ve které odkázala nemovitosti v ní specifikované bance, která zůstavitelce poskytla úvěr. Kriticky se k extenzivnímu užití argumentu obcházení zákona jako důvodu pro neplatnost právního jednání ze strany Nejvyššího soudu postavil K. Eliáš¹⁹⁰, když konstatoval, že závěť je výrazem zůstavitelova práva svobodně nakládat s vlastním majetkem. Důvody, pro které tak zůstavitel činí, nejsou právně významné. Nikoliv každé jednání, které se obvykle nevyskytuje a jeho následek není zákonem výslovně upraven, představuje obcházení zákona.

Obcházení zákona představuje jeden z dílčích projevů zneužití práva.¹⁹¹ Výslovný zákaz obcházení zákona je nadále součástí textu slovenského občanského zákoníku (§ 39 OZ SR). Nejvyšší soud Slovenské republiky¹⁹² definoval zákaz zneužití práva jako situaci, ve které spolu soutěží jazyková a teleologická interpretace právní normy. Podle Nejvyššího soudu Slovenské republiky je nezbytné odmítnout formalistický přístup a upřednostnit účel právní normy před jejím zněním.

Obcházení zákona jako jednoho ze způsobů, jimiž je právo zneužíváno, zakazuje i SDEU. V rozhodnutí o předběžné otázce SDEU¹⁹³ umožnil členským státům přijmout opatření k zamezení toho, aby se jejich příslušníci s odkazem na práva přiznané SFEU pokoušeli obcházet své vnitrostátní právní předpisy.

Pojem obcházení zákona (*Gesetzesumgehung*) je německým právem definován obdobně jako v právu českém, a rozumí se jím případy, kdy právní jednání není v přímém rozporu s jeho zněním, ale maří naplnění jeho účelu.¹⁹⁴ A. Teichmann¹⁹⁵ uvedl, že problém s identifikací obcházení zákona může nastat v případech, kdy je interpretace práva založena na doslovném znění textu zákona, což může vést k mylnému závěru o dosažení jeho účelu. Spolkový soudní dvůr¹⁹⁶

¹⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2992/2009.

¹⁹⁰ ELIÁŠ, K. Obcházení zákona. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2018, roč. 26, č. 15-16, s. 515.

¹⁹¹ ELIÁŠ, K. Porušení zákona oklikou: *fraus legis facta* v civilním právu. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2018, roč. 157, č. 11, s. 897.

¹⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 19. 10. 2017, sp. zn. 5Sžo/57/2016.

¹⁹³ Rozsudek SDEU ze dne 30. září 2003. *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam proti Inspire Art Ltd*. Věc C-167/01. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.eur-lex.europa.eu.

¹⁹⁴ BENECKE, M. *Gesetzesumgehung im Zivilrecht: Lehre und praktischer Fall im allgemeinen und Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, s. 208.

¹⁹⁵ TEICHMANN, A. Die „Gesetzesumgehung“ im Spiegel der Rechtsprechung. In: *Jstor.org* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20826924>.

¹⁹⁶ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 23. 9. 1982, sp. zn. VII ZR 183/80.

posoudil obcházení zákona, jako jednání v rozporu se zákonem podle ustanovení § 134 BGB, jehož následkem je neplatnost.

4.1.5. Vymezení pojmu veřejný pořádek

Právní jednání, které je v kvalifikovaném rozporu se zákonem a zjevně se přičí veřejnému pořádku, má za následek sankci absolutní neplatnosti (§ 588 OZ).

V obecné rovině lze veřejným pořádkem rozumět zájem zákonodárce na stabilitě státu, na potírání kriminality nebo na ochraně právního postavení třetích osob. Veřejný pořádek v mezinárodním právu soukromém slouží k vyloučení použití ustanovení práva země určeného na základě kolizní úpravy z důvodu ochrany zájmů a hodnot tuzemského právního řádu. Výhrada veřejného pořádku může být důvodem pro odepření uznání a výkonu cizích soudních rozhodnutí či rozhodčích nálezů (§ 4 ZMPS). V kontextu práva soukromého vykládáme pojem veřejného pořádku samostatně a nelze při vymezení jeho obsahu vycházet z výkladu pro účely práva mezinárodního.¹⁹⁷ Důvodová zpráva k OZ chápe veřejný pořádek jako podstatnou náležitost demokratického právního státu ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy a uvádí: „*Orientačně lze vyjít z pojetí, že veřejný pořádek prostupuje celé právo a zahrnuje pravidla, na nichž leží právní základy společenského řádu zdejší společnosti.*“¹⁹⁸ Prostřednictvím pojmu veřejný pořádek pronikají do soukromého práva i některé prvky veřejné povahy.¹⁹⁹ Obsah veřejného pořádku tvoří ústavní principy, ústavní pořádek a základní lidské práva.²⁰⁰

Nejvyšší správní soud vymezil veřejný pořádek jako „*normativní systém, na němž je založeno fungování společnosti v daném místě a čase a jenž v sobě zahrnuje ty normy právní, politické, mravní, morální, a v některých společnostech i náboženské, které jsou pro fungování dané společnosti nezbytné. Nadto je možno pod pojmem veřejného pořádku rozumět také faktický stav společnosti, k němuž je dodržování tohoto heterogenního normativního systému zacíleno.*“²⁰¹ Zachování veřejného pořádku není ponecháno v rukách jednotlivce. Určení toho, co veřejný pořádek zahrnuje, je v kompetenci zákonodárce.

¹⁹⁷ DVORÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 28.

¹⁹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 1 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

¹⁹⁹ I. Telec v této souvislosti hovoří o tzv. publicizaci soukromého práva. Srov. TELEC, I. Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2004, roč. 12, č. 5, s. 161.

²⁰⁰ TICHÝ, L. Veřejný pořádek jako tzv. obecná klauzule v soukromém právu z hlediska evropského kontextu. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 2015, roč. 61, č. 3, s. 77.

²⁰¹ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 7. 2011, sp. zn. 3 As 4/2010-151.

Veřejný pořádek je neurčitý právní pojem, jehož konkrétní obsah a význam je v čase proměnlivý. K vyjasnění pojmu veřejného pořádku nepřispívá ani komentářová literatura. Autoři se rozcházejí v názorech na to, co tvoří jeho obsah a funkce. Podle K. Eliáše lze veřejný pořádek vymezit jako „*souhrn norem umožňující fungování společnosti rovnoprávných a svobodných lidí, vědomých si svých povinností vůči druhým a odpovědností vůči celku*“²⁰². F. Melzer a P. Tegl uvádí, že „*veřejný pořádek představuje základní pravidla právního řádu, na kterých je třeba bezvýhradně trvat, tedy taková pravidla, jejichž dodržení nelze ponechat výlučně na iniciativě dotčených jednotlivců*“²⁰³. Podle I. Pelikánové a R. Pelikána jsou součástí veřejného pořádku „*všechny normy, které zákonodárce vyhláší ve veřejném zájmu, včetně těch, kterými chrání soukromé osoby (například spotřebitelské právo)*“²⁰⁴. L. Tichý²⁰⁵ konstatuje, že veřejný pořádek plní funkci interpretačního pravidla při rozlišování mezi dispozitivní a kogentní úpravou. Jestliže právní norma slouží veřejnému pořádku, má kogentní charakter, v opačném případě má právní norma povahu dispozitivní.

Pojem veřejný pořádek se vyskytuje i na jiných místech občanského zákoníku. Soud může například zrušit právnickou osobu vyvíjející nezákonnou činnost v takové míře, že to závažným způsobem narušuje veřejný pořádek (§ 172 odst. 1 písm. a) OZ). Ustanovení § 792 OZ umožňuje prominout zmeškání lhůty k popření otcovství, pokud to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek. Nejvyšší soud se zabýval výkladem pojmu veřejný pořádek v kontextu žádosti žalobce o prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství. Otec argumentoval především tím, že je vždy v zájmu dítěte znát svého biologického otce, a naproti tomu není v souladu s veřejným pořádkem, aby hradil výživné na nezletilou, když není jejím biologickým otcem. V projednávané věci Nejvyšší soud posuzoval, za jakých okolností veřejný pořádek vyžaduje prominutí zmeškání lhůty k popření otcovství. Nejvyšší soud dospěl na základě rozsáhlé komparace se zahraniční právní úpravou k závěru, že veřejný pořádek je podmínkou objektivní a nelze ji ztotožňovat se subjektivními zájmy kteréhokoliv účastníka řízení o popření otcovství. Prominutí zmeškání popěrné lhůty je výjimečný postup, který lze připustit pouze za předpokladu, že stávající stav vyvolává následky, které jsou společensky zcela nepřijatelné a v rozporu se základními hodnotami, na nichž je nezbytné trvat. O takové situaci lze podle Nejvyššího soudu uvažovat pouze v případech, kdy

²⁰² ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2015, č. 9, s. 17.

²⁰³ MELZER, F., TÉGL, P. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 60.

²⁰⁴ PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 16.

²⁰⁵ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1489.

„prohlášení o určení otcovství k dítěti bylo učiněno na základě podvodu či v rozporu se zákonem, kdy jde o rodičovství incestní, které nadto není v souladu s biologickou realitou“²⁰⁶. Podle Nejvyššího soudu v daném případě nebyly prokázány okolnosti, které by odůvodnily prominutí zmeškání popěrné lhůty z důvodu veřejného pořádku, a z toho důvodu návrh otce zamítl.

Veřejný pořádek v soukromém právu představuje limit autonomie vůle účastníků za předpokladu, že následky právního jednání ohrožují základní hodnoty právního řádu. Mezi normy chránící veřejný pořádek lze zařadit i normy upravující osobní statut fyzických a právnických osob. Domnívám se, že právní jednání porušující právo týkající se postavení osob lze podle ustanovení § 588 OZ sankcionovat absolutní neplatností, neboť takové jednání zjevně narušuje veřejný pořádek. Například stanovy spolku, které určí jeho název v rozporu s pravidly obsaženými v ustanovení § 216 OZ, jsou v předmětné části absolutně neplatné pro rozpor se zákonem a zjevným narušením veřejného pořádku.²⁰⁷ Zjevné narušení veřejného pořádku shledal Nejvyšší soud²⁰⁸ v porušení ustanovení § 2286 odst. 2 OZ, které stanoví povinnost poučit nájemce o jeho právu vznést námitky a domáhat se soudního přezkoumání výpovědi z nájmu bytu. Součástí veřejného pořádku je i ochrana základních zásad pracovněprávních vztahů, mezi které řadíme spravedlivé odměňování zaměstnanců, zákaz diskriminace a rovné zacházení se zaměstnanci.

Stejně jako v případě jiných hodnot nelze každé odchýlení od právní normy chránící veřejný pořádek bez dalšího kvalifikovat jako narušení veřejného pořádku. Nejvyšší soud zdůraznil, že „v případě veřejného pořádku je vždy třeba posuzovat, zda odchýlné ujednání jde proti smyslu a účelu dané právní normy, zda její smysl a účel zachovává, byť tak činí prostřednictvím odchýlné – autonomní úpravy“²⁰⁹. Posouzení, zda určité pravidlo lze považovat za součást veřejného pořádku, tedy plyne z jeho smyslu a účelu.

Institut veřejného pořádku (*die öffentliche Ordnung*) je výslovně zakotven ve švýcarském právu v čl. 19 odst. 2 OR. Švýcarská právní úprava veřejného pořádku se stala inspirací k české právní úpravě.²¹⁰ Veřejný pořádek je ve švýcarském soukromém právu aplikován zejména jako pomocné kritérium při výkladu práva, a to v rámci úvahy nad tím, zda zákonné pravidlo slouží veřejnému zájmu a představuje normu, od níž se nelze odchýlit.²¹¹ Švýcarské právo, obdobně jako právo české, legislativně zakotvuje oba pojmy, veřejný pořádek i dobré mravy. Naproti tomu

²⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016.

²⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2020, sp. zn. 27 Cdo 3814/2018.

²⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2019, sp. zn. 26 Cdo 2199/2018.

²⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 6. 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020.

²¹⁰ ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2015, č. 9, s. 13.

²¹¹ KRAMER, E. A., MEIER-HAYOZ, A. *Obligationenrecht. Band VI, 1. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen. Kommentar zu Art. 19-22 OR*. Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG, 1991, s. 70.

v německém civilním právu zákonná definice pojmu veřejný pořádek absentuje. Veřejný pořádek je považován za součást institutu dobrých mravů dle ustanovení § 138 BGB.²¹²

4.1.6. Neplatnost pro rozpor právního jednání s veřejnoprávními předpisy

Zákonem, s nímž se může právní jednání dostat do rozporu, se rozumí kterýkoli zákon, který je součástí právního řádu. Nejedná se tedy pouze o zákony z oblasti soukromého práva, nýbrž i o zákony z oblasti práva veřejného. Občanský zákoník výslovně zdůrazňuje, že uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného. Ustanovení § 1 odst. 1 OZ se aplikuje především v situacích, kdy dochází vzájemnému prolínání prvků práva veřejného a soukromého.²¹³

Nejvyšší správní soud²¹⁴ chápe vztah soukromého a veřejného práva jako vztah práva obecného a zvláštního v rámci uceleného právního řádu. Tímto pojetím veřejného a soukromého práva Nejvyšší správní soud odůvodňuje subsidiární použití norem práva soukromého v oblasti práva veřejného. V souvislosti s tímto přístupem vzniká otázka, zda porušení veřejnoprávních předpisů vždy působí neplatnost právního jednání mezi soukromými osobami.

Nejvyšší správní soud²¹⁵ se zabýval posouzením situace, ve kterém účastníci uzavřeli manželství s cílem obejít ZoPC a získat pobytové oprávnění na území České republiky. Nejvyšší správní soud s poukazem na ustanovení § 1 odst. 1 OZ dospěl k závěru, že účelově uzavřené manželství naplňuje důvod pro zamítnutí žádosti o vydání povolení k přechodnému pobytu podle ZoPC. Účel uzavření manželství je právně významnou kategorií ve vztahu k aplikaci norem veřejného práva, avšak z hlediska soukromého práva je i takto uzavřené manželství existující a platné. To znamená, že i na takové manželství jsou plně aplikovatelné soukromoprávní normy včetně vzniku společného jmění manželů nebo zániku manželství. Veřejné právo nahlíží na institut manželství autonomně a není vázáno jeho vymezením normami práva soukromého.

Nejvyšší soud zaujal k uzavření kupní smlouvy prodávající, která nedisponovala živnostenským oprávněním, následující stanovisko: „*Toto porušení samo o sobě nemůže způsobit bez dalšího neplatnosti smlouvy podle soukromoprávních předpisů.*“²¹⁶ V těchto případech je nezbytné se zabývat otázkou, zda postačí porušení veřejnoprávních předpisů sankcionovat v rámci

²¹² FREY, M., PFEIFER, L. Der ordre public - die öffentliche Ordnung: derselbe Begriff, verschiedene Funktionen - ein Rechtsprinzip. In: *Europarecht.nomos.de* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.europarecht.nomos.de/fileadmin/eur/doc/Aufsatz_EuR_15_06.pdf.

²¹³ ŠULÁKOVÁ, M. K aplikaci § 1 odst. 1 věty druhé ObčZ. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 18, s. 634.

²¹⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. 2 As 225/2014-20.

²¹⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 10. 2013, sp. zn. 1 As 58/2013-43.

²¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. 32 Odo 314/2003.

veřejného práva, například uložením pokuty nebo odnětím oprávnění, nebo zda zákon s ohledem na smysl a účel vyžaduje, aby bylo právní jednání shledáno neplatným. Při hodnocení následků je nezbytné zvážit další okolnosti, zejména ochranu veřejného zájmu, dobré víry nebo nabytých práv druhé strany. Nejvyšší soud konstatoval, že „*porušení pravidel chování ukládaných předpisy veřejného práva, zejména absence povolení provádět určité činnosti, způsobuje následky předvídané ve zmíněných veřejnoprávních předpisech a porušitel je povinen strpět sankce jimi upravované. Toto porušení však není důvodem neplatnosti souvisejících právních úkonů učiněných podle práva soukromého.*“²¹⁷

Nejvyšší soud²¹⁸ se ke vztahu soukromého a veřejného práva vyjádřil také v rozhodnutí, ve kterém posuzoval dopady porušení ZoPvS jako předpisu veřejného práva v oblasti soukromoprávních vztahů. Účelem ZoPvH je zejména omezit daňové úniky, zvýšit bezpečnost zúčastněných subjektů, působit proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, a nikoliv zneplatnit soukromoprávní jednání. Samo porušení povinnosti provést bezhotovostní platbu proto Nejvyšší soud nespojil s neplatností právního jednání, i když připustil, že uvedené jednání může naplnit skutkovou podstatu správního deliktu.

Kolaudační rozhodnutí nemá vliv na platnost nájemní smlouvy. Tento závěr nepřimo plyne i ze znění ustanovení § 2236 odst. 2 OZ, podle kterého nemůže být nájemci na újmu, pokud pronajatý prostor není určen k bydlení. Pronajímatel nemůže s poukazem na nezpůsobilost předmětu nájmu tvrdit neplatnost nájemní smlouvy dle hmotněprávních předpisů. Tím není dotčena odpovědnost pronajímatele za případné porušení předpisů veřejného práva. Při posuzování otázky, zda předpokladem platnosti nájemní smlouvy je vydání kolaudačního rozhodnutí, dospěl Nejvyšší soud²¹⁹ k závěru, že smlouva o nájmu nebytových prostor, která byla uzavřena v okamžiku, kdy ještě nebylo vydáno kolaudační rozhodnutí, je platná. V posuzovaném případě vázaly strany účinnost smlouvy, resp. počátek nájmu na okamžik, kdy takové rozhodnutí nabude právní moci.

Spolkový soudní dvůr²²⁰ posuzoval platnost smlouvy o dílo uzavřenou mezi objednatelem a zhotovitelem, který poskytoval služby bez povolení řemeslnické komory. Spolkový soudní dvůr konstatoval, že poskytování služby bez oprávnění je obecně právním jednáním v rozporu se zákonem. Otázka, zda porušení zákonného zákazu způsobí neplatnost právního jednání, musí být zodpovězena s ohledem na význam a účel zákona. SchwarzArbG neobsahuje výslovný zákaz

²¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2009, sp. zn. 23 Cdo 4427/2008.

²¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2015, sp. zn. 32 Cdo 498/2015.

²¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2015, sp. zn. 31 Cdo 945/2013.

²²⁰ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 23. 09. 1982, sp. zn. VII ZR 183/80.

nelegální práce. Z účelu SchwarzArbG a hrozby pokuty jak pro dodavatele, tak odběratele služby, lze dovodit úmysl zákonodárce upřít platnost právnímu jednání, kterým obě smluvní strany porušují zákon. V navazujícím rozhodnutí Spolkový soudní dvůr²²¹ konstatoval, že je nezbytné se zabývat posouzením, zda platnost právního jednání je v zájmu poctivé smluvní strany. Zhotovitel, který neměl povolení řemeslnické komory, se zavázal provést pro objednatele výstavbu rodinného domu. Cena za dílo byla stanovena dohodou stran jako cena pevná a maximální přípustná. V průběhu provádění díla se na stavbě vyskytlo několik konstrukčních vad. Zhotovitel práce zastavil a pokračování ve výstavbě podmínil zaplacením další odměny. Z dokazování před soudem vyplynulo, že objednatel nevěděl, že zhotovitel poskytuje služby bez oprávnění. Soud konstatoval, že bylo v zájmu poctivé smluvní strany dovodit platnost smlouvy o dílo, a nepoctivému zhotoviteli uložil povinnost nahradit náklady, které objednatel vynaložil na odstranění vady díla a dokončení výstavby.

Podle mého názoru způsobí porušení veřejnoprávních předpisů neplatnost právního jednání v soukromoprávních poměrech pouze v případě, kdy takový intenzivní následek odůvodňuje smysl a účel porušeného ustanovení zákona.

4.1.7. Neplatnost právního jednání a znaky skutkové podstaty trestného činu

V souvislosti s právním jednáním, které naplňuje znaky trestného činu, vzniká otázka, zda je takové právní jednání vždy rozporné s veřejným pořádkem, a tudíž absolutně neplatné.

P. Bezouška²²² uvádí, že důležité je zaměřit svou pozornost na okruh zájmů a hodnot, k jehož ochraně je konkrétní ustanovení zvláštní části TZ určeno. Například objektem trestného činu podvodu je cizí majetek. Z toho důvodu by mělo být rozhodnutí o platnosti či neplatnosti smlouvy přenecháno postižené smluvní straně. V případě trestného činu lichvy je objektem nejen majetek poškozeného, ale také zájem na obecnější ochraně společnosti před uplatňováním hrubě nepřiměřených podmínek. Každým jednáním, které naplňuje skutkovou podstatu trestného činu lichvy, je zasažen veřejný pořádek, k čemuž by měl soud přihlídnout z úřední povinnosti.

K posouzení následků právního jednání, kterým byl spáchán trestný čin, poukazují na dvě rozhodnutí Nejvyššího soudu. V prvním rozhodnutí Nejvyšší soud²²³ posoudil jako platné právní jednání, při jehož uzavření jeden z účastníků jednal podvodně a naplnil tím skutkovou podstatu trestného činu podvodu. Nejvyšší soud konstatoval, že tento závěr učinil zejména s ohledem na ochranu práv druhého účastníka právního jednání. Na rozhodnutí podvedené osoby závisí, zda se

²²¹ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 19. 01. 1984, sp. zn. VII ZR 121/83.

²²² BEZOUŠKA, P. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: aktuální otázky: srovnávací komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 63.

²²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 826/2005.

dovolá omylu, který u něj podvodně jednající účastník při uzavření smlouvy vyvolal, a uplatní tak relativní neplatnost smlouvy. Ve druhém rozhodnutí zaujal Nejvyšší soud²²⁴ názor zcela opačný a shledal neplatnost právního jednání, jež učinil účastník, který byl pravomocným rozsudkem v trestním řízení uznán vinným ze spáchání trestného činu podvodu. P. Čech²²⁵ poukázal na to, že tato rozhodnutí, byť na první pohled to tak může vyznívat, si neodporují, nýbrž zapadají do konceptu kvalifikovaného rozporu, který vnímá sankci neplatnosti právního jednání jen jako mezní řešení. V obou případech soudy hodnotily soukromoprávní následky kolize právního jednání se zákonem s ohledem na účel zákonného zákazu a s důrazem na ochranu oběti takového jednání.

Nikoli každá zákonná úprava, která omezuje autonomii vůle, je zákonem zákazovým, jenž stíhá právní jednání sankcí neplatnosti. Podle mého názoru je v každém jednotlivém případě nezbytné posoudit, zda se jedná o situaci, kdy je trestněprávní následek orientován jenom proti jednomu účastníkovi právního vztahu, nebo naopak znaky skutkové podstaty trestného činu naplnilo právní jednání všech účastníků. Pokud právní jednání obou stran sleduje porušení objektu chráněného TZ, zejména ochrany veřejného pořádku, je třeba přijmout závěr, že byla naplněna podmínka pro absolutní neplatnost právního jednání podle § 588 OZ.

4.2. Neplatnost pro rozpor s dobrými mravy

Občanský zákoník vyžaduje, aby právní jednání svým obsahem a účelem odpovídalo kromě zákona také dobrým mravům (§ 547 OZ). Právnímu jednání, které porušuje principy dobrých mravů, jsou odepřeny účinky.

Podle ObčZ 1964 ve znění účinném do 31. 12. 1991 platilo, že neplatným je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází, anebo se přičií zájmům společnosti. Zásadní změnu ve znění ustanovení § 39 ObčZ 1964 přinesla novelizace, která s účinností od 1. 1. 1992 nahradila pojem „zájmy společnosti“ pojmem „dobré mravy“. Důvodem této změny bylo odstranění třídního podtextu ustanovení, které mělo rozhodující význam pro posuzování platnosti právního jednání.²²⁶ Zákonodárce navázal na ustanovení § 879 OZO, které stanovilo, že smlouva, která se přičií zákonnému zákazu nebo dobrým mravům, byla neplatná.

Právní jednání může být neplatné pro rozpor s dobrými mravy, pokud jsou právním jednáním sledovány nemravné cíle, nebo má právní jednání nemravné důsledky. Podle Nejvyššího

²²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2705/2006.

²²⁵ ČECH, P. Ještě k neplatnosti pro rozpor se zákonem. *Právní fórum*. Praha: ASPI, 2009, roč. 6, č. 3, s. 95.

²²⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník [online]. Praha: Federální shromáždění ČSFR 1990–1992, Sněmovní tisk č. 685. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0685_08.htm.

soudu²²⁷ je dvoustranné právní jednání neplatné pro rozpor s dobrými mravy jen tehdy, je-li takové jednání přičitatelné oběma účastníkům smlouvy. Dobrověrné přesvědčení zúčastněných stran o souladu právního jednání s dobrými mravy je irelevantní, neboť rozpor s dobrými mravy je objektivní kategorií.²²⁸

Rozhodným okamžikem pro posouzení platnosti právního z hlediska jeho souladu s dobrými mravy je okamžik učinění právního jednání. Pozdější změna okolností a společenského náhledu na dobré mravy nemá na platnost tohoto právního jednání žádný vliv.²²⁹ Ke stejnému závěru se kloní také německé právní nauka, která platnost právního jednání z hlediska jeho souladu s dobrými mravy posuzuje k okamžiku uskutečnění jednání.²³⁰

4.2.1. Vymezení pojmu dobré mravy

Kategorie dobrých mravů je neurčitý právní pojem. Výklad obsahu pojmu dobré mravy je ponechán soudní rozhodovací praxi a odborné veřejnosti. Dobré mravy představují tzv. etické minimum společenských hodnot, jež usměrňuje jednání stran.

Ústavní soud obsahově vymezil pojem dobré mravy jako „*souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti*“²³¹. V jiném nálezu Ústavní soud konstatuje: „*Soud tedy zjišťuje, zda se příslušné smluvní ujednání (resp. jeho výkon) přičí dobrým mravům v daném čase a na daném místě podle objektivního kritéria, nezávisle na vědomí a vůli toho, kdo právo nebo povinnost vykonává (nezávisle na zavinění), a v tomto ohledu provádí dokazování.*“²³²

Dobrymi mravy se dle Nejvyššího soudu rozumí „*mimoprávní soubor pravidel chování, který je vlastní obecně uznávaným vzájemným vztahům mezi lidmi a mravním principům společenského řádu. V rozporu s dobrými mravy je tedy právní úkon tehdy, jestliže odporuje takovým pravidlům chování, které nemají povahu právních norem.*“²³³ V odůvodněných případech dovolují dobré mravy zmírňovat tvrdost zákona a umožňují soudci uplatnit pravidla slušnosti

²²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 10. 2012, sp. zn. 30 Cdo 2677/2011.

²²⁸ KÖHLER, H. *BGB, Allgemeiner Teil: ein Studienbuch*. 23., völlig neubearbeitete Aufl. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996, s. 242.

²²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2660/2007.

²³⁰ JACOBY, F., HINDEN, M., KROPHOLLER, J. *Bürgerliches Gesetzbuch: Studienkommentar*. 16. Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 55.

²³¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.

²³² Usnesení Ústavního soudu ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. III. ÚS 649/05.

²³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/99.

(ekvity). Dobré mravy představují korektiv obsahové platnosti právního jednání a reprezentují hodnoty, které mají původ v morálce a v sociálních normách.²³⁴

Při vymezení obsahu dobrých mravů je nutné zohlednit principy, na kterých je založen právní řád v demokratické společnosti, nikoliv pouze většinová morálka ve společnosti. Rozšíření určité formy trestné činnosti ve společnosti nemůže změnit hodnocení toho, co lze nebo nelze posoudit jako souladné s dobrými mravy. Soudce by měl rozhodnutí o souladu právního jednání s dobrými mravy založit na hodnotách, které jsou nezbytné pro koexistenci společenského celku, nikoli na svém subjektivním přesvědčení nebo názorech stran.²³⁵ Za nemravná lze považovat zejména jednání omezující osobní svobodu, poškozující práva třetích osob nebo jednání související se zneužitím tržní síly.

Obsah pojmu dobré mravy (*die guten Sitten*) není výslovně definován ani v německém právu. Právní jednání, které porušuje dobré mravy, je neplatné (§ 138 odst. 1 BGB). Právní jednání v rozporu s dobrými mravy porušuje převládající právní a sociální morálku ve společnosti. Měřítkem dobrých mravů je vnímání „*slušného průměrného člověka*“²³⁶. Při aplikaci kategorie dobrých mravů se vychází z úsudku všech „*poctivě a spravedlivě smýšlejících lidí*“²³⁷. Proti tomuto vymezení pojmu dobrých mravů lze oprávněně namítat, že není zřejmé, „*jak vlastně ti spravedliví lidé uvažují a kteří to jsou*“²³⁸. Judikatura Spolkového soudního dvora shledala neplatnost pro rozpor s dobrými mravy u právního jednání, které ohrožuje nebo poškozuje veřejné zájmy²³⁹, nadměrně omezuje svobodné rozhodování v hospodářské oblasti²⁴⁰, anebo ukládá nepřiměřeně smluvní podmínky jedné ze smluvních stran bez patřičného protiplnění a časového omezení.²⁴¹

S kategorií dobrých mravů pracuje i švýcarské právo v čl. 19 odst. 2 OR a v čl. 20 odst. 1 OR. Dobré mravy jsou chápány jako etické normy, které jsou obecně přijímané, a v případě jejich porušení nastanou právním řádem předvídané sankce.

²³⁴ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2079.

²³⁵ HÜBNER, H. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*. 2. Auflage. Berlin: Walter de Gruyter, 1996, s. 381.

²³⁶ KÖHLER, H. *BGB, Allgemeiner Teil: ein Studienbuch*. 23., völlig neubearbeitete Aufl. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996, s. 240.

²³⁷ Rozhodnutí Říšského soudu (RG) v civilních věcech ze dne 11. 4. 1901, sp. zn. Rep. VI. 443/00 (RGZ 48, 114).

²³⁸ SPÁČIL, J. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2004, roč. 12, č. 18, s. 664.

²³⁹ Např. právní jednání, jejímž cílem je narušit bezpečnost silničního provozu. Srov. Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 23. 2. 2005, sp. zn. VIII ZR 129/04.

²⁴⁰ Např. závazek hostinského odebírat pivo výhradně z jednoho pivovaru uzavřena na dobu delší než 30 let. Srov. Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 31. 1. 1973, sp. zn. VIII ZR 131/71.

²⁴¹ Např. smlouva zavazující autora nabízet nakladateli veškerá svá budoucí díla bez přiměřeného protiplnění. Srov. Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH), ze dne 14. 12. 1956, sp. zn. I ZR 105/55.

4.2.2. Požadavek zjevnosti ve vztahu k zneužití práva, porušení dobrých mravů a veřejného pořádku

Pojem „zjevný“ ve vztahu ke zneužití práva, porušení dobrých mravů, anebo veřejného pořádku, vyvolává mnoho otázek, a na výkladu jeho významu nepanuje shoda.

Požadavkem zjevnosti se zákonodárce snaží zmírnit právní nejistotu a subjektivismus soudů při aplikaci práva. Občanský zákoník užívá pojem „zjevný“ při formulaci základních soukromoprávních zásad. Právní jednání, které má povahu zjevného zneužití práva, nepožívá právní ochrany (§ 8 OZ). K odepření právní ochrany pro zjevné zneužití práva lze přistoupit pouze výjimečně. Podle důvodové zprávy se zjevným zneužitím práva rozumí „*zneužití, které lze prokázat*“²⁴². S tímto pojetím nesouhlasí P. Lavický, který poukazuje na to, že „*prokazatelnost určité skutečnosti není její imanentní vlastností. Prokazovat lze každou skutečnost vnějšího světa.*“²⁴³ Otázky spojené s prokázáním určitých skutečnosti nejsou předmětem hmotného práva, nýbrž práva procesního. I. Pelikánová a R. Pelikán²⁴⁴ jsou toho názoru, že i nezjevnému zneužití práva musí být odepřena právní ochrana. Nezjevné, tzv. skryté zneužití práva, považují za závažnější protiprávní jednání, které by mělo být sankcionováno dokonce přísněji. Z. Pulkrábek²⁴⁵ uvádí, že závažnost zneužití práva nelze posuzovat podle toho, zda bylo provedeno skrytě nebo očividně. Zjevnost chápe v duchu toho, o čem nejsou důvodné pochybnosti. Pojem „zjevný“ nelze bez dalšího označit za antonymum k pojmu „skryté“. Takový výklad by vedl k absurdním důsledkům, kdy by právnímu jednání byla poskytnuta nebo odepřena právní ochrana v závislosti na tom, kolik svědků bylo právnímu jednání přítomno.

Stanovisko Nejvyššího soudu k následkům zjevného narušení veřejného pořádku nebo dobrých mravů prošlo jistým vývojem. Nejvyšší soud²⁴⁶ nejprve vyjádřil názor, že požadavek „zjevnosti“ vyjadřuje určitý stupeň intenzity, což v konkrétním případě vedlo k závěru o absolutní nebo relativní neplatnosti. Tyto závěry Nejvyšší soud aplikoval například v případě, ve kterém posuzoval platnost ujednání o jiném způsobu uspokojení zastavené pohledávky než zpeněžením zástavy ve veřejné dražbě nebo prostřednictvím soudního prodeje zástavy. Nejvyšší soud konstatoval, že porušení ustanovení § 1315 odst. 2 písm. b) OZ v zástavní smlouvě uzavřené mezi věřitelem a zástavní dlužníkem nepředstavuje zjevné narušení veřejného pořádku ve smyslu

²⁴² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 8 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

²⁴³ LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 90.

²⁴⁴ PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 43.

²⁴⁵ PULKRÁBEK, Z. „Zjevný“ v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 1, s. 1.

²⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2980/2018.

ustanovení § 588 OZ, a tudíž není absolutně neplatné. V této souvislosti Nejvyšší soud konstatoval: „*Jestliže takové právní jednání veřejný pořádek nenarušuje nebo jestliže se nejedná o narušování ‚zjevné‘, je právní jednání i v tomto případě neplatné jen relativně.*“²⁴⁷ Požadavek „zjevnosti“ narušení veřejného pořádku pro závěr o absolutní neplatnosti právního jednání vyjadřuje „*určitý stupeň intenzity, které musí dosáhnout narušení hodnot, které chrání veřejný pořádek*“²⁴⁸.

V dalších rozhodnutích se Nejvyšší soud²⁴⁹ od těchto závěrů odklonil a dospěl k názoru, že „zjevnost“ je třeba chápat jako požadavek na zřejmost, jednoznačnost či nepochybnost. Je-li tomu tak, je posuzované právní jednání neplatné a soud k této neplatnosti přihlédně i bez návrhu. V opačném případě nelze o neplatnosti z důvodu narušení veřejného pořádku vůbec uvažovat. Podle mého názoru lze obdobně postupovat při aplikaci ustanovení § 8 OZ, které určuje, že zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany. Jednoznačnému zneužití práva nelze přiznat právní ochranu. V pochybnostech je na místě závěr, že se o zneužití práva nejedná.

Princip odepření právní ochrany zjevnému zneužití práva souvisí s institutem dobrých mravů. Za účinnosti ObčZ 1964 bylo možné odepřít ochranu právnímu jednání s poukazem na rozpor s dobrými mravy. Nejvyšší soud²⁵⁰ připustil, že judikaturu týkající se ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ 1964 lze přiměřeně aplikovat na rozhodování ve vztahu k ustanovení § 8 OZ. Požadavek „zjevnosti“ rozporu právního jednání s dobrými mravy z textu ObčZ 1964 neplynul. Absolutní neplatností bylo postiženo právní jednání, které svým obsahem nebo účelem odporovalo zákonu, zákon obcházelo anebo se přičilo dobrým mravům (§ 39 ObčZ 1964). Podle občanského zákoníku je absolutní neplatnost následkem právního jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek (§ 588 OZ).

M. Zúklínová²⁵¹ a L. Tichý²⁵² vyjádřili názor, že rozpor s dobrými mravy má být natolik evidentní, že jej každá průměrně rozumná osoba bez pochybností rozpozná. Naproti tomu s měřítkem zjevnosti pomocí průměrné rozumné osoby nesouhlasí Z. Pulkrábek.²⁵³ M. Zúklínová²⁵⁴ konstatuje, že pokud není rozpor s dobrými mravy zjevný, může být sankčním

²⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2019, sp. zn. 21 Cdo 1961/2019.

²⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2815/2018.

²⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 6. 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020.

²⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2015, sp. zn. 22 Cdo 4065/2014.

²⁵¹ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 157.

²⁵² TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1487.

²⁵³ PULKRÁBEK, Z. „Zjevný“ v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 1, s. 1.

²⁵⁴ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 157.

následkem relativní neplatnost. L. Tichý²⁵⁵ a M. Kindl²⁵⁶ naznačují, že kritérium zjevnosti je vyjádřením intenzity porušení práva. Opačný názor zastává P. Horák, který uvádí, že „*lze obtížně rozlišit takové porušení dobrých mravů, které není svou intenzitou zjevné a má tak důsledky relativní neplatnosti právního jednání*“²⁵⁷.

Zjevné porušení dobrých mravů je jednou z podmínek pro odvolání daru pro nevděk obdarovaného. Za účinnosti ObčZ 1964 se vyžadovalo pro úspěšnou revokaci, aby čin obdarovaného hrubě porušoval dobré mravy (§ 630 ObčZ 1964). Adjektivum „zjevné“ v textu ustanovení § 2072 OZ poukazuje na skutek obdarovaného, jehož amorálnost je očividná navenek a není potřeba ji dokazovat.²⁵⁸ Rozhodujícím hlediskem pro posouzení toho, zda v konkrétní situaci došlo ke zjevnému porušení dobrých mravů, jež může vést k revokaci daru, je objektivní posouzení, nikoliv subjektivní pocit dárce.²⁵⁹

Podle ustanovení § 1551 OZ může zůstavitel v závěti uvést podmínku, doložení času nebo příkaz. K vedlejší doložce, která zjevně odporuje veřejnému pořádku se nepřihlíží. Podle mého názoru vyjádřil zákonodárce slovním spojením „zjevně odporuje“ požadavek, aby porušení veřejného pořádku vedoucí k následkům zdánlivosti bylo nepochybné. Tento závěr dovozují z textu důvodové zprávy k OZ²⁶⁰, která jako příklad vedlejší doložky zjevně odporující veřejnému pořádku uvádí příkaz podporovat nezákonnou organizaci zaměřenou na podněcování rasové nenávisti.

Domnívám se, že požadavek zjevnosti by se měl vykládat ve smyslu zřejmosti, jednoznačnosti rozporu, o němž nejsou pochybnosti a na němž panuje ve společnosti obecná shoda. Příkláním se k názoru P. Čecha²⁶¹, že zjevnost nelze poměřovat s intenzitou porušení práva. Rozpor s dobrými mravy, případně veřejným pořádkem, by měl být vždy podroben zkoumání ze strany soudů. Kategorie veřejného pořádku a dobrých mravů jsou vymezeny jako pravidla, na kterých je třeba bezvýhradně trvat, a která nejsou stanovena pouze za účelem ochrany konkrétní

²⁵⁵ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1486.

²⁵⁶ KINDL, M. In: KINDL, M., ROZEHNAL, A. a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář. I*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019, s. 19.

²⁵⁷ HORÁK, P. Ten dluh Ti zaplatím, až mně zaplatí třetí osoba. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 3, s. 84.

²⁵⁸ ELISCHER, D. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. (§ 1721-2520)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 671.

²⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2019, sp. zn. 33 Cdo 1794/2018.

²⁶⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 1551 a 1552 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

²⁶¹ ČECH, P. Právní jednání v novém občanském právu (prakticky k existenci, platnosti, účinnosti a výkladu). [odborný seminář]. Brno: Pobočka České advokátní komory v Brně dne 3.10.2019.

strany, nýbrž k ochraně společenského zájmu. Podle mého názoru neexistuje ve smyslu ustanovení § 588 OZ tzv. mezikategorie „nezjevného“ nebo „méně zjevného“ porušení veřejného pořádku nebo dobrých mravů, která by vedla pouze k relativní neplatnosti. Kritérium zjevnosti narušení veřejného pořádku nebo dobrých mravů neslouží k rozlišení absolutní a relativní neplatnosti.

Souhlasím s názorem, že jakýkoliv rozpor s dobrými mravy by měl být vždy důvodem absolutní neplatnosti. V opačném případě bychom připustili existenci dvou kategorií nemravnosti, a to prosté a kvalifikované. Pokud by byl rozpor s dobrými mravy sankcionován jen relativní neplatností, které by se žádný z účastníků nedovolal, musel by se soud podílet na zjevné nemravnosti.²⁶² Sankční následek v podobě relativní neplatnosti by měl nastoupit pouze v případech, kdy je neplatnost právního stanovena jen na ochranu určité osoby.²⁶³

Souhlasím s názorem F. Meltzera²⁶⁴, že požadavek zjevnosti by se měl uplatnit již ve fázi posouzení, zda právní jednání je vůbec v rozporu s dobrými mravy nebo veřejným pořádkem. V případě pochybností, zda je rozpor s těmito hodnotami přítomen, je nezbytné přijmout závěr, že k porušení veřejného pořádku nebo dobrých mravů vůbec nedošlo. Inspiraci pro tento závěr můžeme najít ve švýcarském právu. Článek 2 odst. 2 ZGB shodně jako ustanovení § 8 OZ stanoví, že zjevnému zneužití práva je odepřena právní ochrana. Princip odepření právní ochrany zjevnému zneužití práva zahrnuje požadavek objektivního posouzení toho, zda v daném případě existuje zájem hodný právní ochrany. Ve švýcarském právu přihlíží soud k zjevnému zneužití práva *ex offico*. V případě pochybností se pravidlo odepření právní ochrany nemá aplikovat.²⁶⁵ Švýcarská judikatura konstatuje, že zjevné zneužití práva (*der offenbare Missbrauch*) znamená, že musí jasně vyjít najevo²⁶⁶, jinak řečeno musí být na pohled viditelné.²⁶⁷

Z pohledu *de lege ferenda* se domnívám, že srozumitelnější a zároveň bližší účelu a smyslu zákona by bylo v ustanovení § 8 OZ a v ustanovení § 588 OZ nahradit pojem „zjevný“ pojmem „jednoznačný“ nebo „nepochybný“.

²⁶² PETROV, J. Neplatnost právních jednání. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 36-43.

²⁶³ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 192.

²⁶⁴ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 785.

²⁶⁵ GMÜR, M., HAFTER, E. *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Band I., Einleitung. Personenrecht*. 2. Aufl. Bern: Verlag von Stämpfli & Cie, 1919, s. 56.

²⁶⁶ Rozhodnutí Spolkového soudu Švýcarské konfederace (BGE) ze dne 30. 5. 1972, sp. zn. 98 II 138.

²⁶⁷ Rozhodnutí Kantonálního soudu Luzern ze dne 29. 7. 2016, sp. zn. 2016 II Nr. 9.

4.2.3. Vzájemný vztah dobrých mravů a veřejného pořádku

Český právní řád užívá vedle sebe neurčité právní pojmy dobré mravy a veřejný pořádek, jež blíže nedefinuje. Dobré mravy a veřejný pořádek jsou obecné korektivy, prostřednictvím kterých dochází k omezení autonomie vůle účastníků právního jednání. Relativní neurčitost pojmů veřejný pořádek a dobré mravy dává soudcům široký prostor k uvážení při jejich aplikaci. Význam pojmu dobré mravy se postupně snižuje a považuje se za překonaný. Na místo pojmu dobré mravy nastupuje pojem veřejný pořádek morální, který představuje ochranu základních svobod člověka.²⁶⁸

Povinnost jednat v souladu s dobrými mravy a veřejným pořádkem vyplývá z ustanovení § 1 odst. 2 OZ. Přestože se v ustanovení § 547 OZ zmiňují pouze dobré mravy, ustanovení § 1 odst. 2 OZ zakazuje jednání, které porušují jak jednu, tak i druhou kategorii.²⁶⁹ Dobré mravy a veřejný pořádek lze považovat za kritéria platnosti právních jednání. Navzájem se neovlivňují, neboť veřejný pořádek není vymezen jako obecný korektiv a jeho použití je omezeno pouze na případy, kdy je právní jednání v rozporu se zákonem. Výkladem *argumentum a maiore ad minus* lze dospět k závěru, že zákon je podmnožinou veřejného pořádku.²⁷⁰ Právní jednání zjevně narušující veřejný pořádek by mělo odporovat ve zjevné míře zákonu. Naproti tomu kritérium dobrých mravů může být hlediskem pro posouzení neplatnosti právního jednání pouze tehdy, pokud právní jednání zákonu odpovídá.²⁷¹

Dobré mravy a veřejný pořádek nelze ztotožňovat, neboť každý z těchto institutů má jiný účel a rozsah působnosti: „*To, co je nemravné, je v mnoha případech v rozporu s veřejným pořádkem. Na druhé straně existují případy rozporu s vnitřním veřejným pořádkem, které nejsou nemravné. Lze však uvažovat o jednání, které je v rozporu s dobrými mravy, ale neporušuje vnitřní veřejný pořádek.*“²⁷² M. Selucká²⁷³ je toho názoru, že dobré mravy lze subsumovat pod pojem veřejný pořádek, z čehož plyne, že každé právní jednání, které je v rozporu s dobrými mravy, je

²⁶⁸ DVOŘÁK, J., ŠTANGOVÁ, V. K pojmu veřejný pořádek v občanském a pracovním právu. In: ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. a kol. *Právo jako multidimenzinální fenomén: pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 605.

²⁶⁹ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 532.

²⁷⁰ SZOSTOK, D. Veřejný pořádek v rovině neplatnosti právního jednání. *Právní rádce*. Praha: Economia, a.s., 2017, roč. 25, č. 6, s. 54-57.

²⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. 28 Cdo 3514/2008.

²⁷² TICHÝ, L. Veřejný pořádek jako tzv. obecná klauzule v soukromém právu z hlediska evropského kontextu. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 2015, roč. 61, č. 3, s. 77.

²⁷³ SELUCKÁ, M. Následky vadnosti právních úkonů (právního jednání). In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva: konaných 20. října 2006, 24. listopadu 2006, 9. února 2007 a 30. března 2007 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha: ASPI, 2007, s. 272.

v rozporu s veřejným pořádkem, a tudíž absolutně neplatné. J. Salač chápe dobré mravy jako obecně uznávané minimum společenských hodnot, veřejný pořádek chápe v širším smyslu, jako „určité právněpolitické cíle“²⁷⁴, které mají ve společnosti vytvářet podmínky pro aplikaci korektivu dobrých mravů jako doplňku korektivu rozporu se zákonem. Oba instituty dle jeho názoru podléhají proměnlivosti.

Názory na to, co je jednání *contra bonos mores*, se s ohledem na vývoj společenské morálky v průběhu různých historických období mění. Právní jednání, které by v minulosti z pohledu dobrých mravů nemohlo obstát, bychom v současné době stěží považovali za amorální. J. Salač²⁷⁵ poukazuje na případ, který se stal v roce 1975. Příslušný soud posoudil nájemní smlouvu uzavřenou podle německého práva mezi majitelem hotelu s neoddanou dvojicí za morálně závadnou a tudíž neplatnou. S ohledem na zásadu právní jistoty nelze připustit, aby později změněné názory v posuzování dobrých mravů působily zpětně k tíži stran.²⁷⁶

V teoretické rovině lze spatřovat mezi dobrými mravy a veřejným pořádkem odlišnosti. F. Melzer definuje rozdíl mezi dobrými mravy a veřejným pořádkem následovně: „Dobré mravy představují základní hodnoty českého právního společenství, které mají svůj původ v etických základech společnosti. Veřejný pořádek je naproti tomu více spojen s nosnými principy a pravidly jednotlivých zákonů a práva vůbec, aniž by nutně musely mít etický původ.“²⁷⁷ F. Melzer zahrnuje jak dobré mravy, tak veřejný pořádek pod pojem „zvláštní veřejný zájem“²⁷⁸, který je-li přítomen v určité intenzitě, může být důvodem pro deklaraci neplatnosti právního jednání ze strany veřejné moci.

L. Tichý²⁷⁹ se přiklání k názoru, že zásady dobrých mravů a veřejného pořádku lze oddělovat, a to na základě kritéria spočívajícího v orientaci na soukromé nebo veřejné zájmy. Dobré mravy slouží k ochraně soukromých zájmů a představují standard chování mezi občanskoprávními subjekty. Posláním veřejného pořádku je ochrana veřejného zájmu a obecných hodnot. Nejvyšší soud konstatuje, že veřejný pořádek zahrnuje „soubor pravidel, na nichž je třeba

²⁷⁴ SALAČ, J. Rozpor s dobrými mravy a se zákonným zákazem. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2000, roč. 8, č. 6, s. 250.

²⁷⁵ SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu: obsahové meze platnosti právních úkonů (smluv) z hlediska rozporu se zákonem, dobrými mravy a veřejným pořádkem*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 15.

²⁷⁶ JACOBY, F., HINDEN, M., KROPHOLLER, J. *Bürgerliches Gesetzbuch: Studienkommentar*. 16. Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 55.

²⁷⁷ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 532.

²⁷⁸ MELZER, F. Neplatnost právního jednání v návaznosti na nedodržení formy. *Právní rádce*. Praha: Economia, a.s., 2013, roč. 21, č. 7, s. 31.

²⁷⁹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1448.

*bevyýhradně trvat, které však na rozdíl od dobrých mravů mají původ v samotném právním řádu, a nikoliv v etice*²⁸⁰.

Dobré mravy jsou korektivem soukromoprávních vztahů z hlediska zásady poctivosti a slušnosti. Obsahem dobrých mravů jsou etické a morální hodnoty. Naproti tomu institut veřejného pořádku chápeme jako korektiv, který zaručuje fungování společnosti a zahrnuje základní principy a pravidla právního řádu. Narušení veřejného pořádku je „*narušením normy a zároveň narušením optimálního stavu společnosti, který je účelem a dispozicí této normy*“²⁸¹. Veřejný pořádek se orientuje na celospolečenské hodnoty právního státu a jeho obsah tvoří ústavní pořádek a základní lidská práva. Veřejný pořádek nezahrnuje pouze právní normy veřejného práva. Součástí veřejného pořádku jsou právní normy, které jsou přijímány ve veřejném zájmu, včetně těch pravidel, jejichž cílem je chránit zájmy soukromých osob, například normy spotřebitelského práva.

4.2.4. Rozpor právního jednání se zákonem a s dobrými mravy

Z hlediska vzájemného poměru mezi rozporom právního jednání se zákonem a rozporom právního jednání s dobrými mravy je právní úprava upravující rozpor se zákonem speciální.²⁸² V případech, kdy je právní jednání v rozporu jak se zákonem, tak s dobrými mravy, je třeba upřednostnit závěr o neplatnosti právního jednání pro jeho rozpor se zákonem. Tento závěr podporoval V. Kubeš²⁸³. Pokud právní jednání nelze shledat neplatným pro rozpor se zákonem, není vyloučeno posoudit právní jednání jako neplatné pro rozpor s dobrými mravy.²⁸⁴

K rozdílu mezi neplatností právního jednání pro rozpor se zákonem a pro rozpor s dobrými mravy V. Kubeš uvedl: „*Bez ustanovení o neplatnosti smluv contra bonos mores, soudce by musel každou smlouvou proti dobrým mravům, kdyby měla jinak všechny náležitosti, jež zákon předepisuje pro platnou, uznati za platnou.*“²⁸⁵ Nicméně i posouzení právního jednání z hlediska dobrých mravů má své limity. Kontinentální právní systém je založen na dodržování psaných právních

²⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2019, sp. zn. 21 Cdo 1961/2019.

²⁸¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 5. 2007, sp. zn. 2 As 78/2006-64.

²⁸² HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2079. DVOŘÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 28.

²⁸³ KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 135.

²⁸⁴ DVOŘÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 28.

²⁸⁵ KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 127.

norem. Z tohoto důvodu nesmí korektiv dobrých mravů nepřiměřeně oslabovat právní jistoty účastníků a zasahovat práva vyplývající z právních předpisů. K tomu K. Eliáš²⁸⁶ poznamenává, že úkolem soudu není vytvářet s odkazem na dobré mravy nová pravidla, ale zhodnotit okolnosti ve vztahu k existující kategorii dobrých mravů.

4.2.5. Skutkové podstaty rozporu právního jednání s dobrými mravy

Dobré mravy tvoří uzavřený normativní systém, ale představují měřítko etického hodnocení konkrétních situací a jejich souladu s pravidly slušnosti a poctivosti. Pro použití korektivu dobrých mravů zákon nestanoví, z jakých hledisek má soud vycházet. Zda je právní jednání v rozporu s dobrými mravy tedy závisí na úvaze soudu, jemuž zákon dává širokou možnost uvážení. V této části práce se zaměřím na některé případy, ve kterých soud posoudil právní jednání jako rozporné s dobrými mravy.

Nejvyšší soud²⁸⁷ vyslovil, že smluvní ujednání, které splatnost ceny díla váže na okamžik, kdy třetí osoba (hlavní investor) v rámci jiného závazkového vztahu poskytne objednateli platbu, se přičítá dobrým mravům. Pokud v dodavatelském řetězci třetí osoba neposkytne objednateli platbu, nestane se nikdy splatnou ani pohledávka subdodavatele. Podle Nejvyššího soudu v posuzovaném případě smluvní strany porušily zásadu závazkových vztahů, že úplatné plnění se zakládá na vzájemném protiplnění. K závěru Nejvyššího soudu o neplatnosti ujednání pro rozpor s dobrými mravy se kriticky vyjádřil P. Horák²⁸⁸, který poukázal na to, že korektiv dobrých mravů by soudy měly aplikovat pouze v případech nepoctivého jednání stran, kdy by se přiznání uplatněného nároku jevilo krajně nespravedlivým. J. Petrov²⁸⁹ poukázal na to, že neúměrná výše protiplnění nemůže sama o sobě způsobit neplatnost právního jednání. Rozhodujícím kritériem pro posouzení předmětného ujednání je, zda smluvní strany přistoupily k neúměrnému rozdělení rizika na základě smluvní svobody, nebo předmětné ustanovení ve smlouvě prosadila ze své silnější pozice jedna smluvní strana. Ztotožňuji se s názorem J. Petrova, že pouze v druhém případě může ujednání založit rozpor s dobrými mravy.

Obecně nelze konstatovat, že nízká kupní cena, jež byla výsledkem smluvního ujednání, naplňuje podstatu neplatnosti právního jednání pro rozpor s dobrými mravy. Sjednání příliš nízké

²⁸⁶ ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2015, č. 9, s. 17.

²⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2999/2008.

²⁸⁸ HORÁK, P. Ten dluh Ti zaplatím, až mně zaplatí třetí osoba. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 3, s. 84.

²⁸⁹ PETROV, J. Rozpor s dobrými mravy v judikatuře Nejvyššího soudu ČR. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2012, roč. 20, č. 18, s. 626.

kupní ceny však může představovat vzájemné plnění, které je v hrubém nepoměru, a podle ustanovení o neúměrném zkrácení zakládat právo zkrácené strany domáhat se jejího zrušení.

Nejvyšší soud²⁹⁰ konstatoval neplatnost smlouvy o půjčce z důvodu velkého množství ujednaných prostředků, které krátkodobou půjčku utvrzovaly a zajišťovaly. Ve smlouvě o půjčce se smluvní strany dohodly, že dlužník uhradí věřiteli jistinu, smluvní úrok a paušální náklady. V případě prodlení s úhradou byt' i jen části dluhu se dlužník zavázal uhradit věřiteli smluvní pokutu za každý den prodlení, úroky z prodlení z řádně nesplaceného závazku a řadu dalších jednorázových smluvních pokutu. Současně bylo zaplacení dluhu zajištěno zřízením zástavního práva k nemovité věci, ručitelským závazkem a vystavením blankosměnky ve prospěch věřitele. Nejvyšší soud posoudil smlouvu o půjčce vzhledem k jejímu charakteru, účelu, hodnotě závazku a dalším okolnostem, za nichž byla sjednána, jako značně „přezajištěnou“, a z tohoto důvodu odporující dobrým mravům.

Výpověď z nájmu bytu ze strany pronajímatele, i přesto, že odkazuje na některý z důvodů uvedených v ustanovení § 2288 odst. 2 OZ, může za určitých okolností založit rozpor s dobrými mravy. Nejvyšší soud konstatoval: „*Ani v poměrech nájemního vztahu k bytu nelze totiž vlastnické právo absolutizovat a v konečném důsledku pojmát tak, že by je vlastník mohl vykonávat jakýmkoli (libovolným) způsobem, tj. např. i způsobem, který jednoznačně odporuje zájmům účastníků nájemního poměru.*“²⁹¹ V rámci úvahy o neplatnosti výpovědi z nájmu bytu se musí soud zabývat důvody jak na straně nájemce, tak na straně pronajímatele. Při posuzování souladu výpovědi z nájmu bytu s dobrými mravy přitom nelze zohledňovat skutečnosti, které nastaly až po doručení výpovědi nájemci. Významné jsou pouze skutečnosti, které byly objektivně dány v době, kdy pronajímatel výpověď z nájmu bytu doručil nájemci.²⁹²

Za jednání *contra bonos more* označil Nejvyšší soud „*nepoctivé jednání vedené snahou obohatit se na úkor jiného, které nerespektuje základní zásady slušnosti v mezilidských vztazích*“²⁹³. V průběhu dědického řízení prohlásil jeden z dědiců, že po skončení dědického řízení převede na jiného dědice vlastnické právo k části předmětu dědictví (kůlny na pozemku) a zajistí mu k němu přístup. V důvěře ve splnění slibu prvního dědice se druhý dědic svého zákonného podílu zřekl a uzavřel pro něj nevýhodnou dohodu o vypořádání dědictví. První dědic svůj slib nesplnil a vlastnické právo k části předmětu dědictví převedl na třetí osoby. Nejvyšší soud

²⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 20 Cdo 1387/2016.

²⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2017, sp. zn. 26 Cdo 5679/2016.

²⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 26 Cdo 1727/2018.

²⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. 25 Cdo 1937/2013.

konstatoval, že první dědic způsobil druhému dědici škodu jednáním proti dobrým mravům, když nedodržel svůj slib a jednal s úmyslem znevýhodnit jiného dědice.

Korektiv dobrých mravů může hrát významnou roli i při posouzení platnosti závěti. Obecné náležitosti kladené na platné jednání musí splňovat i závět'.²⁹⁴ Z tohoto důvodu je nezbytné se při posouzení platnosti závěti zabývat také tím, zda její pořízení neodporovalo dobrým mravům.

Judikatura Nejvyššího soudu²⁹⁵ je již konzistentní v tom, že uplatnění námitky promlčení se může v určitých případech přičít dobrým mravům. Námitka promlčení se může přičít dobrým mravům, pokud by byla výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí lhůty nezavinil a vůči němuž by byl závěr o oslabení jeho práva nepřiměřeně tvrdým postihem. Uplatnění námitky promlčení může být v rozporu s dobrými mravy jen ve výjimečných případech.

4.2.6. Nepřiměřená výše smluvního úroku a smluvní pokuty

Dobré mravy jsou významným korektivem, který omezuje autonomii vůle stran při sjednávání výše úroku. Rozeznáváme úrok ve formě úplaty za užívání cizího peněžitého kapitálu a úrok z prodlení, který má motivační, kompenzační a sankční funkci. Právo na výplatu úroků je založeno ujednáním stran, anebo vyplývá přímo z právního předpisu (například úrok z jistoty při nájmu podle ustanovení § 2254 odst. 2 OZ). Pokud úroková sazba není stanovena zákonem či smlouvou, platí dlužník obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě bydliště nebo sídla dlužníka v době uzavření smlouvy (§ 1802 OZ). Právo na úrok z prodlení vzniká věřiteli v případě prodlení dlužníka s plněním peněžitého dluhu. V případě, že si strany neujednají vlastní výši úroků z prodlení, uplatní se podpůrně výše stanovená prováděcím předpisem (§ 1970 OZ).

Výše smluvního úroku je omezena požadavkem přiměřenosti k ujednávanému protiplnění. Nepřiměřená výše smluvního úroku neodpovídá obecně uznávaným pravidlům poctivosti, mravním principům společenského řádu a představuje porušení imperativu dobrých mravů. Při hledání odpovědi na otázku, kde leží maximální hranice výše smluvního úroku, tedy kde je hranice dobrých mravů, se zaměříme na relevantní rozhodnutí Nejvyššího soudu.

Za stěžejní považují rozhodnutí Nejvyššího soudu, který dospěl k závěru, že nepřiměřenou je zpravidla taková výše úroků, která „*podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček*“²⁹⁶. V posuzovaném případě shledal Nejvyšší soud

²⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2019, sp. zn. 24 Cdo 4260/2018.

²⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3825/2011; Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2016, sp. zn. 29 Cdo 2908/2014.

²⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2004, sp. zn. 21 Cdo 1484/2004.

úrok z půjčené částky ve výši 5 % měsíčně (tj. 60 % ročně) při splatnosti půjčky za tři roky od uzavření smluv za podstatně přesahující horní hranici obvyklé úrokové míry (čtyřnásobně). Z tohoto důvodu posoudil předmětné ujednání jako zcela neadekvátní a rozporné s dobrými mravy. V navazujícím rozhodnutí Nejvyšší soud²⁹⁷ připustil, že s ohledem na vyšší riziko, které je spojeno s půjčováním peněz mezi fyzickými osobami, nelze za nepřiměřený považovat ani úrok, jenž je dvojnásobkem nebo trojnásobkem úrokové míry uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček. Nicméně, jak zároveň Nejvyšší soud dodal, extrémní případy, kdy je sjednaná výše úroku zcela neadekvátní, nelze tolerovat. Při posouzení přiměřenosti ujednání o úrocích je třeba přihlížet nejen k výši sjednaného úroku, ale i k dalším rozhodným okolnostem konkrétního případu.²⁹⁸

Za účinnosti ObčZ 1964 měla právní úprava o výši úroků z prodlení kogentní povahu. Účastníkům občanskoprávních vztahů nebylo umožněno, aby si svá práva a povinnosti upravili jiným způsobem, než bylo určeno v ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ 1964. Současná právní úprava je již výslovně dispozitivní. Výše úroku z prodlení plyne ze vzájemného ujednání smluvních stran. Není-li výše úroků z prodlení dohodnuta smluvními stranami, uplatní se podpůrně výše úroků určena prováděcím předpisem (§ 1970 OZ). Pro případ prodlení spotřebitele s plněním spotřebitelského úvěru je dovoleno sjednat úroky z prodlení, avšak jejich výše nesmí přesáhnout zákonnou sazbu (§ 122 SpotřÚ). Nejvyšší soud dovodil, že úrok z prodlení nad výši stanovenou NV č. 351/2013 nelze sjednat ani v případě prodlení nájemce bytu s placením nájemného.²⁹⁹ Hraniční pásmo přiměřenosti sjednané výše úroku z prodlení Nejvyšší soud dovodil na úrovni kolem 0,5 % denně z dlužné částky³⁰⁰, zatímco sazbu v úrovni 1 % denně z dlužné částky již pokládal za nemravně vysokou.³⁰¹

Ústavní soud³⁰² se vydal jinou rozhodovací cestou a konstatoval, že sazba úroků z prodlení ve výši 0,5 % denně z dlužné částky vybočuje z mezí pravidel slušnosti a poctivého jednání. Avšak v jiném rozhodnutí Ústavní soud³⁰³ považoval za přiměřenou i sazbu úroku z prodlení na úrovni 0,6 % za každý den prodlení. Ústavní soud tento závěr odůvodnil tím, že dlužník porušoval povinnost hradit své závazky řádně a včas dlouhodobě.

²⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005.

²⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 5299/2017.

²⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 6. 2019, sp. zn. 26 Cdo 2059/2018.

³⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. 32 Cdo 1164/2007.

³⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2010, sp. zn. 23 Cdo 4059/2009.

³⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07.

³⁰³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2013, sp. zn. III. ÚS 1169/13.

Rozhodnutí, zda se smluvená sazba úroku z prodlení přičítá dobrým mravům, nelze učinit bez zvážení všech rozhodných okolností konkrétního případu, za nichž došlo ke sjednání konkrétní výše úroků z prodlení. Důležitým kritériem pro posouzení, zda smluvená sazba úroků z prodlení zcela vybočuje z mezí přiměřenosti, je kromě konkrétní výše úroků také zvážení osobních, majetkových, anebo sociálních poměrů stran v době uzavření smlouvy. Domnívám se, že nepřiměřená výše úroků by neměla bez dalšího založit neplatnost právního jednání pro rozpor s dobrými mravy, neboť soud může dle ustanovení § 577 OZ v zájmu spravedlivého řešení moderovat takové ujednání až do přiměřené výše.

Pro případ porušení smluvené povinnosti si smluvní strany můžou ujednat smluvní pokutu (§ 2048 OZ). Ujednání o smluvní pokutě zakládá závazek smluvní strany poskytnout věřiteli peněžité plnění při porušení smluvní povinnosti. Smluvní pokuta působí jako prevence porušování smluvních povinností, a dále jako paušalizovaná náhrada škody. Ujednání o smluvní pokutě je jedním z nástrojů sloužících k utvrzení dluhu a posiluje postavení věřitele.

Nájemce a pronajímatel si můžou sjednat kromě jistoty také smluvní pokutu, ovšem v souhrnu nesmí jistota a výše smluvní pokuty přesáhnout trojnásobek měsíčního nájemného (§ 2254 odst. 1 OZ). Pro případ spotřebitelských úvěrů lze sjednat smluvní pokutu, jejíž výše nesmí přesáhnout 0,1 % denně z částky, ohledně níž je spotřebitel v prodlení, pokud je v prodlení s plněním peněžité povahy. Výše smluvních pokut uplatněných v souvislosti se spotřebitelským úvěrem nesmí přesáhnout součin čísla 0,5 a celkové výše spotřebitelského úvěru, současně nesmí přesáhnout částku 200.000,- Kč (§ 122 odst. 1 a odst. 3 SpotřÚ).

Nejvyšší soud³⁰⁴ posoudil jako neplatné ujednání, ve kterém byl vznik povinnosti zaplatit smluvní pokutu vázán na odstoupení od smlouvy. Tento závěr byl odůvodněn tím, že odstoupení od smlouvy nemůže představovat porušení smluvní povinnosti, protože se jedná o výkon práva, který smluvní straně náleží. O několik let později Nejvyšší soud toto stanovisko přehodnotil a připustil, že na výše uvedených závěrech o nepřípustnosti podmínění smluvní pokuty nelze v poměrech nového soukromého práva setrvat. Nejvyšší soud uvedl, že smluvní pokutu lze kromě porušení povinnosti navázat i na další předpoklady: „*Zákon nezakazuje, aby strany vznik práva na zaplacení smluvní pokuty kromě porušení povinnosti dlužníkem vázaly i na odstoupení od smlouvy věřitelem.*“³⁰⁵ Závěry vyslovené v posledně citovaném rozhodnutí Nejvyššího soudu považuji za správné. Tento přístup zdůrazňuje zásadu autonomie vůle ve vztahu k smluvní pokutě, která je institutem v praxi poměrně často využívaným.

³⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 33 Odo 111/2004.

³⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 23 Cdo 1192/2019.

Hodnocení přiměřenosti výše smluvní pokuty závisí na posouzení konkrétních okolností, které provázely vznik smluvní pokuty. V úvahu je třeba vzít význam a hodnotu utvrzené povinnosti, důvody sjednání smluvní pokuty, nebo výši úroků z prodlení, pokud oprávněnému vedle práva na smluvní pokutu vzniklo i právo na úroky z prodlení z téhož porušení povinnosti. Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu³⁰⁶ dospěla k závěru, že zatímco smluvní pokutu ve výši kolem 0,5 % denně z dlužné částky lze posoudit jako platné ujednání, které je v souladu s dobrými mravy, ujednání o smluvní pokutě ve výši 1 % denně z dlužné částky je již zpravidla považováno za neplatné právní jednání, které se přičí dobrým mravům. Tyto závěry však nelze vnímat jako vodítko ke stanovení přípustné výše, neboť i smluvní pokutu ve výši 0,1 % denně lze v závislosti na konkrétních okolnostech shledat nepřiměřenou.³⁰⁷ Na nepřiměřenost smluvní pokuty nelze usuzovat pouze z její celkové výše, zejména pokud je důsledkem dlouhodobého prodlení dlužníka se splněním své povinnosti.³⁰⁸

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud na návrh dlužníka moderovat (§ 2051 OZ). Moderaci podléhá pouze výsledná částka smluvní pokuty, nikoli způsob jejího určení. Výše škody, jež vznikla věřiteli porušením povinnosti smluvní pokutou utvrzené, nelze považovat za kritérium pro posouzení nepřiměřenosti výše smluvní pokuty, ani pro úvahu o odpovídající míře jejího snížení. Výše škody pouze určuje hranici, pod kterou nelze smluvní pokutu snížit.³⁰⁹ Ujednání o smluvní pokutě nemůže z důvodu nepřiměřenosti její výše zakládat neplatnost pro porušení dobrých mravů.³¹⁰ Ujednání o smluvní pokutě lze posoudit jako neplatné, pouze tehdy pokud by se dobrým mravům přičily okolnosti, za kterých byla smluvní pokuta sjednána.

Domnívám se, že k závěru o neplatnosti ujednání o smluvní pokutě by měl soud přistoupit až tehdy, pokud by přiměřenost smluvní pokuty nebylo možné dosáhnout ani prostřednictvím soudní moderace. Na soudy jsou v tomto ohledu kladeny zvýšené požadavky, aby ve svých rozhodnutích náležitě a přesvědčivě odůvodnily své úvahy rozhodné pro aplikaci moderačního práva, jež nezavdávají pochybnosti o správnosti takového postupu.

Ujednání o smluvní pokutě, které trpí neodstranitelnými vadami, nelze moderovat, neboť k takovému ujednání se nebude vůbec přihlížet. Pokud dlužník snížení výše smluvní pokuty nenavrhne, nebude moci soud k moderaci přistoupit. Z tohoto pohledu je pozice věřitele oslabena,

³⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005.

³⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3667/2010.

³⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2017, sp. zn. 33 Cdo 3428/2016.

³⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2012, sp. zn. 32 Cdo 3622/2011.

³¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 5377/2017.

neboť nemá možnosť moderaci iniciovat. *De lege ferenda* bych navrhovala zmeniť právni úpravu tak, aby umožnila provést soudní moderaci smluvní pokuty na návrh věřitele, případně z moci úřední.

V případě nepřiměřenosti ujednání o smluvní pokutě ve spotřebitelských smlouvách se uplatní ustanovení § 1815 OZ, které stanoví, že k nepřiměřenému ujednání se nepřihlíží, ledaže se jej spotřebitel dovolá. Z rozsudku SDEU³¹¹ plyne, že vnitrostátní soud není oprávněn změnit obsah zneužívající smluvní klauzule ve smlouvě o spotřebitelských smlouvách nebo jej nahradit jiným ustanovením. Právní následek existence zneužívající klauzule spočívá v její nezávažnosti pro spotřebitele.

4.2.7. Hrubý nepoměr vzájemných plnění a dobré mravy

Ekvivalenci plnění a protiplnění smluvních stran a s tím související otázky vzájemných práv a povinností upravuje institut neúměrného zkrácení (§ 1793 OZ). Podstata neúměrného zkrácení (*laesio enormis*) spočívá v právu zkrácené smluvní strany při nepoměru hodnot plnění požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu. Zkracující může zabránit následkům v podobě zrušení smlouvy a zachovat platnost smlouvy doplněním plnění do výše úplaty obvyklé v době a místě uzavření smlouvy.

Relevantním kritériem pro posouzení, zda je nepoměr mezi hodnotami plnění smluvních stran v takovém rozporu, že odůvodňuje aplikaci ustanovení § 1793 odst. 1 OZ, je kvantitativní určení vyjádřené slovy „hrubý nepoměr“, čímž se právní úprava občanského zákoníku odlišuje od ustanovení § 934 OZO, který vycházel z kritéria „zkrácení přes polovinu hodnoty“. Poškozené straně příslušelo dle ustanovení § 934 OZO právo žádat zrušení úplatné smlouvy, pokud neobdržela od druhé strany ani polovinu obecné hodnoty toho, co sama dala, přičemž rozhodující byla cena v době uzavření smlouvy. Podle občanského zákoníku není východiskem pro hodnocení hrubého nepoměru hranice zkrácení o více než jednu polovinu. Podle důvodové zprávy³¹² by předem stanovená hranice hrubého nepoměru vedla k zákonným tvrdostem, a proto je hodnocení hrubého nepoměru ponecháno na úvaze soudu. S tímto přístupem souhlasím, protože pevně stanovená hranice pro vymezení hrubého nepoměru by neumožnila soudci reflektovat skutkové okolnosti případu. Na straně druhé nepovažuji za správné definovat institut neúměrného zkrácení

³¹¹ Rozsudek SDEU ze dne 14. 6. 2012. Banco Español de Crédito SA proti Joaquínovi Calderónovi Caminovi. Věc C-618/10. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.eur-lex.europa.eu.

³¹² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 1793 až 1795 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

pojmy zcela abstraktními. Domnívám se, že *de lege ferenda* by bylo vhodnější hrubý nepoměr legislativně definovat konkrétním rozpětím rozdílů v hodnotě vzájemně poskytnutých plnění.

Hrubý nepoměr plnění jedné ze stran k tomu, co poskytla druhá strana, může naplňovat znaky jednání, které koliduje s dobrými mravy, pouze ve spojitosti s dalšími okolnosti konkrétního případu. Souhlasím s názorem, že pravidlo *laesio enormis* je „určitou konkretizací maximy dobrých mravů“³¹³, neboť jeho smyslem a účelem je zachovat spravedlnost v právním vztahu. Význam neúměrného zkrácení lze shledat ve snaze o naplnění idey spravedlnosti, v ochraně slabší smluvní strany nebo postižení případů extrémních odchylek vzájemných plnění v neprospěch jedné ze stran.

4.3. Neplatnost pro nedostatek formy právního jednání

Forma právního jednání představuje vnější podobu projevu vůle jednajícího. Občanský zákoník vychází ze zásady bezformálnosti, čímž klade důraz na posílení autonomie vůle subjektů práva v soukromoprávních vztazích. Právní jednání lze provést platně v jakékoli formě, pokud není forma právního jednání stanovena zákonem nebo neplyne z dohody stran. Podle toho, zda požadavek formy právního jednání plyne ze zákona nebo z ujednání stran, dělíme formu právního jednání na zákonnou a smluvní. Následkem vady právního jednání spočívající v nedodržení formy právního jednání je neplatnost (§ 582 OZ). V následujících kapitolách se budu zabývat řešením otázky, jaké právní následky s nedodržením formy právního jednání zákon v jednotlivých případech spojuje.

4.3.1. Následky nedodržení formy stanovené zákonem

Zákonný požadavek na určitou formu právního jednání je odůvodněn významem a povahou konkrétního právního jednání. Zákonem stanovená forma právního jednání je pro účastníky závazná. Na otázku, zda se požadavek formy vztahuje na veškeré části obsahu právního jednání, nebo zda mohou vedle formální části existovat i vedlejší neformální ujednání, F. Meltzer uvádí, že není vyloučeno, aby „vedle písemné smlouvy platila i vedlejší ujednání, která do smlouvy nebyla výslovně začleněna“³¹⁴. Vedlejší ujednání v případě zákonné formy mohou mít význam z hlediska interpretace právního jednání, avšak s ohledem na nedostatek formy nemohou tvořit jeho obsah a nejsou závazná.

³¹³ GROŠPIC, P. Návrat *laesio enormis* do českého práva. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 5, s. 181.

³¹⁴ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 629.

Právní jednání, jehož následkem je vznik, převod, změna nebo zánik věcných práv k nemovitým věcem, musí mít písemnou formu. Požadavek zákonné formy platí i pro některé konkrétní typy právních jednání, například při darování věci zapsané do veřejného seznamu, anebo výzvy pronajímatele k řádnému užívání pronajímané věci. Písemná forma se vyžaduje pro nájemní smlouvu k bytu nebo domu. Požadavek písemné formy je stanoven k ochraně nájemce a její nedodržení vede k relativní neplatnosti. Namítat neplatnost pro nedodržení požadavku formy nájemní smlouvy vůči nájemci však nemůže pronajímatel.

Požadavek dodržení zákonem stanovené písemné formy se nevyžaduje například u smlouvy o smlouvě budoucí (§ 1785 OZ), přistoupení k dluhu (§ 1892 OZ) nebo u smluvní pokuty (§ 2048 OZ). P. Čech³¹⁵ poukazuje na skutečnost, že v některých případech by bylo vhodné požadavek písemné formy dovodit výkladem, zejména pokud je bezformální právní jednání z pohledu jeho důsledků pro účastníky závažnější než obdobné jednání, u něhož zákon vyžaduje písemnou formu. B. Dvořák³¹⁶ se přiklonil k požadavku písemné formy právního jednání o přistoupení k dluhu (§ 1892 OZ), neboť jej lze připodobnit k ručitelskému prohlášení (§ 2018 OZ). Přistoupení k dluhu za účelem zajištění je pro dlužníka z důvodu solidarity závazkem tíživějším, než akcesorický a subsidiární závazek ručitele, který slouží jako podpůrný zdroj uspokojení pohledávky věřitele. V tomto směru se lze inspirovat rozhodnutím Nejvyššího soudu Rakouska³¹⁷, který konstatoval, že i když ABGB nestanoví písemnou formu dohody o přistoupení k dluhu (§ 1347 ABGB), lze požadavek písemné formy přistoupení k dluhu dovodit cestou analogie k písemné formě prohlášení o ručení (§ 1346 odst. 2 ABGB).

K naplnění písemné formy právního jednání se vyžaduje podpis jednajícího, který plní identifikační funkci a je výrazem vážnosti projevu vůle ve vztahu k obsahu podepsaného dokumentu. Ke zvýšení právní jistoty účastníků je u některých právních jednání předepsáno stvrzení pravosti podpisu jednajícího jeho úředním ověřením.

S rozvojem informačních technologií souvisí problematika zachování písemné formy při právním jednání učiněném elektronicky. Největší pozornost se zaměřuje na otázky ověření totožnosti jednajícího v průběhu elektronické kontraktace. Zákonodárce výslovně počítá s možností podepsat písemnost elektronicky. S tím souvisí otázka, zda je nezbytné, aby bylo elektronické právní jednání opatřeno elektronickým podpisem jednajícího, anebo k zachování

³¹⁵ ČECH, P. Výkladem k povinné písemné formě. *Právní rádce*. Praha: Economia, a.s., 2016, roč. 24, č. 10, s. 50.

³¹⁶ DVOŘÁK, B. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 785.

³¹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Rakouska (OGH) ze dne 20.04.2010, sp. zn. 4 Ob 205/09i.

písemné formy postačuje jakákoli možnost určení jednajícího. Nejvyšší soud³¹⁸ před účinností nařízení eIDAS konstatoval, že e-mailová korespondence smluvních stran, která nebyla opatřena elektronickým podpisem, nespĺňuje požadavek písemné formy, a z tohoto důvodu je třeba taková ujednání posoudit jako neplatné. Tento názor považuji za příliš formalistický. Podle čl. 3 odst. 10 nařízení eIDAS se elektronickým podpisem rozumí „*data v elektronické podobě, která jsou připojena k jiným datům v elektronické podobě nebo jsou s nimi logicky spojena a která podepisující osoba používá k podepsání*“, tedy cokoliv, co lze digitalizovat. Podle mého názoru je běžná zpráva elektronické pošty právní jednání v písemné formě, pokud lze jednajícího v dostatečné míře identifikovat (například uvedením jména v závěru e-mailu). Tomuto přístupu odpovídá i znění čl. 25 odst. 1 eIDAS, který ohledně právních účinků elektronických podpisů stanoví, že „*elektronickému podpisu nesmí být upírány právní účinky a nesmí být odmítán jako důkaz v soudním a správním řízení pouze z toho důvodu, že má elektronickou podobu nebo že nespĺňuje požadavky na kvalifikované elektronické podpisy*“.

Občanský zákoník deklaruje rovnocennost listinné a elektronické podoby písemnosti, ledaže by takový přístup vylučovala povaha listiny (§ 3026 OZ). Vzhledem k nejasnosti aplikační praxe ohledně komunikace elektronickými prostředky bez zaručeného nebo kvalifikovaného elektronického podpisu navrhuji *de lege ferenda* upravit relevanci elektronického právního jednání prostřednictvím e-mailové komunikace jako písemného projevu přímo v textu zákona. Inspiraci pro tento postup lze najít v návrhu novely OZ SR³¹⁹, která uvádí, že písemná forma právního jednání je zachována, i pokud je jednání učiněno elektronickou poštou. Návrh novely OZ SR doporučuje stanovit vyvratitelnou domněnku uznání elektronické identity osoby, která učinila právní jednání elektronickými prostředky z elektronické adresy, kterou již v předchozím styku užívala, nebo kterou jako svou adresu uvedla.

Právní jednání, které porušuje zákonem stanovenou formu, je neplatné. Občanský zákoník tuto problematiku blíže neupravuje, a proto vzniká otázka, zda má porušení formy za následek neplatnost relativní, či absolutní. Forma vyžadovaná zákonem směřuje k naplnění určitého účelu. Význam požadavku zákonné formy pro určité právní jednání spočívá zejména v tom, že s takovými jednáními jsou spojeny závažné právní následky (varovná funkce), zajišťuje existence důkazního prostředku (důkazní funkce), anebo umožňuje veřejnou kontrolu (kontrolní funkce).³²⁰

³¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1593/2012; Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2019, sp. zn. 26 Cdo 1230/2019.

³¹⁹ Vládní návrh zákona, kterým se mění „zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník“. In: *Justice.gov.sk* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Aktuality-obcianskeho-zakonnika.aspx>.

³²⁰ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1994.

Podle M. Zuklínové³²¹ zákon stanoví určitou formu právního jednání vždy v zájmu zachování veřejného pořádku, a vzhledem k tomu je nedodržení formy sankcionováno absolutní neplatností. Z tohoto pravidla však připouští výjimku. Forma právního jednání, kterou vyžaduje některé ustanovení části čtvrté občanského zákoníku, má důkazní funkci a nevztahuje se k veřejnému pořádku. Proto se v těchto případech porušení nejedná o absolutní neplatnost: „*Jinak řečeno: nedbání zákonného pravidla stanovícího písemnou formu právního jednání je sankcionováno neplatností, již se musí strana, která byla nedodržením stanovené formy dotčena, sama dovolat (tzv. relativní neplatnost - § 586).*“³²² V případě, že forma právního jednání plní tzv. varovnou funkci a sleduje pouze ochranu některého účastníka právního jednání, má porušení formy za následek neplatnost relativní. Pokud zvláštní forma naplňuje pouze důkazní funkci, nevede nedodržení formy k neplatnosti právního jednání.³²³

Nejvyšší soud³²⁴ dospěl k závěru, že důsledkem nedodržení formy právního jednání vyžadované zákonem nemusí být vždy neplatnost právního jednání. V předmětném rozhodnutí poměřoval vztah ustanovení § 441 odst. 2 in fine OZ a ustanovení § 6 odst. 1 ZOK a konstatoval, že i v případě nedodržení zákonem stanovené formy právního jednání je právní jednání neplatné pouze tehdy, pokud to vyžaduje smysl a účel právní normy upravující formu právního jednání. Rozhodnutí Nejvyššího soudu vyvolalo mezi odbornou veřejností řadu výkladových otázek. Stanovisko Nejvyššího soudu podpořil F. Melzer³²⁵, který uvedl, že povinnost zohlednit smysl a účel příslušného ustanovení je nutné aplikovat i na případy rozporu právního jednání se zákonným požadavkem formy. Podle P. Kavana a J. Remeše³²⁶ je nedodržení formy pro udělení plné moci na úseku korporátního práva způsobilé přivodit zjevné narušení veřejného pořádku, jehož důsledkem je absolutní neplatnost, což Nejvyšší soud v předmětném rozhodnutí ve vztahu k dodržení formy opomenul zkoumat. K podobnému závěru se kloní i B. Havel a P. Kavan, kteří argumentují, že „*smysl a účel zákona je zdůrazněn již tím, že se klade důraz na formu jednání a za její nedodržení se stanoví sankce absolutní neplatnosti*“³²⁷.

³²¹ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1366.

³²² Tamtéž, s. 1366.

³²³ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 745.

³²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2014, sp. zn. 29 Cdo 3919/2014.

³²⁵ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 746.

³²⁶ KAVAN, P., REMEŠ, J. Forma plné moci podle § 441 odst. 2 ObčZ ve vazbě na § 6 odst. 1 ZOK: opravdu vyřešený problém? *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 5, s. 174.

³²⁷ HAVEL, B., KAVAN, P. Vyřešil skutečně Nejvyšší soud ČR otázku plných mocí? (Problém zmocnění k založení obchodní korporace - postačuje syllogismus?). *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 1, s. 17.

Přístup Nejvyššího soudu, který nedodržení zákonem předepsané formy právního jednání podrobil korektivu účelu a smyslu právní úpravy, považuji za správný a odůvodněný. Pro posouzení, jaké důsledky má nedodržení formy stanovené zákonem, je nezbytné zjistit smysl a účel právní normy. Naznačená tendence rozhodování směřuje k preferenci platnosti právního jednání před neplatností (§ 574 OZ), v důsledku čehož by se soudní praxe měla začít odklánět od dosud kritizované preference absolutní neplatnosti. Zákonodárce zareagoval na posledně citované rozhodnutí Nejvyššího soudu novelizací občanského zákoníku. Ve všech případech, kdy zákon pro právní jednání vyžaduje formu veřejné listiny, postačí, bude-li plná moc k tomuto právnímu jednání udělena v písemné formě s úředně ověřeným podpisem.

Podle mého názoru je porušení formy stanovené zákonem spojeno s absolutní neplatností právního jednání, pokud tento následek vyžaduje smysl a účel zákona. Absolutní neplatnost nastane za předpokladu, že porušením předepsané formy právního jednání dojde k narušení veřejného pořádku, například v případě nedodržení písemné formy právního jednání při převodu nemovitosti. Naproti tomu, pokud je zákonný požadavek písemnosti stanoven pouze v zájmu ochrany strany závazků, je důsledkem vady formy relativní neplatnost, například v případě pojistné nebo licenční smlouvy. Tomuto závěru nasvědčuje i skutečnost, že relativní neplatnost právního jednání může namítnout pouze ten subjekt, jehož ochranu zákonná podmínka formy sleduje.

4.3.2. Následky nedodržení sjednané formy

Na rozdíl od zákonné formy, která je spojena s obecným zájmem, odpovídá smluvní forma soukromým potřebám účastníků právního jednání a je projevem autonomie jejich vůle. Právní jednání je stíženo vadou, pokud účastníci neprojeví vůli ve sjednané formě.

Podle L. Tichého³²⁸ je následkem nedodržení formy ujednané stranami relativní neplatnost právního jednání. Právo uplatnit námitku neplatnosti je odepřeno straně, jež vadnou formu navrhla, případně vnucovala druhé straně. V těchto případech se uplatní zásada dobrých mravů, případně argument, že ten, kdo způsobil vadu právního jednání, nemá právo namítat jeho neplatnost. J. Handlar³²⁹ považuje za adekvátní důsledek porušení smluvní formy právního jednání absolutní neplatnost. Následek v podobě relativní neplatnosti vylučuje, protože v případě porušení smluvní formy oběma smluvními strany by se s ohledem na znění ustanovení § 579 odst. 1 OZ nemohla ani jedna z nich relativní neplatnosti dovolat.

³²⁸ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1464.

³²⁹ HANDLAR, J. Právní následky porušení smluvní formy právních úkonů v civilním právu de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2010, roč. 18, č. 18, s. 643.

Domnívám se, že při posouzení následků porušení smluvní formy ujednané stranami je nezbytné zohlednit její smysl a účel. Právní následek porušení smluvní formy závisí od toho, zda byla forma právního jednání sjednána jako konstitutivní nebo deklaratorní. O konstitutivní formu se jedná, pokud účastníci vyjádří vůli být právním jednáním vázáni pouze za předpokladu, že sjednaná forma bude naplněna. Platnost právního jednání je podmíněna dodržáním konstitutivní formy.

Od konstitutivní formy odlišujeme formu deklaratorní, kdy formální požadavek není podmínkou platnosti právního jednání, ale plní důkazní či evidenční funkci. Porušení deklaratorní formy právního jednání nepředstavuje vadu a nevede k neplatnosti právního jednání.³³⁰ Neplatnost právního jednání nelze dovozovat ani z toho, že smluvní strany nedodržely ujednání pořádkového charakteru.³³¹

Z ustanovení § 1758 vyplývá, že strany nechtějí být smlouvou vázány, pokud nebude dodržena forma, na jejímž užití se dohodly. To platí i tehdy, pokud vůli, aby smlouva byla uzavřena v písemně formě, projeví pouze jedna ze stran. Pravidlo zakotvené v ustanovení § 1758 OZ se použije v případech, kdy vznikne pochybnost, zda smluvní strany chtěly být vázány ujednáním, které nespĺňuje sjednaný požadavek formy. P. Bezouška uvádí, že zákonodárce v tomto případě neuvažuje o platnosti či neplatnosti právního jednání. Nedodržení smluvené konstitutivní formy podle ustanovení § 1758 OZ vede k tomu, že „*projevy vůle smluvních stran jsou bez právního významu*“³³². Stejný závěr učinil M. Hulmák, který konstatoval: „*Nenaplnění formálních požadavků povede k tomu, že strany nedosáhly konsenzu, a smlouva proto nevznikla.*“³³³ Pokud však strany prokážou, že chtěly být vázány i takto uzavřenou smlouvou, nedostatek formy vzniku smlouvy nebude bránit.

Výhradu formy, ať již nezbytnou pro uzavření smlouvy nebo pro její změnu, je možno později opustit. Strany se nemohou do budoucna omezit ve smluvní svobodě v tom smyslu, že by si úplně znemožnily dohodnout se jinak. Dohodu ohledně formy právního jednání však nelze změnit nebo zrušit jednostranně, neboť platí zásada *pacta sunt servanda*. Nejvyšší soud konstatoval, že „*bude-li z okolností konkrétní věci zřejmé, že strany chtějí být uzavřeným právním*

³³⁰ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2098.

³³¹ Například pro nedodržení smluvního ujednání o tom, že dodatky smlouvy budou vzestupně očíslovány a opatřeny razítkem smluvní strany uzavírající dodatek. Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. 23 Cdo 2925/2015.

³³² BEZOUŠKA, P. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: aktuální otázky: srovnávací komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 56.

³³³ HULMÁK, M. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 187.

*jednáním vázány i při nedodržení smluvené formy, mělo by jít o vázanost platnou*³³⁴. V projednávané věci smluvní strany uzavřely nájemní smlouvu, ve které si ujednaly, že jí lze měnit pouze písemnými dodatky s úředně ověřenými podpisy obou stran. Smluvní strany k nájemní smlouvě uzavřely dodatek, avšak bez úředně ověřených podpisů. Nejvyšší soud konstatoval, že účastníci dříve vyhrazenou formu opustili, a dospěl k závěru, že smluvní strany byly dodatky vázány, přesto, že je uzavřely bez úředního ověření svých podpisů.

Podle mého názoru nelze připustit výklad, podle kterého by každá změna smlouvy v rozporu se smluvním ujednáním formy vedla k neplatnosti. Pokud si strany v nájemní smlouvě sjednaly doložku o tom, že změna nájemní smlouvy je možná pouze písemně, a následně dojde mezi smluvními stranami k ústní dohodě o rozšíření předmětu nájmu o další prostory, nelze učinit závěr o neplatnosti takového ujednání. Souhlasím s názorem, že ke zhojení nedostatku formy na základě ustanovení § 582 odst. 2 OZ může dojít také prostřednictvím „*nenamítané akceptace plnění*“³³⁵. Například v případě, kdy pronajímatel přenechá nájemci další prostory k užívání a nájemce tyto prostory začne užívat a hradí nájemné. Neformální změna ujednání, kterou si přejí obě smluvní strany, je projevem jejich svobodné autonomní vůle a nepůsobí neplatnost ujednání.

Podle ustanovení § 564 OZ lze dohodnutou formu měnit i jinou formou, pokud to ujednání stran nevyklučuje. Na tomto místě vzniká otázka, jak vyložit ustanovení § 564 OZ ve vztahu k ustanovení § 1906 OZ, jež stanoví, že pokud byl původní závazek zřízen v písemné formě, vyžaduje ujednání o novaci či narovnání vždy písemnou formu. Názory právní nauky v této věci nejsou jednotné. P. Čech³³⁶ se domnívá, že pravidlo v ustanovení § 1906 je pozůstatkem předchozí občanskoprávní koncepce a nemá v platném občanském právu své místo. Z toho důvodu navrhuje dohody o novaci a narovnání podřídít pravidlu obsaženém v ustanovení § 564 OZ. Naproti tomu K Eliáš³³⁷ namítá, že ustanovení § 564 a ustanovení § 1906 si vzájemně neodporují, ale že se jedná o vztah úpravy zvláštní (§ 1906 OZ) k úpravě obecné (§ 564 OZ). S tímto výkladem nesouhlasí B. Dvořák³³⁸, když zdůrazňuje, že obsahově se nejedná o vztah zvláštního a obecného, neboť novace ani narovnání nejsou svou povahou právními jednáními, jež by dosavadní závazek měnily.

³³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2020, sp. zn. 26 Cdo 3501/2019.

³³⁵ JANOUŠEK, M., HADAMČÍK, L. Forma právního jednání a následky jejího nedodržení. *Právní rádce*. Praha: *Economia*, a.s., 2016, roč. 24, č. 1, s. 28.

³³⁶ ČECH, P. Nad několika rekonstrukčními nejasnostmi. *Obchodněprávní revue*. Praha: C. H. Beck, 2012, roč. 4, č. 11-12, s. 324.

³³⁷ ELIÁŠ, K. Problematika ustanovení nového občanského zákoníku a jejich výklad. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2013, č. 11, s. 27.

³³⁸ DVOŘÁK, B. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 830.

Souhlasím s názorem, že pokud zákon vyžaduje pro nový závazek písemnou formu, je třeba ji dodržet, i když dosavadní závazek zvláštní formu neměl.

Následky nedodržení formy právního jednání se v německém právu liší podle toho, zda je forma určena zákonem nebo ujednáním smluvní stran. Následkem porušení zákonem předepsané formy je neplatnost právního jednání. Nedodržení formy ujednané smluvními stranami vede k neplatnosti pouze v případě pochybnosti (§ 125 BGB). Pokud má sjednaný formální požadavek pouze deklarativní povahu, je právní jednání platné i bez zohlednění formy. Na straně druhé, je-li ujednaná forma konstitutivní, platí to samé jako v případě nedodržení zákonem předepsané formy a právní jednání podléhá sankci neplatnosti.³³⁹

Německé právo připouští možnost zrušit požadavek formy právního jednání i konkludentně. Sporným zůstává výklad tzv. dvojité doložky o písemné formě, která výslovně vyžaduje, aby opuštění požadavku formy bylo učiněno písemně. Spolkový soudní dvůr rozhodl, že dvojitá doložka písemné formy sjednaná ve smlouvě o nájmu prostor sloužícího k podnikání nevylučuje možnost pozdější ústní nebo konkludentní změny, a to s ohledem na znění ustanovení § 305b BGB, které stanoví přednost individuálních ujednání před obecnými obchodními podmínkami.³⁴⁰ Spolkový soudní dvůr v odůvodnění předmětného rozhodnutí poukázal na svá dřívější rozhodnutí³⁴¹, ve kterých dospěl k závěru, že následné ústní změny dohody mají před původně písemným ujednáním přednost. Spolkový soudní dvůr neshledal v tomto ohledu mezi jednoduchou klauzulí (*die einfache Schriftformklausel*) a dvojitou klauzulí (*die doppelte „qualifizierte“ Schriftformklausel*) významného rozdílu a dospěl k závěru o přednosti individuálních ujednání u obou typů doložek. Tento závěr je podložen argumentem, že aktuálně projevená vůle má přednost před vůlí projevenou dříve, a to i ohledně formy.

Zásada neformálnosti změny nebo zrušení smlouvy je stanovena v čl. 2:106 odst. 1 PECL a v čl. II.–4:105 odst. 1 DCFR. Ujednání smluvních stran o tom, že pro platnost změny nebo ukončení právního vztahu se vyžaduje písemná forma, zakládá pouze vyvratitelnou domněnku. Na rozdíl od PECL a DCFR, UPICC vyvratitelnou domněnku závaznosti změny formy výslovně neformuluje, avšak připouští, že smluvní strany mohou požadavek písemné formy změny nebo ukončení smlouvy opustit a modifikaci dohody provést i neformálně, pokud to odpovídá jejich shodné vůli (čl. 2.1.18 UPICC).

³³⁹ BAMBERGER, H. G., ROTH, H. *Beck'scher Online-Kommentar. BGB.* [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. München: Verlag C. H. Beck, 2020 [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.

³⁴⁰ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. XII ZR 69/16.

³⁴¹ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH), ze dne 21. 9. 2005, sp. zn. XII ZR 312/02.

4.4. Neplatnost z důvodu počáteční nemožnosti plnění

Obsahovým předpokladem platnosti právního jednání je možnost jeho realizace. Nemožnost je počáteční, pokud nastane před okamžikem účinnosti právního jednání. Situaci, kdy by byla od počátku nemožná pouze část plnění, občanský zákoník výslovně neřeší. Právní teorie³⁴² zastává názor, že nemožnou může být i část plnění.

Od počáteční nemožnosti plnění odlišujeme následnou nemožnost plnění, jež způsobuje zánik závazku. Počáteční nemožnost plnění existuje již v době uzavření smlouvy. Následná nemožnost plnění nastává až po vzniku závazku, jestliže se plnění stalo následkem určité okolnosti nemožným, ačkoli v době uzavření smlouvy splnitelné bylo. Zásadní odlišnost počáteční (§ 580 odst. 2 OZ) a následné nemožnosti plnění (§ 2006 OZ) vylučuje možnost jejich současné aplikace na skutkově shodný stav. Podle V. Kubeše je pro rozlišení počáteční a dodatečné nemožnosti směrodatným okamžik uzavření smlouvy, přičemž, jak dodal, „o závaznosti mluvíme jen obrazně, neboť smlouva právě pro nemožnost nemůže se státi platnou právní normou“³⁴³.

Domnívám se, že přesto že z rozhodnutí Nejvyššího soudu³⁴⁴ plyne, že počáteční nemožnost musí být vždy objektivní, právní relevanci nelze upřít rovněž subjektivní nemožnosti plnění, pokud je plnění vázáno na závazek specifikovaný osobními charakteristikami dlužníka. I v tomto případě se ve své podstatě jedná o nemožnost plnění objektivní, neboť neexistuje jiný způsob, jak takové plnění realizovat.

Nemožnost může spočívat ve faktických důvodech (například předmět kupní smlouvy je zničen) nebo v právních důvodech (například právní povaha věci vylučuje, aby byla služebnost cesty zřízena k motorovému vozidlu). Spojení plnění dlužníka se součinností jiné osoby není důvodem neplatnosti z důvodu počáteční nemožnosti plnění.³⁴⁵

Právní nemožnost plnění nelze ztotožňovat s nezákonností.³⁴⁶ Rozlišení mezi právním jednáním, jehož předmětem je plnění od počátku právně nemožné, a právním jednáním, jehož předmětem je plnění odporující zákonu, má zásadní význam. Zatímco v případě rozporu právního jednání se zákonem je právní jednání neplatné, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje, v případě počáteční právní nemožnosti se kritérium smyslu a účelu neuplatní a právní jednání je neplatné

³⁴² DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2088.

³⁴³ KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 110.

³⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2003, sp. zn. 25 Cdo 1569/2001.

³⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1357/2000.

³⁴⁶ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 131.

nepodmíněně.³⁴⁷ V. Kubeš považoval přístup, který subsumoval pod počáteční nemožnost i právní nemožnost za chybný a konstatoval, že „*právně nemožné neznamená nic jiného než to, co se přičí právní normě, a nutno proto právní nemožnost podřadit přímo ustanovení § 879. Smlouvy s obsahem právně nemožným jsou ty smlouvy, které se přičí zákonnému zákazu.*“³⁴⁸ Nejvyšší soud rozlišuje mezi počáteční nemožností a nedovoleností právního jednání: „*Počáteční právní nemožnost předmětu plnění přichází v úvahu tam, kde předmět plnění je neuskutečnitelný v důsledku určité právní překážky existující v době učinění právního úkonu (aniž by šlo o nedovolenost právního úkonu).*“³⁴⁹ Pro závěr o neplatnosti právního jednání je bez významu, zda subjekty o počáteční nemožnosti věděly či nikoliv. V obou případech bude právní jednání neplatné, nicméně vůči straně, která při uzavření smlouvy o počáteční nemožnosti plnění věděla nebo musela vědět, se lze domáhat nároku na náhradu škody.

Mezi hraniční případy možnosti a nemožnosti plnění řadíme ta plnění, jejichž uskutečnění není zcela vyloučeno, avšak plnění je pro dlužníka nepřiměřeně obtížné.³⁵⁰ Řešení této situace nabízí institut obnovení jednání o smlouvě (§ 1765 OZ) nebo soudní změny obsahu závazku (§ 1766 OZ). Evropské unifikační projekty shodně uvádí, že změna okolností po uzavření smlouvy, v důsledku které se plnění stalo obtížnějším (například došlo k nárůstu nákladů, nebo proto, že hodnota, toho, co mělo být plněno se zmenšila), nemá vliv na povinnost závazek plnit (čl. 6:111 odst. 1 PECL, čl. III.–1:110 odst. 1 DCFR). Avšak pokud se v důsledku výjimečné změny okolností stane plnění závazku tak obtížným, že by bylo zřejmě nespravedlivé nutit dlužníka k plnění, může soud pozměnit závazek tak, aby byl přiměřený novým okolnostem, nebo může závazek zrušit (čl. III.–1:110 odst. 2 DCFR).

Na tomto místě si lze položit otázku, jaký ochranný účel sleduje zákonná úprava počáteční nemožnosti plnění. Podle F. Meltzer³⁵¹ právní úprava nemožnosti plnění chrání účelnost právního systému, slouží k ochraně veřejného pořádku a je ve smyslu ustanovení § 1 odst. 2 OZ kogentní. Následkem vady právního jednání spočívající v počáteční nemožnosti plnění je absolutní

³⁴⁷ HANDLAR, J., DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2088.

³⁴⁸ KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 111.

³⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2018, sp. zn. 33 Cdo 4109/2017.

³⁵⁰ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 732.

³⁵¹ Tamtéž, s. 727.

neplatnost.³⁵² Podle mého názoru se následek absolutní neplatnosti spojený s počáteční nemožností plnění odchyľuje od současného vývoje evropského soukromého práva. V čl. II.–7:102 DCFR, v čl. 4:102 PECL a v čl. 3.1.3 PICC se uvádí, že smlouva není neplatná pouze pro počáteční nemožnost plnění.

Absence dispozičního oprávnění k nakládání s předmětem plnění není sama o sobě důvodem neplatnosti právního jednání. V případě kupní smlouvy není významné, zda kupující nabývá vlastnické právo již samotnou smlouvou k okamžiku její účinnosti (*titulus*), anebo až v důsledku další právní skutečnosti (*modus*). Skutečnost, že prodávající není ke dni uzavření kupní smlouvy vlastníkem předmětu koupě, nečiní kupní smlouvu neplatnou pro počáteční nemožnost plnění. Následkem nedostatku dispozičního oprávnění je vznik práva z vadného plnění. Neplatnost převodní smlouvy může nastat pouze v případě, kdy k nedostatku dispozičního oprávnění přistoupí další okolnosti, které naplňují skutkovou podstatu neplatnosti právního jednání, například omyl, rozpor s dobrými mravy nebo zákonem.

S nemožností plnění souvisí otázka vícečetného převodu vlastnického práva k téže věci individuálně určené, která je nezastupitelná. Pokud strana převede postupně uzavřenými smlouvami různým osobám vlastnické právo k věci nezapsané ve veřejném seznamu, preferuje zákonodárce toho nabyvatele, kterému jako prvnímu vlastník věc vydá. V případě věci evidované ve veřejném seznamu je rozhodujícím okamžikem doručení návrhu na vklad vlastnického práva ve veřejném seznamu. Předpokladem nabytí vlastnického práva je dobrá víra nabyvatele (§ 1100 odst. 2 OZ).

Ustanovení § 1763 OZ reguluje kolizi užívacích (požívacích) práv v situaci, kdy se zřizovatel zaváže poskytnout tato práva ke stejné věci ve stejnou dobu více osobám. Ustanovení § 1763 OZ odpovídá na otázku, kdo z více nabyvatelů bude věc skutečně užívat. Rozhodující kritérium pro nabytí práva věc užívat (požívat) je poskytnutí věci k výkonu užívacího (požívacího) práva. Právo užívat věc nabývá osoba, které převodce poskytl věc k užívání nejdříve. Jestliže k poskytnutí věci některému z uživatelů nedošlo, nebo nelze zjistit, komu byla věc jako prvnímu poskytnuta, je rozhodující, či smlouva nabyla účinnosti jako první. Ústavní soud³⁵³ došel k závěru, že existence dvou nájemních smluv k téže věci nemá sama o sobě za následek absolutní neplatnost druhé z těchto smluv. Práva nájemců z nájemních smluv uzavřených k pronajaté věci zůstanou

³⁵² Tento závěr plynul také z ustanovení § 878 OZO, který k platnosti smlouvy vyžadoval, aby její obsah nebyl přímo nemožný. Srov. KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému občenskému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, s. 110.

³⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2019, sp. zn. II. ÚS 4235/18.

zachována. Nájemce, kterému není umožněno užívání věci, může po pronajímateli požadovat zjednání nápravy, případně může nájem vypovědět bez výpovědní doby. Případy vícenásobného přenechání téže věci nevedou k neplatnosti žádné ze smluv. Účelem právní úpravy v ustanovení § 1763 OZ je především ochrana dobré víry nabyvatele.

4.5. Neplatnost z důvodu nedostatečné způsobilosti jednající osoby

Člověk je schopen právně jednat, pokud je v konkrétním okamžiku natolik mentálně způsobilý, že dokáže svým projevem vůle vyvolávat zamýšlené právní následky. Následkem jednání člověka, který není plně svéprávný nebo jedná v duševní poruše, která jej činí neschopným právně jednat, je neplatnost.

4.5.1. Neplatnost pro nedostatek svéprávnosti jednající osoby

Člověk odpovídá za své jednání v tom rozsahu, v jakém je schopen své jednání posoudit a ovládnout, tedy v rozsahu, v jakém je svéprávný. Svéprávnost nabývá člověk v plném rozsahu zletilostí, tedy dovršením osmnáctého roku věku, případně ještě předtím, a to uzavřením manželství (§ 672 odst. 2) nebo emancipací (§ 37 OZ). K některým právním jednáním stanoví občanský zákoník jiné hranice způsobilosti, například nezletilí, kteří dosáhli věku 15 let, jsou způsobilí učinit pořízení pro případ smrti formou veřejné listiny (§ 1526 OZ) nebo udělit souhlas se změnou svého příjmení (§ 863 OZ). V ustanovení § 31 OZ zákonodárce konstruuje vyvratitelnou právní domněnku, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, má způsobilost k těm právním jednáním, která jsou co do povahy přiměřená rozumové a volní vyspělosti nezletilých jejich věku.

K posouzení platnosti právního jednání osoby, která není plně svéprávná, je třeba přistupovat s ohledem na konkrétní okolnosti případu a vzít v úvahu jeho nejlepší zájem. Svéprávnost člověka lze soudem omezit, a to na základě jeho zhlédnutí a pro duševní chorobu, která není jen přechodného charakteru. Duševní porucha musí být takové intenzity, že vyžaduje zásah do svéprávnosti, a to v zájmu člověka, jehož se rozhodování týká, za situace, kdy soud zvážil možnost použití mírnějšího opatření, kterým by bylo možné dosáhnout sledovaného cíle. V rozsudku, jímž se omezuje svéprávnost, soud vymezí rozsah, v jakém způsobilost posuzovaného samostatně jednat omezil, a to negativně, tedy výčtem toho, co již posuzovaný činit nemůže, s výjimkou obstarávání záležitostí běžného života. Obdobnou právní úpravu obsahuje německý právní řád, který nesympátním zletilým osobám umožňuje činit právní jednání týkající se záležitostí každodenního života, za předpokladu, že se jednání vztahuje k plnění zanedbatelné majetkové hodnoty, jež pro nesympátního nepředstavuje riziko (§ 105a BGB).

Ústavní soud akcentuje povinnost obecných soudů individuálně zkoumat okolnosti každé konkrétní věci a přistoupit k takovému omezení svéprávnosti, které je v nejlepším zájmu daného člověka.³⁵⁴ Pokud se po vyhlášení původního rozsudku změní okolnosti, soud své rozhodnutí i bez návrhu změní nebo zruší (*clausula rebus sic stantibus*). Účinky rozhodnutí o změně nebo zrušení působí *ex nunc*, tedy až od právní moci těchto rozhodnutí.

Otázkou je, jaký následek na právní jednání mají tzv. světlé chvílky (*lucida intervalla*), jež by učinily člověka přechodně schopným k právnímu jednání. M. Zuklínová³⁵⁵ a E. Dobrovolná³⁵⁶ připouští, že tzv. světlé okamžiky by mohly mít význam u osob duševně nemocných, u kterých nedošlo k soudnímu omezení svéprávnosti. F. Melzer poukazuje na to, že vůle člověka je ve světlém okamžiku svobodná: „*Stejně jako je třeba člověka chránit před následky právního jednání, které činí v duševní poruše, je třeba naopak jednání ve světlém okamžiku přiznat plnou právní relevanci.*“³⁵⁷ Souhlasím s názorem F. Melzera, že v případě tzv. světlých okamžiků člověka nejsou ospravedlnitelné důvody pro zásah do autonomie jeho vůle. Následkům těchto jednání je nezbytné přiznat plnou účinnost.

Nedostatek svéprávnosti je vadou, jež zakládá neplatnost právního jednání. Neplatnost v těchto případech není stanovena pouze na ochranu zájmu určité osoby. Právní jednání osoby, která není plně svéprávná je rozporné se zákonem a s veřejným pořádkem.³⁵⁸ Z tohoto důvodu je třeba takové právní jednání považovat za absolutně neplatné s účinky vůči každému. Jednání neplně svéprávného člověka jsou neplatná i tehdy, jestliže druhá strana byla v dobré víře a tuto vadu nerozpoznala.³⁵⁹ Výjimku z tohoto pravidla činí zákonodárce ve vztahu k určitému právnímu jednání nezletilého, ke kterému jeho zákonný zástupce udělil souhlas (§ 32 odst. 1 OZ). Pokud nezletilý jedná v rozsahu tohoto souhlasu, je jeho jednání platné.

³⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2016, sp. zn. IV. ÚS 1580/16.

³⁵⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 135.

³⁵⁶ Pokud by člověk trpící přechodnou duševní poruchou učinil právní jednání v tzv. světlém okamžiku, jednalo by se o platné právní jednání. Srov. DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1- 654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2095.

³⁵⁷ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 742.

³⁵⁸ BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 643.

³⁵⁹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1457.

Někteří autoři³⁶⁰ zastávají názor, že právní jednání osob, jejichž svéprávnost byla omezena a byl jim ustanoven opatrovník, podléhá sankci relativní neplatnosti. Naproti tomu jiní autoři³⁶¹ argumentují, že s těmito osobami není důvod zacházet jinak než nezletilými, neboť u nich taktéž absentuje svéprávnost a jsou sociálně zranitelné. Z tohoto důvodu lze i v případě jednání osob omezených ve svéprávnosti dovést následek v podobě absolutní neplatnosti. O možnosti napravit vadu právního jednání tím, že opatrovník dodatečně schválí opatrovancovo jednání, je pojednáno dále (viz kapitola 7.3 níže).

Podle německé právní úpravy nejsou svéprávné osoby, které nedovršily sedmý rok života, a dále osoby trpící duševní poruchou, jenž jim brání ve tvorbě svobodné vůle, pokud jejich stav není pouze přechodného charakteru (§ 104 BGB). Právní jednání nesvéprávných osob jsou neplatná (§ 105 BGB). Nezletilé osoby mezi věkem sedm a osmnáct let (*Minderjähriger*) mají omezenou svéprávnost (§ 2, § 106 BGB). Nezletilý s omezenou svéprávností mohou právně jednat, pokud je jediným důsledkem tohoto jednání nabytí právní výhody. Pokud pro něj z právního jednání vyplynou kromě právních výhod i nevýhody, je k platnosti jednání nezbytný souhlas jeho zákonného zástupce (§ 107 BGB). Výkladem pojmu „právní (ne)výhoda“ se zabývala soudní praxe. Spolkový soudní dvůr³⁶² posuzoval následky bezúplatného převodu vlastnického práva k nemovitosti ze strany rodičů na nezletilé děti a dospěl k závěru, že nezletilí nabytím vlastnického práva k nemovitostem získávají nejen právní výhody, nýbrž vstupují i do závazků, které se zprávou majetku neoddělitelně souvisí. Jednání nezletilého před udělením souhlasu ze strany zákonného zástupce je dočasně neúčinné (*Schwebende Unwirksamkeit*). V případě, že zákonný zástupce souhlas udělí, je právní jednání účinné *ex tunc*, v opačném případě je právní jednání neplatné. Do doby udělení souhlasu ze strany zákonného zástupce je druhá smluvní strana oprávněna smlouvu zrušit (§ 109 BGB). Z důvodu možného střetu zájmů mezi rodiči a nezletilými je k účinnosti právních jednání, které zavazují nezletilé k plnění povinností, třeba svolení opatrovníka jmenovaného soudem. Podobný přístup zvolil i český zákonodárce. K právnímu jednání, kterým nezletilý nabývá nemovitou věcí, případně dar, dědictví nebo odkaz nikoli zanedbatelné majetkové hodnoty, je nezbytný souhlas soudu, jinak se k právnímu jednání nepřihlíží (§ 898 OZ).

³⁶⁰ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 193. Dále také DVOŘÁK, B. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 456.

³⁶¹ DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2094.

³⁶² Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 9. 7. 1980, sp. zn. V ZB 16/79.

4.5.2. Neplatnost pro neschopnost právně jednat z důvodu duševní poruchy

Duševní porucha, která činí plně svéprávnou osobu neschopnou právně jednat, je duševní stav, ve kterém osoba není schopná poznat následky, obsah a podstatu svého právního jednání (rozumová složka) a své jednání ovládnout (volní složka). Duševní poruchou rozumíme i krátkodobou poruchu psychických funkcí, hlubokou poruchu vědomí, slabomyslnost nebo jakoukoli jinou těžkou duševní odchylku, která má za následek ztrátu nebo zmenšení rozpoznávacích či ovládacích schopností (například přechodný stav vyvolaný použitím léků nebo návykových látek, např. alkoholu nebo omamných látek).³⁶³ Právní jednání osoby, která není schopna posoudit následky svého jednání, bude neplatné, a to bez ohledu na to, zda se do tohoto stavu přivedla vlastní vinou nebo ne.³⁶⁴ Ve stavu úplného bezvědomí člověka však nelze uvažovat o neplatnosti, nýbrž o zdánlivém právním jednání ve smyslu ustanovení § 551 OZ.

Nikoliv každá duševní porucha fyzické osoby, která činí právní jednání, vede k závěru o jeho neplatnosti. K neplatnosti právního jednání učiněného v duševní poruše postačí, aby ovládací nebo rozpoznávací schopnosti jednajícího byly podstatně sníženy, tedy nemusejí být zcela vymizelé.³⁶⁵

Neplatnost právního jednání v důsledku duševní poruchy jednajícího ve smyslu ustanovení § 581 věty druhé OZ působí od samého počátku. V praxi je často neplatnost shledána až v následném soudním řízení a představuje citelný zásah do právní jistoty třetích osob, které byly v dobré víře, že právní jednání je platné. Základním důkazním podkladem v soudním řízení, v němž je rozhodováno o tom, zda předmětné právní jednání bylo učiněno v duševní poruše či nikoliv, je znalecký posudek. Soud hodnotí znalecký posudek s dalšími důkazy a s přihlédnutím ke všemu, co vyšlo v řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci. V rámci prokazování jednání v duševní poruše je nezbytné vzájemně poměřovat dva principy, a to ochranu osob, které jednájí v duševní poruše, a ochranu osob vstupujících v dobré víře do vztahu s těmito osobami, aniž by o případné duševní poruše jednajícího věděly. Spravedlivá rovnováha mezi zájmy na ochraně osob jednajících v duševní poruše a osob, které v dobré víře vstupují do právních vztahů s těmito osobami, aniž by o duševní poruše věděly, „*bude nejlépe dosažena stanovením vysoké míry pravděpodobnosti prokázání, že plně svéprávná osoba jednala v duševní poruše, která ji v daný moment činila neschopnou právně jednat*“³⁶⁶. Ústavní soud shledal důkazní standard pro prokazování jednání v duševní poruše vyjádřený v judikatuře Nejvyššího soudu slovními výrazy

³⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2015, sp. zn. 30 Cdo 821/2015.

³⁶⁴ DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 183.

³⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2020, sp. zn. 24 Cdo 622/2020.

³⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 173/13.

„zcela jednoznačného skutkového závěru“ nebo „bez jakéhokoliv náznaku pravděpodobnosti“ za natolik vysoký, že fakticky znemožňuje dosáhnout ochranu práv těchto osob. Nejvyšší soud³⁶⁷ v reakci na citovaný náleží Ústavního soudu konstatoval, že judikatura Nejvyššího soudu nikdy nepostavila závěr o aplikaci ustanovení § 38 odst. 2 ObčZ 1964, resp. ustanovení § 581 OZ, pouze na základě stoprocentně zjištěného skutku. Kriticky se k závěrům Ústavního soudu staví také P. Vrcha. Podle jeho názoru je správným důkazním standardem pro prokazování jednání v duševní poruše „závěr o pravdivosti skutečnosti k předmětu dokazování, jestliže na jejich základě lze nabýt jistoty (přesvědčení) o tom, že se tato skutečnost opravdu stala“³⁶⁸.

Institut neplatnosti právního jednání osoby v duševní poruše má za cíl především ochranu osob s duševním postižením. Přijetím legislativního rámce, který umožňuje osobám stíženým duševní poruchou dovolat se neplatnosti právního jednání učiněného v duševní poruše, naplnila Česká republika pozitivní závazek postupovat v souladu s ÚmlZP, jenž zajišťuje těmto osobám právo na ochranu jejich majetku a rovnoprávný přístup ke spravedlnosti (čl. 12 odst. 5 a čl. 13 ÚmlZP).

Z pohledu hmotného práva jsou následky jednání osoby, která byla ve svéprávnosti omezena soudním rozhodnutím, a jednání osoby, která soudně omezena nebyla, avšak není schopna pro duševní poruchu právně jednat, rovnocenné. V obou případech je následkem vady právního jednání jeho neplatnost. V procesním právu se soudní praxe³⁶⁹ přiklonila k závěru, že důvod zmatečnosti spočívající v nedostatku procesní způsobilosti účastníka řízení dle ustanovení § 229 odst. 1 písm. c) OSŘ není naplněn, pokud účastník řízení nebyl ve svéprávnosti soudně omezen. Tento nesoulad mezi právem hmotným a procesním vyřešil až Ústavní soud³⁷⁰, který konstatoval, že procesní způsobilost nemá osoba, která sice nebyla soudem ve svéprávnosti omezena, avšak přesto nebyla pro duševní poruchu schopna právně jednat, a v rozhodné době nebyla ani náležitě zastoupena.

V souvislosti s posouzením jednání osoby stížené duševní poruchou poukazují na případ, ve kterém soudy řešily otázku, zda může vzniknout zástavní právo k nemovitým věcem ve společném jmění manželů za situace, kdy jeden z manželů v době podpisu zástavní smlouvy trpěl duševní poruchou, která jej činila k tomuto jednání neschopným. Dlužník zajištěné pohledávky namítal, že ani jeden z manželů nejevil v době podpisu žádné známky duševní poruchy. Podmínky

³⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2015, sp. zn. 30 Cdo 821/2015.

³⁶⁸ VRCHA, P. Tzv. „důkazní standard“ ve světle náleží ÚS sp. zn. I. ÚS 173/13. *Soudní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2014, roč. 20, č. 10, s. 347.

³⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2012, sp. zn. 21 Cdo 1637/2011.

³⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 3040/16.

zástavní smlouvy dlužník s manželou předem projednal, a na podkladě později napadené zástavní smlouvy došlo k provedení vkladu zástavního právu k předmětu zástavy v katastru nemovitostí. Zastavení nemovité věci tvořící součást společného jmění manželů není obvyklou správou majetku, a proto je k takovému jednání třeba souhlasu obou manželů, jinak je právní jednání relativně neplatné. Pro posouzení platnosti právního jednání je nezbytné rozlišovat, zda zástavní smlouvu uzavřeli oba manželé, nebo jen jeden z nich. Pokud byla smlouva podepsána jen jedním z manželů, může druhý z nich svůj souhlas se zastavením společné věci vyjádřit též dodatečně, případně se může, jakožto dotčený účastník, dovolat relativní neplatnosti zástavní smlouvy. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že právní jednání „netrpí tím, že by se zastavením věci druhý manžel nevyjádřil souhlas, ale tím, že tento manžel v době podpisu zástavní smlouvy v důsledku duševní nedokázal posoudit následky svého jednání nebo své jednání ovládnout“³⁷¹. Nejvyšší soud uzavřel, že pokud jsou zástavní nemovité věci oba manželé, přičemž jeden z manželů nebyl z důvodu duševní poruchy v době uzavření smlouvy k takovému jednání způsobilý, nelze smlouvu posoudit jako uzavřenou jedním z manželů bez souhlasu druhého.

Zástavní smlouva o zastavení věci patřící do společného jmění manželů, jejímiž účastníky jsou oba manželé a při jejímž podpisu jeden z manželů trpěl duševní poruchou, která jej činila k tomuto právnímu jednání neschopným, je absolutně neplatná, a na podkladě takové smlouvy nemůže zástavní právo vůbec vzniknout.³⁷² V těchto rozhodnutích Nejvyšší soud odkázal na svoji předchozí judikaturu³⁷³, v níž dospěl k závěru, že zástavní smlouva, na které je podpis jednoho z manželů padělán, je absolutně neplatná. Jednání manželů, kdy vůle jednoho z nich trpí určitou vadou, podléhá podle Nejvyššího soudu sankci absolutní neplatnosti.

Stanovisko Nejvyššího soudu k výše uvedenému případu podrobil kritice P. Tégl a F. Melzer.³⁷⁴ Jmenovaní autoři uvedli, že případy svým charakterem závažnější, kdy jeden z manželů jedná bez souhlasu (nebo proti vůli) druhého manžela, podléhají pouze sankci relativní neplatnosti. V přístupu Nejvyššího soudu k rozdílnému sankcionování vad právního jednání spatřují významným hodnotový rozpor. Souhlasím s názorem P. Tégl a F. Melzera, že posouzení těchto vad z hlediska práva odlišně se nejeví smysluplné, přičemž nelze opomenout ani tu skutečnost, že uzavřená smlouva může být v některých situacích pro neplně svéprávného manžela

³⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 2651/2017.

³⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2016, sp. zn. 21 Cdo 3918/2015.

³⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2012, sp. zn. 21 Cdo 1033/2012.

³⁷⁴ TÉGL, P., MELZER, F. Glosa: K rozsudku Nejvyššího soudu ve věci následků smlouvy uzavřené oběma manželi, jednal-li jeden z nich v duševní poruše. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2018, č. 6, s. 60.

výhodná. Názor Nejvyššího soudu, který v předmětných rozhodnutích konstatoval absolutní neplatnost, je navíc v rozporu s principem *in favorem negotii*.

4.6. Neplatnost z důvodu nesvobody vůle jednajícího

Vůle subjektu právního jednání je zpravidla podmíněna určitými skutečnostmi, které mohou omezovat jeho svobodu. Právně významné je pouze omezení svobody vůle, ke kterému došlo v důsledku donucení.

Vůle není svobodná, pokud byla utvořena pod vlivem hrozby, tedy za použití fyzického nebo psychického donucení. Pod vlivem psychického nátlaku (*vis compulsiva*) jednající subjekt projevuje svou vůli, avšak tato vůle je pod vlivem strachu z újmy nepřiměřeným způsobem deformována. Právní jednání, ke kterému byl jednající přinucen hrozbou násilí, sice vznikne, avšak trpí vadou, pro kterou jsou jednajícím daná oprávnění dle ustanovení § 587 OZ. Naproti tomu přímé fyzické donucení (*vis absoluta*) zcela vylučuje vůli jednajícího, která je nahrazena prosazením vůle donucujícího subjektu. Užití fyzické síly k vynucení právního jednání způsobuje, že právní jednání vůbec nevznikne, neboť zde chybí vůle jako jeden z pojmových znaků právního jednání. V těchto případech je právní jednání zatíženo sankcí zdánlivosti.³⁷⁵ O následku vady právního jednání spočívající v nedostatku vůle je pojednáno dále (viz kapitola 5.1.1 níže).

4.6.1. Bezprávná výhrůžka

Při posouzení následků hrozby (bezprávné výhrůžky), jež působí na jednajícího s cílem přimět ho k provedení určitého právního jednání, vycházíme ze zásady, že vůle jednajícího, byť byla nepřipustně ovlivněna, se respektuje. Občanský zákoník preferuje řešení ponechat na volbě donuceného, zda chce po pomnutí hrozby zachovat účinky právního jednání, které učinil v důsledku donucení, nebo se dovolat jeho neplatnosti. Podle důvodové zprávy³⁷⁶ není žádoucí konstruovat pro tyto případy absolutní neplatnost, protože jednající, který byl k provedení právního jednání hrozbou donucen, může mít zájem na zachování jeho právních účinků.

Hrozba je právně významná za předpokladu, že je protiprávní a takové intenzity, že je podle okolností a povahy konkrétního případu, způsobí vyvolat u jednajícího důvodnou obavu újmy, již se hrozí. Způsobilost hrozby determinovat vůli jednajícího se posuzuje individuálně, podle

³⁷⁵ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2128.

³⁷⁶ Občanský zákoník se tímto vrací k zásadě *etsi coactus tamen voluit* (třebas donucen, přece jen to chtěl). Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 586 až 588 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

závažnosti hrozící újmy, pravděpodobnosti uskutečnění této újmy a vlastností osoby, které byla výhrůžka určena.

Výhrůžka je protiprávní, pokud je vyhrožováno něčím, co hrozící není oprávněn provést, například ublížením na zdraví. Výhrůžka je protiprávní, i když se vyhrožuje něčím, co je hrozící oprávněn provést, avšak není oprávněn nutit touto hrozbou jiného k provedení právního jednání, například hrozba podání trestního oznámení pro trestný čin, který byl účastníkem skutečně spáchán.³⁷⁷ O bezprávnou výhrůžku se nebude jednat v případech, kdy věřitel vyzývá svého dlužníka, aby mu splnil dluh, nebo svůj nárok uplatní formou žaloby u soudu, neboť účel, který je výhrůžkou sledován, a použití prostředků k dosažení tohoto účelu nejsou samy o sobě protiprávní. Nejvyšší soud³⁷⁸ nepovažoval za bezprávnou výhrůžku informaci podanou účastníku smlouvy, na jejímž základě se měl možnost rozhodnout, zda smlouvu s ohledem na ekonomickou situaci podepíše, nebo nepodepíše. Bezprávná výhrůžka musí ovlivnit rozhodnutí jednajícího provést určité právní jednání a může směřovat vůči jednajícímu, osobám jemu blízkým, nebo i k jiným osobám, jejíž újmu jednající intenzivně pociťuje.

Právo namítnout neplatnost právního jednání má každý, kdo byl k právnímu jednání přinucen bezprávnou výhrůžkou, bez ohledu na to, zda hrozba tělesného nebo duševního násilí pochází od druhého účastníka právního jednání, nebo byla učiněna ze strany třetí osoby. V právní teorii je sporné, zda hrozba vyvolaná třetí osobou, a nikoliv druhým účastníkem smlouvy, je právně relevantní ve všech případech, nebo jenom pokud o hrozbě druhá strana právního jednání věděla. Závěr, podle něhož je bezprávná výhrůžka ze strany třetí osoby právně významná jen tehdy, jestliže druhá strana právního jednání o této skutečnosti věděla či vědět musela a využila ji, odpovídá literatuře³⁷⁹ i dosavadní soudní praxi³⁸⁰. Opačný závěr k této otázce zaujal P. Vrcha³⁸¹ a J. Fiala³⁸². Oba autoři se shodují, že za účinnosti ObčZ 1964 nastala neplatnost právního jednání jako následek bezprávné výhrůžky ze strany třetí osoby nezávisle na tom, zda druhý účastník o této významné okolnosti věděl a využil ji, či nikoliv. Ustanovení § 587 OZ nestanoví žádné podmínky, za kterých je hrozba vyvolaná třetí osobou právně relevantní. J. Handlar³⁸³ uvádí, že

³⁷⁷ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2129.

³⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2012, sp. zn. 23 Cdo 4244/2010.

³⁷⁹ ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 336.

³⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2009, sp. zn. 29 Odo 409/2006.

³⁸¹ VRCHA, P. K otázce neplatnosti právního úkonu pro nedostatek svobody vůle. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2010, roč. 18, č. 2, s. 67.

³⁸² FIALA, J. *Občanské právo hmotné*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 35.

³⁸³ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2129.

ochrana jednajícího je odůvodněna v případech, kde se druhá strana na hrozbě třetí osoby podílela, nebo o ní věděla. V opačném případě by měla mít přednost ochrana dobré víry druhé strany. Následky hrozby by měly být řešeny pouze ve vztahu mezi jednajícím a třetí osobou. V případě bezprávné výhrůžky se uplatní stejná pravidla jako v případě omylu, kde se vědomost druhé strany o omylu způsobeném třetí osobou vyžaduje. Naopak podle F. Melzera³⁸⁴ je odlišná úprava omylu a bezprávné výhrůžky ospravedlněna tím, že bezprávná výhrůžka představuje výraznější zásah do principu autonomie vůle. Ochrana tohoto principu má přednost před ochranou dobré víry adresáta právního jednání, jemuž zůstává zachována možnost se podle ustanovení § 579 odst. 2 OZ domáhat náhrady škody vůči tomu, kdo neplatnost způsobil.

Domnívám se, že hrozba tělesného nebo duševního násilí může za určitých okolností odporovat zákonu, zjevně narušovat veřejný pořádek nebo se přičít dobrým mravům, a z tohoto důvodu na něj může dopadat sankce absolutní neplatnosti. Podle mého názoru bude záviset na posouzení každého jednotlivého případu, zda donucení k právnímu jednání zasahuje pouze soukromou sféru dotčené smluvní strany, nebo ohrožuje i obecnější hodnoty, na jejichž ochraně je nutné setrvat.

DCFR uvádí, že o bezprávnou výhrůžku se nejedná, pokud, s ohledem na okolnosti případu, měla ohrožená strana jinou rozumnou alternativu a hrozba nebyla skutečným důvodem, proč strana k právnímu jednání přistoupila (čl. II.–7:206 odst. 2 DCFR). Důkazní břemeno, že ohrožená strana měla jinou možnost, spočívá na straně hrozící. V české právní úpravě lze situace, ve kterých jednající nemá reálnou možnost volby, podřadit pod fyzické násilí.³⁸⁵

4.6.2. Tíseň a následky lichevního jednání

Od vynucení právního jednání hrozbou násilí odlišujeme tíseň, kterou se rozumí nepříznivý sociální, ekonomický nebo zdravotní stav jednajícího, který jej nutí k učinění určitého právního jednání. Právní jednání, které bylo učiněno ve stavu tísně, se podle judikatury Nejvyššího soudu rozumí „*nejen objektivní hospodářský nebo sociální stav, nýbrž i psychický stav (např. rozrušení, obavy o blízkou osobu apod.)*“³⁸⁶. Při jednání v tísní jde o vadu v pohnutce právního jednání, která vedla k vytvoření vůle. V tomto případě jednající nejedná pod vlivem fyzického nebo psychického donucení, avšak neprojevuje zcela svobodnou vůli.

³⁸⁴ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 782.

³⁸⁵ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 779.

³⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2014, sp. zn. 23 Cdo 855/2013.

Nedovolené využití tísně, rozrušení nebo jiné slabosti jednajícího ve spojení s dalšími okolnostmi, zejména hrubým nepoměrem vzájemných plnění, může naplnit skutkovou podstatu lichevního jednání. Objektivním znakem lichvy je hrubý nepoměr vzájemných plnění. Subjektivní prvek lichvy spočívá v úmyslu lichváře těžit z okolností, jakými jsou tíseň, nezkušenosti, rozumová slabost, rozrušení nebo lehkomyšlnost druhé strany, přičemž není rozhodné, zda ke stavu subjektivní slabosti druhé strany lichvář přispěl. Ústavní soud konstatoval, že „*při rozhodování, zda byla určitá smlouva uzavřena v tísní, není úkolem soudů hodnotit to, jak se dlužník dostal do špatné finanční situace a jaká byla jeho platební morálka, nýbrž zkoumat, jak dlužník sjednání předmětné smlouvy vnímal, a zda věřitel nezneužil jeho obtíží k prosazení podmínek přičítících se zásadám férovosti*“³⁸⁷. Lichevní je i smlouva, podle níž jedna strana dohody o zúžení společného jmění manželů využije ve svůj prospěch zhoršený psychický stav druhé strany a uzavře dohodu, podle které získá veškerý společný majetek.³⁸⁸

Lichevní jednání upravené občanským zákoníkem je vnímáno jako speciální případ kolize právního jednání s dobrými mravy.³⁸⁹ I když nebudou naplněny další předpoklady lichvy, je možné právní jednání posoudit z hlediska rozporu s dobrými mravy.³⁹⁰ V případě lichvy, na rozdíl od neúměrného zkrácení, není její uplatnění žalobní, neboť neplatnost lichevního jednání plyne přímo ze zákona. Společným znakem institutu neúměrného zkrácení a lichvy je nepoměr vzájemných plnění, který musí být jak v případě neúměrného zkrácení, tak u lichevního jednání „hrubý“, což lze vyložit jako „*objektivně snadno rozpoznatelný*“³⁹¹. Míra nepoměru vzájemných plnění, která by ještě nebyla relevantní z hlediska neúměrného zkrácení, může s ohledem na subjektivní prvek spočívající ve zneužívajícím jednání naplnit znaky lichvy³⁹².

Následkem lichevní smlouvy je její neplatnost. V otázce, zda půjde o neplatnost relativní nebo absolutní, se názory různí. Pro závěr o relativní neplatnosti lichevního jednání svědčí skutečnost, že důvod neplatnosti je stanovený k ochraně znevýhodněné strany, což je znakem relativní neplatnosti. Na straně druhé v případě, že lichevní jednání zjevně odporuje dobrým mravům, lze uvažovat o neplatnosti absolutní. J. Petrov³⁹³ uvádí, že typově závažnější jednání,

³⁸⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2016, sp. zn. I. ÚS 3308/16.

³⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 3. 2015, sp. zn. 22 Cdo 4007/2014.

³⁸⁹ PETROV, J. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 339.

³⁹⁰ TICHÝ, L. *Obecná část občanského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 57.

³⁹¹ PETROV, J. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 337.

³⁹² TICHÝ, L. *Obecná část občanského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 291.

³⁹³ PETROV, J. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 340.

jakým je hrozba tělesného nebo psychického násilí dle ustanovení § 587 odst. 2 OZ, podléhá sankci relativní neplatnosti, z čehož dovozuje, že lichevní jednání zakládá relativní neplatnost na základě ustanovení § 587 *per analogiam*. Podle I. Pelikánové a R. Pelikána³⁹⁴ je důvod neplatnosti lichevní smlouvy stanovený k ochraně znevýhodněné smluvní strany, což poukazuje na relativní neplatnost. I. Pelikánová a R. Pelikán připouští, že lichevní jednání může za určitých okolností zjevně odporovat dobrým mravům, a v tom případě by měl k neplatnosti soud přihlídnout i bez návrhu v souladu s ustanovením § 588 OZ. M. Janoušek³⁹⁵ je toho názoru, že důsledkem lichevní smlouvy je relativní neplatnost stanovená na ochranu zájmu poškozeného. Výjimku z této zásady představují případy, kdy dojde k naplnění podmínek trestnosti. Ústavní soud³⁹⁶ vyslovil, že pokud jednání účastníků právního jednání dosáhne intenzity přečinu lichvy podle ustanovení § 218 TZ, nejedná se o případ absolutní neplatnosti právního jednání pro rozpor s dobrými mravy, nýbrž o neplatnost pro přímý rozpor se zákonem.

Dle mého názoru je právním následkem lichvy relativní neplatnost, protože ustanovení slouží na ochranu zájmu jedné ze stran smlouvy. V případě lichvy vyplývá neplatnost přímo ze zákona. Nejedná se o mezeru v zákoně, a proto nesouhlasím s názorem, že se uplatní analogie s ustanovením § 587 OZ. S ohledem na zásadu, že soukromé právo se uplatňuje nezávisle na právu veřejném, se neztotožňuji ani se závěrem, že případy absolutní neplatnosti jsou dány vždy tam, kde je současně právním jednáním naplněna skutková podstata trestného činu lichvy. Posouzení lichevního jednání by se nemělo omezit na izolované zkoumání jednotlivých smluvních ujednání, nýbrž by mělo vycházet z posouzení celého komplexu závazkového vztahu a všech okolností existujících v době provedení právního jednání. Přikláním se k názoru I. Pelikánové a R. Pelikána, že lichevní jednání lze za určitých výjimečných okolností posoudit jako absolutně neplatné pro rozpor s dobrými mravy.

Německé právo považuje lichvu za zvláštní případ právního jednání proti dobrým mravům. Za neplatné považuje vzájemné plnění, které významně majetkově znevýhodňuje jednu smluvní stranu (objektivní prvek lichvy), přičemž druhá smluvní strana úmyslně využila nepříznivou situaci, nezkušenost, tíseň či slabost znevýhodněné strany (subjektivní prvek lichvy). Smlouva je nemorální, a tedy neplatná pouze pokud jsou přítomny obě složky. Pro naplnění znaků skutkové podstaty lichvy je nutné, aby věřitel zneužil slabší situaci dlužníka, jak je definováno v ustanovení

³⁹⁴ PELIKÁNOVÁ, I., PELIKÁN, R. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. (§ 1721-2520)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 139.

³⁹⁵ JANOUŠEK, M. Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2014, roč. 22, č. 13-14, s. 467.

³⁹⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2016, sp. zn. I. ÚS 3308/16.

§ 138 odst. 2 BGB. Tento úmysl věřitele nelze dovodit pouze z existence nápadného nesouladu mezi plněním a protiplněním.³⁹⁷ I v případě, že nelze prokázat subjektivní prvek lichvy podle ustanovení § 138 odst. 2 BGB, je podle německé judikatury³⁹⁸ možné smlouvu posoudit jako lichvářskou (*wucherähnliches Rechtsgeschäft*), a z tohoto důvodu neplatnou podle ustanovení § 138 odst. 1 BGB. Předpokladem neplatnosti právního jednání pro rozpor s dobrými mravy je existence protiplnění ve výši dvojnásobku plnění a zavrženíhodného postoje účastníka právního jednání, který je třeba posuzovat s přihlédnutím ke všem okolnostem daného případu.

4.7. Neplatnost z důvodu omylu

Jednající je v omylu, pokud má nesprávnou nebo nedostatečnou představu o určité okolnosti týkající se jeho právního jednání. Mylná představa jednajícího vede ke vzniku účinků, které jednající původně nezamýšlel vyvolat. Omyl představuje vadu vůle, která může spočívat v omylu při tvorbě vůle nebo v omylu při projevu vůle.³⁹⁹

Následky omylu se liší podle toho, jakých okolností se omyl týkal a kdo byl původcem omylu. Podstatný omyl je právně relevantní a působí neplatnost právního jednání v případě, že jednající byl v omyl uveden druhou stranou (§ 583 OZ). Bez významu zůstává, jakým způsobem byl jednající druhou stranou v omyl uveden. Omyl může druhá strana vyvolat činností, případně nečinností, pokud druhá strana byla k určité činnosti povinna. Právně významný je i případ, kdy druhá strana sice omyl jednajícího nevyvolala, ale věděla o něm (§ 585 OZ). Právní jednání je vždy neplatné, pokud byl omyl vyvolán lstí druhého účastníka (§ 584 odst. 2 OZ).

Pouhý omyl v pohnutce nečiní právní jednání neplatným a je zásadně bez právních následků. Chyby v psaní a počtech, anebo jiné nesprávnosti při vyhotovení listin, například překlepy nebo technické nedostatky v psaní, nezakládají neplatnost právního jednání, pokud je obsah právního jednání navzdory těmto nesprávnostem zřejmý. Nesoulad mezi vůlí a jejím projevem, který lze odstranit výkladem projevu vůle, nepředstavuje omyl. Jednání v omylu je nevědomé, pokud by jednající jednal vědomě, pak by se již nenacházel v omylu.

Německá právní nauka definuje omyl jako neshodu mezi vůlí jednajícího a jejím projevem. BGB rozlišuje několik typů omylu, a to omyl v obsahu (*Inhaltsirrtum*), omyl ve vyjádření (*Erklärungsirrtum*), omyl ve vlastnostech věci nebo omyl v totožnosti osoby (*Eigenschaftsirrtum*). Omyl podle § 119 BGB je důvodem pro napadení právního jednání za předpokladu, že by jednající při znalosti skutečného stavu věci takový projev vůle vůbec neučinil. Bez významu zůstává

³⁹⁷ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 10. 11. 2016, sp. zn. IX ZR 119/14.

³⁹⁸ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 8. 3. 2012, sp. zn. IX ZR 51/11.

³⁹⁹ BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 646.

okolnost, zda druhá smluvní strana měla o existenci omylu vědomost. Pokud smluvní straně vznikla škoda, protože spoléhala na platnost napadeného právního jednání, je oprávněná k její náhradě, avšak jen do částky, již by získala při platnosti právního jednání. Povinnost k náhradě škody nevzniká, jestliže poškozená smluvní strana o existenci omylu věděla, nebo vědět měla a mohla (§ 122 odst. 1 a 2 BGB).

4.7.1. Podstatný omyl

Podstatný omyl se týká skutečností, jež byly pro právní jednání rozhodující, a ze kterých jednající z hlediska uskutečnění právního jednání vycházel. Z hlediska rozlišení, zda se jedná o okolnost rozhodující, je nezbytné si položit otázku, zda by jednající zamýšlený právní jednání učinil, kdyby o svém omylu věděl. Určení okruhu skutečností rozhodných pro provedení právního jednání závisí na významu a účelu právního jednání.

Podstatný omyl (*error essentialis*) se týká právního důvodu (*error in negotio*), jednající osoby (*error in persona*), předmětu (*error in corpore*), anebo podstatné vlastnosti předmětu (*error in qualitate*).⁴⁰⁰ Účastníci mohou určitou skutečnost za rozhodnou pro provedení právního jednání prohlásit. Podstatný omyl má za následek neplatnost právního jednání. Domnívám se, že s ohledem na ustanovení § 574 OZ je zapotřebí v pochybnostech upřednostnit závěr o nepodstatnosti omylu, protože toto řešení preferuje zachování platnosti právního jednání.

Omluvitelným je omyl, ke kterému došlo přesto, že mýlící se postupoval s obvyklou mírou opatrnosti, kterou lze se zřetelem k okolnostem konkrétního případu po každém požadovat.⁴⁰¹ Pokud jedna ze smluvních stran uvede ve smlouvě nepravdivé prohlášení, které způsobí omyl o skutečnosti, jež byla pro uzavření smlouvy klíčová, a druhá smluvní jedná v důvěře v pravdivost takového prohlášení, lze mít za to, že druhá smluvní strana vyvinula obvyklou míru opatrnosti, aby se omylu vyhnula.⁴⁰² V souladu se zásadou, že jen bdělým svědčí jejich práva (*vigilantibus iura scripta sunt*), se nemůže neplatnosti dovolat jednající, který zanedbal možnost přesvědčit se o skutečném stavu věci a zjistit existenci omylu. O omluvitelný omyl nejde, pokud byl omyl zaviněn nedbalostí jednajícího, například proto, že si dohodu před podpisem nepřečetl.⁴⁰³

S účinností do 31. 12. 1991 bylo podle ObčZ 1964 účastníkovi jednajícímu v omylu umožněno od smlouvy odstoupit. Později ve smyslu ustanovení § 40a ObčZ 1964 podléhalo právní

⁴⁰⁰ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 142.

⁴⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2018, sp. zn. 33 Cdo 942/2017.

⁴⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 29 Cdo 4851/2016.

⁴⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2016, sp. zn. 22 Cdo 2526/2016.

jednání učiněné v omylu sankci relativní neplatnosti. Právní teorie⁴⁰⁴ spojuje jednání v omylu s následkem relativní neplatností. Jednající, který provedl právní jednání v omylu, se proto může rozhodnout, zda využije možnost namítnout neplatnost právního jednání pro omyl či nikoliv. Vedle relativní neplatnosti zůstává jednajícímu zachováno právo požadovat náhradu škody, která mu v důsledku omylu vznikla. Obdobné pravidlo je stanoveno v čl. II.–7:214 odst. 1 DCFR, které umožňuje dotčené straně požadovat náhradu škody za ztrátu utrpěnou jako následek omylu, podvodu, hrozby, nátlaku nebo protiprávního zneužití, aniž by se dotčená strana musela dovolat neplatnosti právního jednání.⁴⁰⁵

Omyl, který se vztahuje k vedlejším okolnostem, které nebyly pro učinění právního jednání podstatné a ani strany tuto okolnost neprohlásily za rozhodující, není stížen neplatností. Omyl jednajícího týkající se vedlejší okolnosti je spojen se vznikem nároku mýlícího se na přiměřenou náhradu. Obsah nároku na přiměřenou náhradu nelze ztotožnit s právem na náhradu škody. Důvodem pro tento závěr je existence odlišné právní terminologie a samostatné právní úpravy náhrady škody způsobené neplatností právního jednání. Právo na přiměřenou náhradu představuje nárok na vyrovnání újmy, kterou zmýlená osoba utrpěla v důsledku provedení jednání v omylu. Při určení rozsahu náhrady bude nezbytné zohlednit, do jaké míry se postižená osoba podílela na vzniku omylu.

4.7.2. Omyl vyvolaný lstí

Následkem omylu vyvolaného lstí je neplatnost právního jednání, a to bez ohledu na to, jaké okolnosti se omyl týkal. Omyl byl způsoben lstí, pokud byl u druhé smluvní strany záměrně vyvolán, nebo již existující omyl byl druhou stranou vědomě využit, a to s cílem těžit z takového následku. Podle Nejvyššího soudu spočívá lest v tom, že „*druhý účastník úmyslně předstírá něco, co neexistuje, anebo naopak zastírá něco, co existuje*“⁴⁰⁶. V případě omylu jednajícího, které bylo dosaženo podvodným jednáním (lstí), ztrácí hledisko omluvitelnosti a podstatnosti na významu, neboť podvodnému jednání se právní ochrana neposkytuje.

Spornou otázkou zůstává, zda je toto jednání neplatné relativně nebo absolutně, protože omyl vyvolaný lstí druhé strany je ve své podstatě podvodné jednání. J. Handlar⁴⁰⁷ je toho názoru,

⁴⁰⁴ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 141. Dále také BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 647.

⁴⁰⁵ BAR, CH., CLIVE, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Volume 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, s. 528.

⁴⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2828/2000.

⁴⁰⁷ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2115.

že pokud jednající učiní právní jednání v omylu vyvolaném listivě druhou stranou, je neplatnost právního jednání stanovena na ochranu mýlícího se účastníka, a proto je jednání neplatné relativně. Výkladem *argumentum a maiori ad minus* lze dovést, že pokud bezprávná výhrůžka směřuje k následkům v podobě relativní neplatnosti právního jednání, tím spíše směřuje k sankci relativní neplatnosti jednání, kdy dojde k méně závažnému narušení autonomie vůle jednotlivce, a to omylem vyvolaným listí.⁴⁰⁸ K závěru o relativní neplatnosti jako následku omylu vyvolaného listí se kloní také V. Beran.⁴⁰⁹ Naproti tomu podle L. Tichého⁴¹⁰ je podvodné jednání úmyslně protiprávné, čili rozporné s dobrými mravy, a proto by mu neměla být poskytnuta právní ochrana. Z toho důvodu zastává názor, že takové jednání by mělo být stiženo absolutní neplatností. V této souvislosti lze poukázat na rozhodnutí, ve kterém Nejvyšší soud⁴¹¹ posuzoval následky podvodného jednání jednoho z účastníků smlouvy, který při jejím uzavření úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem, aby tím vyvolal u druhého účastníka omyl, nebo aby tím využil jeho omylu. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že v tomto případě smlouva není absolutně neplatná pro nedostatek vážné vůle, pro rozpor se zákonem či pro jeho obcházení. Druhému účastníku smlouvy je nezbytné poskytnout ochranu, tedy umožnit mu, aby uplatnil relativní neplatnost smlouvy a dovolal se omylu, který u něj podvodně jednající účastník vyvolal.

DCFR stanoví, že strana se nemůže dovolat neplatnosti právního jednání, pokud byl omyl neomluvitelný, nebo riziko existence omylu mohla smluvní strana předpokládat (čl. II.–7:201 odst. 2 DCFR). Výjimkou je případ omylu vyvolaného podvodným jednáním jedné ze smluvních stran, kdy listivý úmysl je sám o sobě dostatečným důvodem k tomu, aby druhá smluvní strana měla možnost právní jednání zneplatnit a vyhnout se jeho účinkům.

Domnívám se, že následkem jednání v omylu vyvolaného listí je relativní neplatnost právního jednání, které se může dovolat jednající v omylu.

4.7.3. Omyl vyvolaný třetí osobou

Omyl jednajícího, který nevyvolal druhý účastník, ale třetí osoba, nemá zásadně vliv na platnost právního jednání. Z této zásady se uplatní výjimky. Pokud osoba, s níž se právně jednalo, k činu třetí osoby přímo nebo nepřímo přispěla, anebo o něm věděla či alespoň musela vědět, považuje se i tato osoba za původce omylu, a tedy za osobu, která jednajícího v omyl uvedla.

⁴⁰⁸ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 769.

⁴⁰⁹ BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 640.

⁴¹⁰ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1472.

⁴¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4996/2009.

Původcovství druhé smluvní strany na omylu je fingováno.⁴¹² Spolujednající osobě se způsobení omylu přičítá a považuje se za původce omylu v právním smyslu i tehdy, jestliže o jednání třetí osoby nevěděla z důvodu zanedbání preventivní povinnosti.⁴¹³ J. Handlar⁴¹⁴ uvádí, že vědomost druhé strany je právně významná pouze za splnění předpokladu, že se vztahuje na samotné jednání třetí osoby a zároveň na omyl, který byl takovým jednáním vyvolán. Takový výklad odpovídá zásadě poctivosti, dobrým mravům a sleduje ochranu jednajícího před nekorektním jednáním druhé smluvní strany, která má vědomost o omylu jednajícího, přesto provedení právního jednání v omylu nezabrání.

Vědomost třetí strany o tom, že svým jednáním vyvolala omyl, není právně významný. Rovněž zůstává bez právní relevance, zda třetí osoba jednala v úmyslu omyl jednajícího způsobit, či zda tak učinila bez svého zavinění. Třetí strana mohla vyvolat omyl jednajícího lstivě nebo i nečinností, pokud byla k určité činnosti povinna. Právně relevantní je kauzalita mezi jednáním třetí osoby a vznikem omylu jednajícího.

Ustanovení § 585 OZ neupravuje samostatný kvalifikovaný případ omylu. Pokud se druhá strana považuje za původce omylu vyvolaného třetí osobou, je třeba posoudit právní následky omylu podle výše uvedených kritérií, tedy zejména s ohledem na skutečnost, zda jde o omyl podstatný nebo nepodstatný. Následkem podstatného omylu vyvolaného třetí osobou, kdy se druhá strana právního jednání na činu třetí osoby podílí, je neplatnost právního jednání a vznik nároku na náhradu škody. V případě, že se omyl vztahuje k vedlejším okolnostem, má mýlící se právo na přiměřenou náhradu při zachování platnosti právního jednání. Pokud byl omyl třetí osobou vyvolán lstivě, je sankčním následkem neplatnost právního jednání, a to bez ohledu na okolnosti, kterých se týká. Omyl vyvolán třetí osobou lstivě zakládá mýlícímu se právo na náhradu újmy.

⁴¹² ZUKLÍNOVÁ, M. Hlavní důvody neplatnosti – II. Omyl. In: *Právníprostor.cz* [online]. [cit. 10. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/hlavni-duvody-neplatnosti-ii-omyl>.

⁴¹³ TICHÝ, L. *Obecná část občanského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 286.

⁴¹⁴ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2118.

5. Zdánlivé právní jednání

S pojmem „zdánlivost“ se setkáváme v občanském zákoníku zcela nově. Občanský zákoník ve znění účinném do 31. 12. 2013 neupravoval zdánlivost jako obecný následek vadného právního jednání. Vady právního jednání, které spočívaly v nedostatku vůle, vážnosti a srozumitelnosti projevu vůle, subsumoval ObčZ 1964 pod právní úpravu absolutní neplatnosti. Právní nauka⁴¹⁵ s neexistencí právního jednání pracovala i v době, kdy ještě nebyla v občanském zákoníku *expressis verbis* formulována. R. Ruban a P. Koukal již za účinnosti ObčZ 1964 kritizovali ztotožňování neplatnosti právního jednání s nicotností. Autoři poukazovali na to, že odlišování obou kategorií je zásadní zejména s ohledem na nápravu vadných právních jednání. Nicotnost nepovažovali za následek vad právních jednání: „*Nicotnost není a nemůže být následkem vady úkonu (projevu vůle) jednoduše proto, že nelze provést vadně něco, co provedeno nebylo.*“⁴¹⁶ Na nicotnost, na rozdíl od neplatnosti, pohlíželi jako na faktický stav bez právních následků. Platný občanský zákoník změnil pojetí následků vadných právních jednání a institut zdánlivosti zavedl jako další kategorii následků, jenž se uplatní vedle neplatnosti a relativní neúčinnosti.

5.1. Důvody zdánlivého právního jednání

Pojmové znaky právního jednání vyjadřují jeho podstatu a jsou předpokladem jeho vzniku (perfekce). Mezi pojmové znaky právního jednání patří vůle, zaměření projevu vůle na chtěné právní následky a uznání tohoto jednání právním řádem.⁴¹⁷ Právnímu jednání zdánlivému (*non negotium*) chybí některý z pojmových znaků právního jednání. Zdánlivé právní jednání je postiženo vadou spočívající v nesrozumitelnosti, anebo neurčitosti projevu vůle, nedostatku vůle jednající osoby nebo nedostatku vážné vůle.

5.1.1. Nedostatek vůle

Vůle jako pojmový znak právního jednání představuje vnitřní psychický vztah jednajícího k zamyšlenému následku. Ústředním bodem právního jednání je odpověď na otázku, zda subjekt měl vůli a zda ji projevil. Pokud určitý projev není možné považovat za projev vůle, nejde vůbec o právní jednání.⁴¹⁸ Rovněž se o právní jednání nejedná, pokud jednajícímu vůle nechybí, avšak není projevena navenek. Jednajícímu chybí vůle v případě mimovolných projevů, reflexních

⁴¹⁵ ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 140.

⁴¹⁶ RUBAN, R., KOUKAL, P. Několik poznámek k otázce nicotnosti v občanském právu. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2011, roč. 19, č. 23, s. 857.

⁴¹⁷ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 469.

⁴¹⁸ FIALA, J., ŠVESTKA, J. Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 1983, roč. 122, č. 4, s. 329.

pohybů, přikyvování nebo mluvení ze spaní. Takovým projevům nelze přiznat právní relevanci, a to navzdory tomu, že se nezávislému pozorovateli může situace jevit opačně. Podle Ústavního soudu⁴¹⁹ lze na existenci vůle při jejím projevu usuzovat především z objektivních skutečností, za kterých byl projev vůle učiněn.

O absenci vůle se jedná i v případech, kdy jednající projeví vůli pod vlivem fyzického násilí (*vis absoluta*) bez ohledu na to, zda se fyzického násilí dopustí druhý účastník právního jednání, nebo třetí osoba. Za fyzické násilí lze považovat i vědomé ovlivnění vůle drogami nebo hypnózou.⁴²⁰ Jednající vlivem fyzického násilí učiní určitý projev, avšak ten nespočívá v jeho vůli, ale je projevem vůle původce násilí. Příkladem fyzického násilí je situace, kdy je jednajícímu vedena ruka proti jeho vůli při akceptaci určitého projevu vůle. Jednající vlivem fyzického násilí vyvolává právní následky, které způsobit nechce. Od fyzického násilí je nezbytné odlišovat bezprávnou výhrůžku, kdy se hrozbou násilí působí na jednajícího, aby provedl určité jednání. V případě bezprávné výhrůžky zůstává vůle jednajícího zachována, avšak je nepřipustně ovlivněna. Vzhledem k tomu není jednání vlivem bezprávné výhrůžky zdánlivé, nýbrž neplatné. Od vůle je třeba odlišovat pohnutku jednajícího provést určité právní jednání. Vnitřní podnět jednajícího k rozhodnutí učinit určité jednání (pohnutka), nemá právní relevanci, pokud není součástí projevené vůle.

5.1.2. Nedostatek vážné vůle

Jednající projevuje vážnou vůli, pokud chce vyvolat právní následky spojené s jeho jednáním. Pokud obsahem právního jednání není zjevné prohlášení vážné vůle, o právní jednání se nejedná. Tento nedostatek má za následek sankci v podobě zdánlivosti právního jednání.

V některých případech je nevážnost projevu vůle jednajícího s ohledem na okolnosti zřejmá. Jednání učiněné v žertu, při výuce nebo při hře na jevišti trpí závažným nedostatkem v podobě absence vážnosti vůle. Jednající projevuje vůli, avšak z okolností případu je evidentní, že si ve skutečnosti nepřeje způsobit právní následky, jež jsou s konkrétním projevem vůle spojené.

Mentální rezervace spočívá v situaci, kdy jednající projevuje vůli, avšak s vnitřní výhradou, že si následky právního jednání nepřeje. Skutečná vůle jednajícího má zůstat adresátovi utajena. Neprojevená vnitřní výhrada je z právního hlediska irelevantní. Jednající si v případě mentální rezervace, na rozdíl od projevu vůle v žertu nebo při hře, nepřeje, aby byla

⁴¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 5. 1997, sp. zn. II. ÚS 28/96.

⁴²⁰ ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., SPÁČIL, M., ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 131.

nevážnost jeho vůle rozpoznána.⁴²¹ Při posouzení, zda jednání bylo míněno vážně, je třeba zohlednit ochranu dobré víry druhé osoby, a spolu s požadavkem právní jistoty „*pochybnosti o nevážnosti vůle přičíst k tíži toho, kdo je vyvolal*“⁴²².

V německém právu se následky jednání s vnitřní výhradou (*Geheimer Vorbehalt*) rozlišují podle toho, zda druhá smluvní strana o vnitřní výhradě věděla, nebo nikoliv. V případě, že druhé smluvní straně byla vnitřní výhrada známa, je právní jednání neplatné. Pokud druhá smluvní strana o vnitřní výhradě nevěděla, je právní jednání učiněné s vnitřní výhradou platné (§ 116 odst. 1 BGB). Tímto přístupem zákonodárce chrání dobrou víru druhé smluvní strany. Projev vůle, který nebyl míněn vážně a který byl učiněn v očekávání, že nedostatek vážnosti bude druhou smluvní stranou rozeznán (*Mangel der Ernstlichkeit*), je podle ustanovení § 118 BGB neplatný. Smluvní strana, která vycházela z vážnosti projevené vůle, má právo na náhradu škody (§ 122 odst. 1 BGB).

Simulované právní jednání je jednání předstírané, které bylo činěno „naoko“. Podstatou simulace je vědomá neshoda vůle a jejího projevu. Naproti tomu nevědomá neshoda vůle a jejího projevu představuje omyl v projevu vůle.⁴²³ V případě jednostranné simulace projeví jednající navenek jinou vůli, než jakou ve skutečnosti má. Pokud o neshodě mezi vůlí a jejím projevem vědí obě smluvní strany, mluvíme o dvoustranné simulaci. V případě simulace jednající projevují něco jiného, než ve skutečnosti chtějí. Projevená vůle v případě simulovaného právního jednání není vážná, což působí zdánlivost právního jednání.

Rozlišujeme simulaci absolutní a relativní. V případě absolutní simulace účastníci provedení určitého právního jednání předstírají, nechtějí však učinit žádné právní jednání (například strany předstírají uzavření smlouvy bez úmyslu jakoukoli smlouvu uzavřít). V případě relativní simulace účastníci navenek předstírají určité právní jednání (simulované), aby tím zakryli jiné právní jednání, které navenek projeveno není (disimulované).⁴²⁴

Otázky vznikají kolem právních následků, které simulované právní jednání vyvolává ve vztahu k postavení třetích osob. Občanský zákoník výslovně otázku postavení třetích osob u nevážného právního jednání neupravuje. Účelem simulace je oklamání nikoli adresáta právního jednání, protože ten jedná ve srozumění s jednajícím, nýbrž třetí osoby. Z tohoto hlediska můžeme simulované právní jednání považovat za jednání nepoctivé. Podle ustanovení § 6 odst. 2 OZ nikdo

⁴²¹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1342.

⁴²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2009, sp. zn. 33 Cdo 1621/2007.

⁴²³ ZUKLÍNOVA, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1264.

⁴²⁴ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 65.

nesmí těžit ze svého nepoctivého činu, proto není možné dovolat se simulace vůči třetí osobě, která z právního jednání odvozovala svá práva. Při posuzování závaznosti nevážného jednání ve vztahu k třetím osobám je třeba zohlednit dobrou víru třetí osoby ve vážnost projevené vůle. Tento závěr ve prospěch třetí osoby plynul také z ustanovení § 916 OZO, který uváděl: „*Třetí osobě, která důvěřujíc v projev, nabyla práv, nelze namítati jednání na oko.*“

PECL a DCFR uvádí, že pokud strany záměrně uzavřely smlouvu, která nepředstavuje jejich souhlasnou vůli, prosadí se skutečný záměr smluvních stran. Ochranu třetích osob před následky simulovaných právních jednání PECL ponechává úpravě národním právním řádům.⁴²⁵ DCFR převzal úpravu simulovaného právního jednání z PECL, a nadto upravil také ochranu třetích osob. Dle DCFR simulované právní jednání zůstává platným ve vztahu k osobě, která není stranou smlouvy, pokud rozumným způsobem a v dobré víře spoléhala na jeho platnost.⁴²⁶

Právní jednání mezi účastníky se posoudí podle jeho pravé povahy, tedy podle skutečného úmyslu jednajícího známého druhé straně. Tímto však není řečeno, že zastřené právní jednání je z tohoto důvodu vždy platné. K tomu, aby šlo o jednání platné, je potřeba, aby byly splněny i všechny náležitosti právního jednání (například soulad se zákonem či dobrými mravy).

Častý problém zastřeného právního jednání je, že nevyhovuje požadavku písemné formy, jenž je pro toto jednání předepsaná. Nejvyšší soud⁴²⁷ dospěl k závěru, že pokud účastníci uzavřeli simulovanou kupní smlouvu ohledně nemovité věci, kterou chtěli zastřít darování, není darovací smlouva platná, pokud nebyla uzavřena v písemné formě.

Simulací může být zakrytá skutečná povaha právního jednání, nebo pouze některá část obsahu právního jednání. Pokud vůle účastníků úplatné smlouvy směřuje k jejímu uzavření za jinou cenu, než je uvedena ve smlouvě, je smlouva uzavíraná za cenu, kterou strany mezi sebou skutečně dohodly. Avšak ani tento závěr se neuplatní ve vztahu k právnímu jednání, které ke své platnosti vyžaduje zákonem stanovou formu. Nejvyšší soud⁴²⁸ konstatoval, že pokud je v písemném vyhotovení kupní smlouvy týkající se nemovité věci uvedena kupní cena odlišná od kupní ceny dohodnuté, je neplatná celá kupní smlouva. V takovém případě není platná ani kupní smlouva s cenou skutečně dohodnutou, ani kupní smlouva s cenou uvedenou v písemném vyhotovení. Lze uzavřít, že pokud je pro zastřené právní jednání stanovena forma, je

⁴²⁵ LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European contract law*. Parts I and II, Combined and revised. Hague: Kluwer Law International, 2003, s. 306

⁴²⁶ BAR, CH., CLIVE, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Volume 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, s. 611.

⁴²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 101/2001.

⁴²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2216/2007.

k jeho platnosti nezbytné, aby ve stanovené formě byly zachyceny všechny podstatné složky daného právního jednání.

Německá právní úprava řeší následky simulovaného právního jednání obdobně jako česká právní úprava. Spolkový soudní dvůr⁴²⁹ posuzoval případ, ve kterém simulací nebyla zakryta skutečná povaha právního jednání, nýbrž pouze část obsahu právního jednání z důvodu daňové úspory. Vůle účastníků směřovala k uzavření kupní smlouvy, ale za vyšší kupní cenu, než byla skutečně uvedena v kupní smlouvě. Protože podstatnou náležitostí kupní smlouvy o převodu nemovitosti je podle ustanovení § 311b BGB notářské ověření, musí tuto formu naplnit i dohoda o kupní ceně. Notářsky ověřená kupní smlouva s kupní cenou nižší, než ústně sjednanou, byla jako simulovaný právní jednání (*Scheingeschäft*) podle ustanovení § 117 odst. 1 BGB neplatná. Avšak ústně uzavřené kupní smlouvě chybělo formální ověření, a byla proto neplatná z důvodu nedostatku formy podle ustanovení § 125 BGB.

5.1.3. Neurčitost právního jednání

Vůle může vyvolat zamýšlené právní následky pouze za splnění předpokladu, že byla projevena určitě a srozumitelně. Požadavek na určitost právního jednání se vztahuje k obsahové stránce projevu vůle. Obsah právního jednání je vymezen dostatečně určitě, pokud lze vymezit, jaká práva a povinnosti mají z právního jednání vzniknout, zaniknout nebo se změnit. Pozitivní vymezení určitého právního jednání shrnul Nejvyšší soud následovně: *„Právní úkon je třeba považovat za určitý, jestliže je z něho patrné, kdo tento právní úkon činí a co je jeho předmětem, přičemž tento předmět musí být vymezen tak, aby nemohlo dojít k záměně za věci obdobného druhu.“*⁴³⁰

Právní jednání lze za neurčité označit v případě, že vyjádřený projev vůle je po jazykové stránce srozumitelný, avšak nejednoznačný je jeho věcný obsah. Pojmově je vyloučeno, aby právní jednání bylo neurčité i nesrozumitelné zároveň.⁴³¹ Neurčitost je vadou projevu vůle jednajícího, která působí zdánlivost. Pro neurčitost je právní jednání zdánlivé jen tehdy, jestliže by se nedala vůle jednajícího zjistit ani výkladem.⁴³²

Rozsah vymezení obsahu smlouvy souvisí s kulturou, celkovou společenskou morálkou a dobou, v níž je smlouva uzavírána. D. Ondřejová uvádí, že v roce 1927 bylo standardní ve smlouvě o dílo vymezovat jakost předmětu a termín plnění velmi stručně: *„Páni stavitelé se zavazují stavbu provést solidně při použití vesměs prvotřídního materiálu podle rozpočtu*

⁴²⁹ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 15. 5. 1970, sp. zn. V ZR 20/68.

⁴³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1570/2012.

⁴³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2237/2009.

⁴³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2017, sp. zn. 21 Cdo 5302/2016.

*a v nejkratší době stavbu dokončiti.*⁴³³ Podle mého názoru by v současné době bylo citované vymezení předmětu díla shledáno jako neurčité. K určitosti vymezení předmětu díla Nejvyšší soud⁴³⁴ uvedl, že smluvní strany musí ve smlouvě o dílo charakterizovat předmět, který má zhotovitel provést. V opačném případě je vymezení předmětu díla neurčité. Nejvyšší soud konstatoval, že v situaci, kdy součástí smlouvy o dílo nebyla projektová dokumentace a ani rozpočet, nelze z pouhého vymezení předmětu díla slovy „celková rekonstrukce koupelny“ zjistit, jaký měl být při provedení díla rozsah prací, kvalita nebo množství použitého materiálu.

Spolkový soudní dvůr⁴³⁵ se zabýval posouzením platnosti doložky o automatickém prodloužení smlouvy o nájmu reklamní plochy na vozidle. Podle znění sporného ujednání měla být smlouva prodloužena o dalších pět let, pokud by nebyla písemně vypovězena šest měsíců před uplynutím platnosti smlouvy. Protože počátek platnosti smlouvy nebyl stanoven jednoznačně (rozhodným okamžikem mohlo být uzavření smlouvy, předání vozidla nebo vzniku platební povinnosti), nebylo možné ani určit, do kdy mohla smluvní strana uplatnit výpověď a zamezit tím automatickému prodloužení smlouvy. Spolkový soudní dvůr shledal, že doložka o prodloužení smlouvy je neplatná pro neurčitost. V rozhodnutí Spolkový soudní dvůr poukázal na ustanovení § 307 odst. 1 BGB, z něhož plyne, že ustanovení, která v rozporu se zásadou dobré víry (*Treu und Glauben*) nepřiměřeně znevýhodňují druhou smluvní stranu, jsou neplatná. Nepřiměřená nevýhoda může plynout také ze skutečnosti, že ustanovení smlouvy jsou nejasná, neurčitá a nesrozumitelná. Ustanovení § 307 odst. 1 BGB klade důraz na zásadu transparentnosti, která zahrnuje povinnost formulovat práva a povinnosti smluvních stran co nejjasněji.⁴³⁶

Vada v označení osoby, která je účastníkem smlouvy, nezpůsobuje sama o sobě neurčitost této smlouvy, pokud lze z celého obsahu právního jednání výkladem zjistit, kdo byl účastníkem smlouvy. Pro posouzení určitosti smlouvy o převodu nemovité věci je významný jen ten projev vůle, který byl vyjádřen v písemné formě, a to i v případě, že účastníkům bylo zřejmé, které nemovitosti jsou předmětem převodu. Nejvyšší soud konstatoval: „*V tomto případě totiž převažuje obecný zájem na určitosti vlastnických práv k nemovitosti, která působí absolutně („proti všem“), nad zájmem účastníků právních úkonů na respektování jejich vůle.*“⁴³⁷ Ve vztahu k označení pozemku jako předmětu plnění ve smlouvě o smlouvě budoucí, za situace, kdy parcela v době

⁴³³ ONDREJOVÁ, D. *Průvodce uzavíráním smluv*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 108.

⁴³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 2. 2018, sp. zn. 33 Cdo 1335/2017.

⁴³⁵ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. XII ZR 1/17.

⁴³⁶ BAUMBERGER, G., ROTH, H. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Bd 1, Gesamtsachverzeichnis, §§ 1- 610*. München: C. H. Beck, 2003, s. 1048.

⁴³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2012, sp.zn. 22 Cdo 1124/2010.

uzavření smlouvy o smlouvě budoucí ještě nebyla v katastru evidována, Nejvyšší soud⁴³⁸ připustil její vymezení jakýmkoliv dostatečně určitým a nezaměnitelným způsobem, například slovní popisem či geografickou polohou. Požadavek určitosti předmětu písemného právního jednání je naplněn i písemným odkazem na jinou listinu, z níž je předmět právního jednání poznatelný.

Za účinnosti ObčZ 1964 se prosadil výklad, že účastníkům převodní smlouvy musí být již v době její uzavření známo, za jakou cenu je věc prodávána, jinak je smlouva pro neurčitost neplatná.⁴³⁹ Podle mého názoru se tento závěr se nadále neuplatní. Kupní cena je podstatnou náležitostí kupní smlouvy. Požadavek zákonodárce na určitost kupní ceny je splněn, i když je ve smlouvě stanoven způsob, jakým má být cena určena (§ 2080 OZ). Cenu lze dodatečně vyjasnit a kupní smlouvu považovat za existující podle ustanovení § 553 odst. 2 OZ. Smluvní strany mohou uzavřít smlouvu i s tím, že její další náležitosti určí soud nebo třetí osoba (§ 1749 odst. 1 OZ). Pro případ absence dohody o výši úplaty lze využít pravidlo, že úplata byla ujednaná ve výši obvyklé v době a v místě uzavření smlouvy (§ 1792 odst. 1 OZ). Domnívám se, že pokud určitou skutečnost podpůrně upravuje zákon, nelze právní jednání považovat za neurčité. V případech, kdy by byla za účinnosti ObčZ 1964 shledána neplatnost, lze v současnosti podle platného občanského zákoníku existenci právního jednání zachovat.

Pro závěr o určitosti vymezení předmětu nájmu podle nájemní smlouvy uzavřené do 31.12. 2013, která ke své platnosti vyžadovala písemnou formu (například smlouva o nájmu nebytových prostor), nepostačovalo, že smluvním stranám bylo zřejmé, co je předmětem smlouvy, pokud tato skutečnost nebyla znatelná z jejího textu. Nejvyšší soud uvedl, že „*určitost písemného projevu vůle je objektivní kategorií a takový projev vůle by neměl vzbuzovat pochybnosti o jeho obsahu ani u osob, které nejsou účastníky daného smluvního vztahu*“⁴⁴⁰. V poměrech občanského zákoníku se již k platnosti smlouvy o nájmu prostor k podnikatelské činnosti nevyžaduje písemná forma. Z tohoto důvodu se domnívám, že závěry Nejvyššího soudu nejsou ve vztahu k nájemní smlouvě o nájmu prostor k podnikatelské činnosti podle platného občanského zákoníku nadále aplikovatelné. Nájemní smlouvu mohou smluvní strany uzavřít i konkludentně, tedy započítím užívání předmětných prostor a hrazením nájemného. Okolnost, že třetí osobě nebyla známa identifikace budov, které byly za tímto účelem pronajímány, nemůže vést k závěru o nenaplnění požadavku určitého vymezení předmětu nájmu.

Podle mého názoru je určitá míra neurčitosti smluvních ustanovení v praxi zcela běžná a nemusí nutně vést k závěru o neurčitosti právního jednání. Poukazuji na nálezy, ve kterém Ústavní

⁴³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2019, sp. zn. 21 Cdo 1213/2019.

⁴³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1625/2002.

⁴⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2016, sp. zn. 33 Cdo 3761/2015.

soud⁴⁴¹ odmítl právní formalismus a přehnané nároky na formulaci smlouvy. Při výkladu právních jednání je nutno přihlížet k tomu, že jejich autoři, často laici, nejsou schopni ve smluvním textu dohodnout podstatu závazku pomocí pregnantní právní terminologie. V souladu s názorem Ústavního soudu rovněž Nejvyšší soud⁴⁴² konstatoval, že právní formalismus orgánů veřejné moci a jimi vznášené přehnané nároky na formulaci smlouvy nelze akceptovat, neboť evidentně zasahují do smluvní svobody občana.

5.1.4. Nesrozumitelnost právního jednání

Požadavek na srozumitelnost právního jednání se vztahuje k formální stránce projevu vůle. Projev vůle je nesrozumitelný, pokud nelze objasnit, co chtěl jednající vyjádřit a jaké právní následky chtěl právním jednáním způsobit. Za nesrozumitelný projev vůle považujeme i případy chybějící části textu, anebo rozporuplnost výrazových prostředků. V případě elektronického právního jednání může nesrozumitelnost spočívat i v použití formátu, který adresát není schopen přehrát. Obdobně jako v případě neurčitosti považujeme za nesrozumitelné pouze takové ujednání, u něhož pochybnosti spojené s projevem vůle nelze odstranit ani za použití výkladových pravidel.

Právní teorie⁴⁴³ dělí nesrozumitelnost na absolutní a relativní. Absolutně nesrozumitelný projev vůle je nesrozumitelný každému, naproti tomu v případě relativní nesrozumitelnosti nerozumí obsahu projevu vůle jen některé osoby. Každá z těchto kategorií má pro posouzení právního jednání jiný význam, a to v závislosti na tom, zda se jedná o adresované nebo neadresované právní jednání. F. Melzer⁴⁴⁴ a M. Zuklínová⁴⁴⁵ se přiklánějí k závěru, že následek zdánlivosti se prosadí pouze v případě absolutní nesrozumitelnosti, nikoli u nesrozumitelnosti relativní, kdy je obsah právního jednání objektivně zjistitelný. Podle V. Berana⁴⁴⁶ má absolutní nesrozumitelnost vždy za následek zdánlivost právního jednání. Relativní nesrozumitelnost vede k zdánlivosti právního jednání pouze u adresného právního jednání, pokud adresát není schopen právní jednání relevantně posoudit. K tomu závěru se kloní i Nejvyšší soud.⁴⁴⁷ Samotná okolnost,

⁴⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2014, sp. zn. II. ÚS 2095/14. Ústavní soud v projednávané věci uvedl, že ujednání o době, kdy dojde mezi účastníky smlouvy o smlouvě budoucí k uzavření kupní smlouvy formulované slovy „po vyřešení majetkoprávních vztahů k pozemkům náležejícím k obytnému domu“, není natolik neurčité, že by odůvodnilo absolutní neplatnost právního jednání (podle platného občanského zákoníku zdánlivost).

⁴⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1899/2014.

⁴⁴³ ŠVESTKA, J. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1268.

⁴⁴⁴ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 566.

⁴⁴⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 58.

⁴⁴⁶ BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 613.

⁴⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1760/2007.

že ujednání je vyjádřeno v cizím jazyce, nevede k závěru, že jednání je bez dalšího neplatné pro nesrozumitelnost. O vadný projev vůle působící neplatnost právního jednání se jedná tehdy, jestliže je cizí jazyk, v němž byl projev vůle učiněn, nepochopitelný pro adresáta právního jednání.⁴⁴⁸ Pokud jednající podepíše listinu sepsanou v cizím jazyce, kterému nerozumí, nejedná se o vadu v nesrozumitelnosti, nýbrž o nedostatek ve vážnosti vůle jednajícího.⁴⁴⁹ Vedle samotné listiny, v níž je projev vůle obsažen, je nezbytné přihlídnout k okolnostem, za kterých byl projev vůle učiněn, a zda bylo mezi účastníky zřejmé, o jaké právní jednání se jedná, a jaká konkrétní práva nebo povinnosti z něj vyplývají.⁴⁵⁰

5.2. Následky zdánlivého právního jednání

Zdánlivé právní jednání nebylo z právního hlediska dovršeno, a proto nemůže mít relevanci právního jednání. Vady způsobující zdánlivost právního jednání jsou natolik zásadní, že právní jednání je neexistující, a jako takové má být ignorováno.

Absence některého z pojmových znaků právního jednání představuje pouze jednu skupinu důvodů, které způsobují zdánlivost právního jednání. Další významnou skupinu právních jednání, se kterými je spojen následek zdánlivosti, tvoří taková právní jednání, o kterých zákonodárce prohlašuje, že se k nim „nepřihlíží“.

Podle M. Zuklínové⁴⁵¹ výraz „nepřihlíží se“ vyjadřuje, že právní jednání neexistuje, je tudíž zdánlivé a zákonodárce mu odnímá právní účinky. Právní norma obsahující výraz „nepřihlíží se“ je svým charakterem normou kogentní. K tomuto závěru se kloní také F. Meltzer, který uvádí, že občanský zákoník zdánlivé právní jednání označuje „*buď tak, že uvede, že v daném případě nejde o právní jednání (např. § 551, 552, 553 odst. 1), nebo tak, že uvede, že se k danému jednání nepřihlíží (§ 16 odst. 1, 19 odst. 2, 32 odst. 2, 53, 1364 odst. 3)*“⁴⁵². V této souvislosti vzniká otázka, zda se k právnímu jednání, o kterém zákon prohlašuje, že se k němu nepřihlíží, váže tentýž následek, jako k zdánlivému právnímu jednání podle ustanovení § 551 až § 553 OZ. Podle L. Tichého neplatí, že každé jednání sankcionované nepřihlícením lze označit za zdánlivé. Naopak se uplatní závěr, že „*v těchto případech je relevantní (opačné) pravidlo, že tam označená jednání*

⁴⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1760/2007.

⁴⁴⁹ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 567.

⁴⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2016, sp. zn. 32 Cdo 4459/2014.

⁴⁵¹ ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde, 2013, s. 53.

⁴⁵² MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 572.

je třeba ignorovat vzdor tomu, že nejsou zdánlivá“⁴⁵³. J. Handlar je toho názoru, že právní jednání, ke kterým se nemá ze zákona přihlížet, zahrnují případy, které porušují zákon. Ke spojení následků v podobě zdánlivosti právního jednání s porušením zákona se J. Handlar staví kriticky, když konstatuje, že „pokud tedy právní jednání porušuje zákon, může být z tohoto důvodu neplatné, nikoli však nicotné“⁴⁵⁴. Z tohoto důvodu by se na jednání, ke kterým se nemá přihlížet, měl prosadit závěr o absolutní neplatnosti.

Nejvyšší soud k této problematice zaujal odlišné stanovisko a připustil, že důvodem, proč se nemá k určitému ujednání přihlížet, může být kromě zdánlivosti rovněž jeho absolutní či relativní neplatnost, případně neúčinnost. Závěr, že se k určitému právnímu jednání nepřihlíží, musí být odůvodněn smyslem a účelem právní normy obsahující uvedenou sankci. Nejvyšší soud konstatoval, že „sankci spočívající v tom, že se k určitému právnímu jednání nepřihlíží, upravuje občanský zákoník i zákon o obchodních korporacích na mnoha místech. Jakkoliv důvodová zpráva naznačuje, že ve všech těchto situacích jde o právní jednání zdánlivá, je zjevné, že tomu tak v řadě případů být nemůže. [...] Ostatně z pravidla určujícího, že je-li právní jednání zdánlivé, tak se k němu nepřihlíží (§ 554 o. z.), nelze bez dalšího usuzovat na pravdivost obrácené implikace, tedy že každé jednání, k němuž se nepřihlíží, je zdánlivé.“⁴⁵⁵

Podle mého názoru je proti smyslu pojetí institutu zdánlivosti dělit právní jednání na ty, které postrádají pojmové znaky, a proto jsou podle ustanovení § 551 až 553 OZ zdánlivá, a na ty, u kterých jsou dány všechny pojmové znaky, avšak za zdánlivé je v jiných případech prohlašuje přímo zákonodárce. Domnívám se, že smyslem ustanovení postihujících vadné právní jednání sankcí nepřihlížení je zjednodušit právní styk, chránit slabší smluvní stranu, spotřebitele, nájemce, člověka a jeho osobnostní práva. Jsem toho názoru, že taková jednání nelze bez bližšího hodnocení podřadit přímo pod režim zdánlivých právních jednání podle ustanovení § 551 a násl. OZ. Z tohoto důvodu je sankce „nepřihlížení“ na dalších místech občanského zákoníku vyjádřena jako následek právního jednání, které svým obsahem odporuje právní úpravě, a které by mělo být podle smyslu a účelu právní normy posouzeno jako jednání neplatné, neúčinné nebo zdánlivé.

5.3. Odlišné a společné znaky zdánlivého a neplatného právního jednání

Neplatné právní jednání nespĺňuje některou ze zákonem stanovených náležitostí a zákon nedostatek takové náležitosti s neplatností spojuje. Na rozdíl od zdánlivého právního jednání

⁴⁵³ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1354.

⁴⁵⁴ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1969.

⁴⁵⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2018, sp. zn. 29 Cdo 5943/2016.

neplatné právní jednání nepovažujeme za neexistující. Neplatné právní jednání vzniklo, avšak nevyvolává zamyšlené právní účinky. Zdánlivé právní jednání „vzbuzuje zdání“ existence právního jednání, je však stížená vadou tak zásadního významu, že se o žádné právní jednání nejedná, tedy učiněno vůbec nebylo. Neplatné právní jednání je uskutečněný akt vůle, a nebýt vadnosti právního jednání, došlo by k naplnění právních účinků sledovaných účastníky právního vztahu. Právní jednání může být neplatné, jen pokud není zdánlivé. Zdánlivé právní jednání nelze posuzovat z hlediska neplatnosti nebo neúčinnosti.

Absolutní neplatnost a zdánlivost právního jednání nastává přímo ze zákona. Taktéž k zákonnému příkazu k určitému právnímu jednání nepřihlížet je soud povinen přistoupit *ex officio*, tedy bez ohledu na návrhy stran, podobně jako v případě absolutně neplatných právních jednání.⁴⁵⁶

Povinnou náležitostí žaloby je vymezení skutkových okolností, z nichž žalobce uplatňovaný nárok dovozuje. Soud není vázán tím, jak účastník uplatněné skutečnosti právně posuzuje, proto je zcela bez významu, zda účastník soudního řízení označí uplatněnou neplatnost právního jednání jako absolutní, relativní, nebo poukáže na zdánlivost. Z procesního hlediska se na zdánlivost uplatní závěr, které soudní praxe vytvořila ve vztahu k absolutní neplatnosti. Soud bude ke zdánlivosti právního jednání přihlížet z úřední povinnosti, avšak jen tehdy, jestliže se o důvodu této zdánlivosti procesně korektním způsobem dozví, tedy pokud důvody zdánlivosti vyjdou v řízení najevo. Výrok soudu o zdánlivosti právního jednání má jen deklaratorní povahu, protože zdánlivost právního jednání nastává, stejně jako u absolutní neplatnosti právního jednání, uskutečněním projevu vůle.⁴⁵⁷

Podle důvodové zprávy⁴⁵⁸ se v případě zdánlivého právního jednání neuplatní pravidla o částečné neplatnosti právního jednání. Důvodová zpráva naznačuje, že smyslem zákonodárce bylo docílit stavu, kdy smlouva zůstane účinnou i bez zdánlivých ujednání. Domnívám se, že tento výklad není možné vždy akceptovat. Jednání postižená sankcí zdánlivosti jsou v právním styku, stejně jako absolutně neplatná jednání, propojena s dalšími projevy vůle. Podle L. Tichého se kvalifikace části projevu vůle jako zdánlivého neliší od situace, kdy je část právního jednání absolutně neplatná, a proto „*bude potřeba i v těchto případech postupovat podle § 576 a používat již zmíněného hypotetického výkladu vyplňování takto vzniklých mezer (např. smluvního*

⁴⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2020, sp. zn. 21 Cdo 2862/2019.

⁴⁵⁷ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1356.

⁴⁵⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění). Zvláštní část, § 545 až 554 OZ [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

systemu)⁴⁵⁹. J. Handlar⁴⁶⁰ uvádí, že podle právní úpravy o částečné neplatnosti je nezbytné posuzovat také případy, kdy je právní jednání částečně zdánlivé. Nesrozumitelnost nebo neurčitost se může týkat celého právního jednání, nebo pouze některé jeho části. Pokud se nesrozumitelnost vztahuje pouze k části právního jednání, je nezbytné posoudit, zda by zbývající část mohla existovat jako samostatné právní jednání.

Názor právní teorie se liší i v hledání odpovědi na otázku, zda zdánlivé právní jednání může vést ke vzniku povinnosti k náhradě škody. Někteří autoři⁴⁶¹ uvádějí, že zdánlivost právního jednání nemá za následek vznik povinnosti k náhradě škody. Přiznáním povinnosti k náhradě škody by byla popřena ochrana jednajícího subjektu, kterou sankce zdánlivosti sleduje. J. Handlar⁴⁶² konstatuje, že zdánlivé právní jednání vede ke vzniku povinnosti k náhradě škody, a připouští analogickou aplikaci ustanovení § 579 odst. 2 OZ.

S výše uvedenými názory se ztotožňuji a domnívám se, že i na zdánlivé právní jednání lze pomocí analogie aplikovat pravidla o částečné neplatnosti právního jednání a vzniku povinnosti k náhradě škody. V praktické rovině následky neplatnosti a zdánlivosti splývají. Závěr o zdánlivosti právního jednání neznamená, že dané jednání není způsobilé přivodit jinému újmu. Dle mého názoru je třeba osobám dotčeným zdánlivým právním jednáním poskytnout stejnou míru ochrany jako osobám dotčeným neplatným právním jednáním. Aplikace povinnosti k náhradě škody i na případy zdánlivého právního jednání je plně v souladu s obecným požadavkem vnitřní koherence právního řádu.

5.4. Neoprávněnost výpovědi z nájmu ve vztahu k neplatnosti a zdánlivosti právního jednání

Nájemce má právo podat soudu návrh na přezkum oprávněnosti výpovědi, resp. žalobu na určení neoprávněnosti výpovědi pronajímatele z nájmu ve lhůtě do dvou měsíců od okamžiku, kdy mu výpověď došla (§ 2290 OZ). O právu vznést proti výpovědi z nájmu námitky a navrhnout přezkum její oprávněnosti soudem musí pronajímatel nájemce poučit již ve výpovědi. Smyslem poučení je ochrana nájemce jako slabší strany.

⁴⁵⁹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1356.

⁴⁶⁰ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1985.

⁴⁶¹ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 572. Dále také BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 615.

⁴⁶² HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1985.

Vedle důvodů působících neoprávněnost výpovědi rozlišujeme ještě důvody vedoucí k neplatnosti nebo zdánlivosti výpovědi z nájmu. V souvislosti s právem nájemce na přezkum výpovědi z důvodu neoprávněnosti vyvstává otázka, zda institut neoprávněnosti výpovědi představuje vedle absolutní neplatnosti a zdánlivosti další samostatnou sankci vad právního jednání, ke které soud přihlíží z úřední povinnosti.

Nájemce se v řízení o oprávněnosti výpovědi z nájmu domáhá přezkumu správnosti výpovědi. Soud přezkoumává, zda byl uplatněný výpovědní důvod naplněn, a pokud zjistí, že výpovědní důvod nebyl dán, rozhodne o neoprávněnosti výpovědi. Pod pojem oprávněnost lze podřadit důvodnost výpovědi (§ 2288 OZ, § 2291 OZ). Výpověď je neoprávněná, jestliže nájemce nenaplnil skutkovou podstatu výpovědního důvodu. O neoprávněnou výpověď se jedná také v případě, kdy pronajímatel vypoví nájem bytu z jiného než zákonem stanoveného důvodu.

Pod kategorií neplatnost výpovědi lze podřadit důvody spočívající v absenci písemné formy, rozpor výpovědi s dobrými mravy, neuvedení výpovědního důvodu nebo nepoučení nájemce o možnosti podat žalobu podle ustanovení § 2290 OZ. O zdánlivost výpovědi z nájmu se bude jednat v situaci, kdy je výpovědní důvod uveden neurčitě nebo nesrozumitelně. Podle ustanovení § 2291 odst. 3 OZ se nepřihlíží k výpovědi, ve které pronajímatel neuvede, v čem spatřuje zvláště závažné porušení nájemcovy povinnosti, nebo nájemce nevyzve před doručením výpovědi, aby v přiměřené době odstranil své závadné chování.

Nájemce se může domáhat shledání neoprávněnosti výpovědi s poukazem na důvody relativní nebo absolutní neplatnosti, případně zdánlivosti, neboť ani taková výpověď není po právu: *„Žalobě na určení neoprávněnosti výpovědi z nájmu bytu pak soud vyhoví i v případě, je-li výpověď neplatná či zdánlivá, a to především s ohledem na závažné následky, které výpověď z nájmu bytu pro nájemce má.“*⁴⁶³ Podle Nejvyššího soudu⁴⁶⁴ ustanovení § 2290 OZ není překážkou toho, aby soud k neplatnosti či zdánlivosti přihlédl i v jiném řízení.

Podle mého názoru neoprávněnost výpovědi z nájmu nepředstavuje samostatnou kategorii následků vad právních jednání. Za neoprávněnou výpověď lze považovat i výpověď neplatnou nebo zdánlivou, a to bez ohledu na naplněnost výpovědního důvodu. Pokud nájemce neuplatní důvody neplatnosti nebo zdánlivosti výpovědi v řízení podle ustanovení § 2290 OZ, případně nevyjdou v řízení najevo jinak, může nájemce tyto důvody uplatnit v dalších řízeních. Občanský zákoník k jejich uplatnění nestanoví žádnou lhůtu ani neupravuje žádné zvláštní řízení.

⁴⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 6. 2019, sp. zn. 26 Cdo 542/2019.

⁴⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2018, sp. zn. 26 Cdo 3328/2017.

6. Další následky vadného právního jednání

Zákonodárce rozlišuje sankce primární, jejichž cílem je omezit způsobilost vadných právních jednání přivodit nežádoucí následky (neplatnost, zdánlivost, relativní neúčinnost), a sankce sekundární, jež nepůsobí na samotná právní jednání, ale postihují subjekt, který vadu způsobil (nárok na náhradu škody, anebo nárok na vydání bezdůvodného obohacení).

6.1. Nárok na náhradu škody

Ten, kdo způsobil neplatnost právního jednání, je povinen nahradit škodu straně, která o neplatnosti nevěděla. Povinnost nahradit škodu podle ustanovení § 579 odst. 2 OZ představuje samostatnou skutkovou podstatu náhrady škody.

Podle Nejvyššího soudu⁴⁶⁵ je odpovědnost za škodu způsobenou neplatností právního jednání odpovědností deliktní, nikoli smluvní. I v tomto případě musí být splněny obecné předpoklady odpovědnosti za škodu, tedy vznik škody, porušení právní povinnosti a příčinná souvislost mezi nimi. Dalšími předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody jsou neplatnost právního jednání a absence vědomosti druhé strany o neplatnosti v době učinění právního jednání. Právně irelevantní je posouzení, zda se jedná o neplatnost absolutní či relativní, a v čem spočívala vada, jež neplatnost způsobil. Liberační důvod pro zproštění odpovědnosti osoby, která neplatnost právního jednání způsobil, je vědomost poškozeného o okolnostech působících neplatnost právního jednání.

M. Zuklínová⁴⁶⁶ uvádí, že zákonná díkce ustanovení § 579 odst. 2 OZ není přesná, protože jednající může způsobit pouze vadu právního jednání, ale nemůže způsobit sankci neplatnosti, která je následkem vady právního jednání. Důvod neplatnosti lze přičíst tomu, kdo měl přímý nebo nepřímý podíl na vadě právního jednání, která má za následek neplatnost, případně tomu, kdo právně jednal, ačkoliv věděl o existenci skutečnosti zakládající neplatnost.

Škoda představuje majetkovou újmu, přičemž na určení jejího rozsahu a způsobu náhrady se uplatní obecná ustanovení o náhradě škody (§ 2951 OZ). Povinnost k náhradě škody vzniklé způsobením vady právního jednání se nevztahuje pouze na účastníky právního jednání, ale může založit odpovědnost i jiných osob, které měly rozhodující podíl na podobě právního jednání. Pokud škoda vznikla nebo se zvětšila následkem jednání, které lze přičíst poškozenému, není vyloučena ani aplikace ustanovení občanského zákoníku o spoluzavinění poškozeného (§ 2918 OZ).

⁴⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2018, sp. zn. 25 Cdo 5007/2016.

⁴⁶⁶ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1345.

Při aplikaci ustanovení § 579 odst. 1 OZ vycházíme z předpokladu, že náhrada škody je následkem neplatného právního jednání. V případě relativní neplatnosti je proto nezbytné, aby dotčený účastník vznesl námitku relativní neplatnosti.⁴⁶⁷ Pokud není relativní neplatnost namítnuta, zůstávají následky právního jednání zachovány a právní jednání se považuje za platné.

Ustanovení § 587 odst. 2 OZ obsahuje zvláštní úpravu povinnosti nahradit újmu, která vznikla v důsledku právního jednání, k němuž byl jednající donucen hrozbou nebo lstí. Hrozba a lest jsou kvalifikované vady právního jednání, které působí jeho relativní neplatnost. Povinnost nahradit újmu způsobenou hrozbou nebo lstí je koncipována přísněji než povinnost k náhradě škody způsobené neplatností právního jednání podle ustanovení § 579 odst. 2 OZ. Náhrada újmy podle ustanovení § 587 odst. 2 OZ zahrnuje kromě újmy majetkové i újmu nemajetkového charakteru. Nemajetková újma se hradí poskytnutím přiměřeného zadostiučinění. Při určení způsobu a výše zadostiučinění je nutné vycházet zejména z chování škůdce, intenzity a povahy neoprávněného zásahu anebo dopadu újmy do osobnostní sféry poškozeného.

6.2. Vydání bezdůvodného obohacení

Ustanovení § 2991 odst. 1 OZ zakotvuje povinnost tomu, kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatil, vydat ochuzenému bezdůvodné obohacení. Zákonodárce doplnil generální klauzuli o demonstrativní výčet zvláštních skutkových podstat bezdůvodného obohacení, které zahrnují obohacení plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty a plněním povinnosti za jiného (§ 2991 odst. 2 OZ).

V občanském zákoníku není na rozdíl od ObčZ 1964 neoprávněný majetkový prospěch získaný z titulu neplatného právního jednání vymezen jako samostatná skutková podstata bezdůvodného obohacení. Vytváření samostatné skutkové podstaty bezdůvodného obohacení plněním z neplatného právního jednání postrádá smysl, protože ji lze podřadit pod některou ze zvláště upravených skutkových podstat.

Předpokladem pro vznik nároku z bezdůvodného obohacení není zavinění na straně obohaceného, ani protiprávnost jeho jednání, nýbrž absence spravedlivého důvodu k ponechání si plnění. Plněním bez právního důvodu rozumíme případy tzv. plnění nedluhu (*indebite*), kdy od samého počátku neexistoval důvod k tomu, aby obohacený nabyl majetkový prospěch. O plnění z právního důvodu, který odpadl, se jedná tehdy, pokud právní důvod v době plnění existoval, a až později došlo k jeho odpadnutí, byť s účinky *ex tunc*. Skutková podstata spočívající v obohacení

⁴⁶⁷ BERAN, V. In: PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 640.

plněním bez právního důvodu se od skutkové podstaty obohacení plněním z právního důvodu, který odpadl, odlišuje především okamžikem vzniku nároku na vydání bezdůvodného obohacení. V případě obohacení plněním z právního důvodu, který odpadl s účinky *ex tunc*, dochází ke vzniku bezdůvodného obohacení až odpadnutím právního důvodu. Pokud právní důvod odpadne s účinky *ex nunc*, nezakládá plnění poskytnuté do té doby povinnost k vydání bezdůvodného obohacení.⁴⁶⁸

Neplatné a zdánlivé právní jednání nezakládá právní důvod pro poskytnutí plnění, ani pro povinnosti plnit. Plnění na základě absolutně neplatného nebo zdánlivého právního jednání je plněním bez právního důvodu, neboť v těchto případech od počátku chybí řádný právní titul, který by založil nárok na poskytnuté plnění.⁴⁶⁹ Relativní neplatnost právního jednání zakládá bezdůvodné obohacení plněním z právního důvodu, který odpadl.⁴⁷⁰ V případě relativně neplatného právního jednání je rozhodující, zda k plnění došlo před tím, než se oprávněná osoba dovolala relativní neplatnosti, nebo až po něm. V prvním případě jde o plnění z právního důvodu, který odpadl, ve druhém případě, kdy je plnění poskytnuté až po uplatnění relativní neplatnosti, se jedná o plnění bez právního důvodu. Bezdůvodné obohacení získané plněním bez právního důvodu vzniká již samotným přijetím tohoto plnění. Bezdůvodné obohacení získané plněním z právního důvodu, který odpadl, nevzniká samotným poskytnutím plněním, ale až okamžikem, kdy byla námitka relativní neplatnosti uplatněna. U částečně neplatného právního jednání vzniká bezdůvodné obohacení pouze v rozsahu odpovídajícím takové neplatnosti.

Okamžik vzniku nároku na vydání bezdůvodného obohacení je významná okolnost zejména z pohledu plynutí běhu promlčecí lhůty. Desetiletá, výjimečně patnáctiletá objektivní promlčecí lhůta na vydání bezdůvodného obohacení běží od okamžiku vzniku bezdůvodného obohacení, odkdy se obohacený na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatil (§ 638 OZ). Od okamžiku nabytí vědomosti ochuzeného o vzniku bezdůvodného obohacení a o totožnosti osoby obohaceného plyne ochuzenému pro uplatnění nároku tříletá subjektivní promlčecí lhůta. Subjektivní a objektivní promlčecí lhůta počínají, běží a končí nezávisle na sobě. Jakmile uplyne kterákoli z těchto z lhůt, lze úspěšně namítnout promlčení. K. Svoboda⁴⁷¹ dospěl k závěru, že v případě, kdy k absolutní neplatnosti právního jednání přihlédne soud bez návrhu, započne objektivní promlčecí lhůta běžet dnem, kdy soud rozhodne o tom, že účastníci nadále nemají být

⁴⁶⁸ MELZER, F., CSACH, K. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IX. § 2894- 3081*. Praha: Leges, s. 1298.

⁴⁶⁹ BÍLKOVÁ, J. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 54.

⁴⁷⁰ ELIÁŠ, K. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. (§ 2521- 3081)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1245.

⁴⁷¹ SVOBODA, K. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1601.

neplatnou smlouvou vázání. Podle J. Bejčka⁴⁷² počíná promlčecí lhůta běžet již okamžikem uskutečnění plnění a dílčí platby se promlčují průběžně. Ústavní soud k otázce počátku plynutí objektivní lhůty pro vydání bezdůvodného obohacení v případě absolutně neplatného právního jednání konstatoval, že „je nezbytné vycházet z toho, že právní úkon je neplatný od samého počátku (absolutní neplatnost), a proto jakékoliv plnění, na jeho základě poskytnuté, je od tohoto okamžiku plněním z neplatného právního úkonu, tj. bezdůvodným obohacením, a tímto okamžikem také začíná plynout objektivní lhůta pro jeho vydání“⁴⁷³.

Podle mého názoru v případě absolutně neplatného právního jednání počíná plynout běh objektivní promlčecí lhůty k vydání bezdůvodného obohacení od okamžiku přijetí plnění. Domnívám se, že výše uvedené závěry Ústavního soudu se uplatní také ve vztahu k zdánlivému právnímu jednání.

Bezodůvodné obohacení nezakládá plnění promlčeného nebo nežalovatelného dluhu. Právo na vrácení plnění nemá ani ten, kdo jinou osobu obohatil s vědomím, že k tomu není povinen. Výjimku z tohoto pravidla představuje plnění osoby, která nebyla dostatečně svéprávná, nebo osoby, která byla k plnění přivedena lstí, donucena hrozbou nebo zneužitím závislosti (§ 2997 odst. 2 OZ). Charakter neoprávněného majetkového prospěchu nemá plnění dluhu na základě právního jednání neplatného jen pro nedostatek právní formy (§ 2997 odst. 1 OZ). Pokud bylo právní jednání stíženo sankcí neplatnosti také z jiného důvodu, vznik práva na vydání bezdůvodného obohacení není vyloučený. Výluku z povinnosti vydat obohacení lze aplikovat pouze na případy neplatnosti pro nedostatek formy podle ustanovení § 582 odst. 2 OZ, tedy na případy porušení formy sjednané stranami, nebo stanovené ve čtvrté části občanského zákoníku.⁴⁷⁴

Ustanovení § 2993 OZ navazuje na dosavadní právní úpravu vzájemného vypořádání stran z neplatné nebo zrušené smlouvy obsažené v ObčZ 1964. Podle ustanovení § 457 ObčZ 1964 byly povinnosti smluvních stran vrátit si přijaté plnění vzájemně podmíněny. Nová právní úprava upustila od povinnosti formulovat nárok na vydání plnění poskytnutého na základě neplatného nebo zrušeného závazku vzájemným protiplněním. Rozhodnutí namítnout vzájemné plnění je ponecháno na úvaze každé ze stran.⁴⁷⁵

⁴⁷² BEJČEK, J. Námitka promlčení a bezdůvodné obohacení z absolutně neplatných smluv. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2020, roč. 28, č. 23-24, s. 833.

⁴⁷³ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2000, sp. zn. III. ÚS 158/99.

⁴⁷⁴ MELZER, F., CSACH, K. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IX. § 2894- 3081*. Praha: Leges, s. 1437.

⁴⁷⁵ RYCHTÁŘOVÁ, M., JANDOVÁ, H. Restituční nároky stran z neplatných a zrušených závazků. In: *Bulletin-advokacie.cz* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/restitucni-naroky-stran-z-neplatnych-a-zrusenych-zavazku>.

Pokud nelze navrátit majetkový prospěch *in natura*, stanoví zákon povinnost k peněžité náhradě. Právo na peněžitou náhradu nevznikne, pokud by se to přičilo účelu právního pravidla, které založilo neplatnost smlouvy (§ 2999 odst. 1 věta druhá OZ). Pravidlo lze ilustrovat na případě, kdy si nezletilý koupí alkoholický nápoj a následně ho vypije. Kupní smlouva je neplatná, neboť porušuje zákaz prodeje alkoholu osobě mladší 18 let. Navzdory tomu prodávajícímu nevzniká právo na peněžitou náhradu, neboť je potřeba zohlednit účel porušeného právního pravidla, které vyvolalo neplatnost právního jednání.

V této souvislosti vzniká otázka, jak řešit situace, kdy bylo plnění z neplatné smlouvy vráceno, avšak v důsledku částečného znehodnocení v nižší hodnotě. Podle občanského zákoníku nárok na peněžitou náhradu vzniká nejen za situace, kdy předmět plnění nelze vydat vůbec, ale i tehdy, když se jeho stav zhoršil. V takovém případě má ochuzený nárok na vydání zhoršeného předmětu obohacení, a za jeho znehodnocení mu obohacený poskytne peněžitou náhradu.⁴⁷⁶

Obdobně jako v českém právu platí v německé právní úpravě pravidlo, že plnění poskytnuté na základě neplatného právního jednání je možné požadovat zpět dle ustanovení o bezdůvodném obohacení (§ 812 odst. 1 BGB). S ohledem na zásadu, že nikdo se nemůže dovolávat vlastní nepoctivosti, je smluvním stranám odepřena možnost požadovat plnění, které bylo poskytnuto v rozporu se zákonem nebo s dobrými mravy (§ 817 BGB).

Podle čl. VII.–6:103 DCFR vzniká povinnost vydat bezdůvodné obohacení získané na základě neplatné smlouvy, nebo smlouvy zrušené z důvodu porušení základních principů nebo kogentního pravidla. Povinnost vydat obohacení nevzniká v rozsahu, který by odporoval smyslu zákonného pravidla nebo základním principům.

6.3. Zánik věcněprávních účinků smlouvy

V případě neplatnosti nebo zdánlivosti převodní smlouvy k nemovité věci od osoby, která je jako vlastníka zapsána ve veřejném seznamu, nastává kolize principu ochrany dobré víry nabyvatele a ochrany vlastnického práva původního vlastníka.

Otázka nabytí vlastnického práva k nemovité věci evidované ve veřejném seznamu pouze na základě dobré víry nabyvatele se stala předmětem názorových střetů mezi Nejvyšším soudem a Ústavním soudem. Podle judikatury Ústavního soudu⁴⁷⁷ je nezbytné při nabytí vlastnického práva k nemovité věci evidované v katastru nemovitostí od nevlastníka poskytnout ochranu dobrověrnému nabyvateli. Ústavní soud⁴⁷⁸ konstatoval, že obecné soudy se mají otázkou dobré

⁴⁷⁶ PETROV, J. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1950.

⁴⁷⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 315/15.

⁴⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2015, sp. zn. III. ÚS 663/15.

víry nabyvatele zabývat nejen v případech relativní neplatnosti, ale též absolutní neplatnosti smlouvy, která předcházela smluvnímu vztahu, na jehož základě došlo ke zpochybněnému nabytí vlastnického práva k nemovitým věcem evidovaným v katastru nemovitostí. Ochranu dobré víry účastníků soukromoprávních vztahů považuje Ústavní soud za jeden z klíčových projevů principu právní jistoty v právním státě. Nejvyšší soud⁴⁷⁹ se původně klonil k názoru, že mimo zákonem upravené způsoby nelze nabýt vlastnické právo k nemovitosti na základě dobré víry nabyvatele v zápis v katastru nemovitosti. V pozdější rozhodovací praxi se Nejvyšší soud⁴⁸⁰ od své dřívější judikatury odklonil, a s ohledem na judikaturu Ústavního soudu akceptoval výklad, že podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2013 bylo možné nabýt vlastnické právo k nemovitosti evidované v katastru nemovitostí od nevlastníka na základě dobré víry nabyvatele v tento zápis.

Nyní platná a účinná právní úprava principiálně vychází ze zásady materiální publicity veřejných seznamů a posouvá hranice právní jistoty ve prospěch dobrověrných nabyvatelů. Právní úprava sleduje ochranu toho, kdo nabude věcné právo za úplatu v dobré víře od osoby, která je podle stavu zápisů ve veřejném seznamu oprávněna věcné právo převést nebo zřídit. Dobrá víra dobrověrného nabyvatele se presumuje. Při zkoumání dobré víry je nezbytné přihlídnout ke všem relevantním okolnostem případu a k tomu, zda vlastník nemohl prohlídkou nemovité věci nabýt pochybnosti o tom, že prodávající je jejím skutečným vlastníkem. Dobrou víru je nezbytné hodnotit z objektivního hlediska, nikoli pouze podle subjektivního přesvědčení účastníka.⁴⁸¹

Právní teorie⁴⁸² zastává názor, že pokud na základě neplatného právního jednání došlo k převodu vlastnického práva, dochází uplatněním námitky relativní neplatnosti k zániku věcněprávních účinky právního jednání, a tím k obnovení vlastnického práva původního vlastníka. Tento právní názor není Nejvyšším soudem přijímán bezvýhradně. Při posuzování důsledků spojených s dovoláním se relativní neplatnosti právního jednání Nejvyšší soud⁴⁸³ ve svém rozhodnutí vyzdvihl princip dobré víry. V projednávané věci se manželka dovolala relativní neplatnosti právního jednání svého manžela, který bez jejího souhlasu převedl vlastnické právo k nemovitým věcem tvořícím součást společného jmění manželů. Manželka namítala relativní neplatnost, ačkoliv věděla, že v katastru nemovitosti byl jako výlučný vlastník převáděných nemovitosti zapsán pouze její manžel. Manželka uplatnila námitku neplatnosti relativní neplatnosti až poté, co byl na základě převodní smlouvy povolen vklad vlastnického práva k předmětným

⁴⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. 31 Cdo 1168/2013.

⁴⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 3. 2016, sp. zn. 31 Cdo 353/2016.

⁴⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 22 Cdo 4925/2016.

⁴⁸² HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2122.

⁴⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2371/2010.

nemovitostem v prospěch nových nabyvatelů. Nejvyšší soud s ohledem na výjimečné okolnosti případu zdůraznil, že je nezbytné zvažovat i princip právní jistoty a ochrany práv nabyvatelů, kteří při uzavírání předmětné převodní smlouvy nemohli ani při dodržení náležité opatrnosti poznat, že převáděné nemovitosti nejsou výlučným vlastnictvím prodávajícího, nýbrž že tvoří společné jmění převádějícího a jeho manželky. Přesto, že se toto rozhodnutí setkalo s kritikou⁴⁸⁴, považuji dané rozhodnutí za správné, a podle mého názoru jsou závěry rozhodnutí nadále aplikovatelné. Při posuzování dobré víry nabyvatele je nezbytné zohlednit okolnosti, za nichž k neplatnému nebo zdánlivému právnímu jednání a následnému vadnému zápisu do katastru nemovitostí došlo. Významnou okolností je taktéž délka doby, která uběhla od vadného zápisu až do okamžiku, kdy se původní vlastník začal domáhat svého práva, anebo investice, které již dobrověrný nabyvatel na danou věc vynaložil.⁴⁸⁵ Řešení sporu mezi protikladně působícími principy ochrany dobré víry a ochrany vlastnického práva by mělo vyjít ze zkoumání individuálních okolností každého případu s cílem zachovat maxima z obou dotčených práv.

⁴⁸⁴ Někteří členové kolegia Nejvyššího soudu rozhodnutí vytýkali, že nezohledňuje právní následek dovolání se relativní neplatnosti, jenž působí s účinky *ex tunc*, nikoli *ex nunc*. Z tohoto důvodu nebylo rozhodnutí publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Srov. VRCHA, P. *Nabytí nemovitosti (zapsané v katastru nemovitostí) od nevlastníka*. Praha: Leges, 2015, s. 24.

⁴⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2016, sp. zn. 30 Cdo 1193/2016.

7. Náprava vadného právního jednání

Projevem zásady, že je namístě hledat spíše důvody pro platnost právního jednání, než pro jeho neplatnost, je snaha zákonodárce o nápravu vad právních jednání. Občanský zákoník umožňuje za určitých podmínek řešit následky vadných právních jednání pomocí institutů, jakými jsou zhojení, konverze nebo dodatečné schválení. Cílem nápravy vadných právních jednání je vyhovět potřebám praxe udržet tzv. stav po právu.

7.1. Konverze

Konverze předpokládá, že obsah neplatného právního jednání je zachován ve formě náhradního právního jednání, jehož náležitosti splňuje. Ke konverzi neplatného právního jednání lze přistoupit, pokud je z okolností případů zřejmé, že toto jiné právní jednání vyjadřuje skutečnou vůli jednajících osob. Náhradní právní jednání vyjadřuje vůli stran zpravidla tehdy, když jeho pomocí lze dosáhnout stejných, nebo podobných právních následků, jako byly původně zamýšleny. V případech pochybností nelze závěr o konverzi učinit.⁴⁸⁶ Předpokladem konverze je závěr o neplatnosti právního jednání.⁴⁸⁷ Konvertovat lze i relativně neplatné právní jednání, avšak pouze poté, co byla uplatněna námitka neplatnosti.⁴⁸⁸ Přeměněné právní jednání nesmí být v rozporu s právním řádem, nebo se zásadou dobrých mravů. Konverze se odlišuje od jiných řešení následků vad právního jednání tím, že zatímco cílem dodatečného schválení a konvalidace je zachování původního právního jednání, v případě konverze se jedná o přeměnu neplatného právního jednání v jednání jiné, přičemž zachován je pouze obsah právního jednání.⁴⁸⁹

F. Melzer⁴⁹⁰ poukazuje na to, že za účinnosti ObčZ 1964 soudy prohlašovaly za neplatné ujednání smluvních stran, přestože byly zásadně naplněny předpoklady pro konverzi, a mohly tedy jako jiná právní jednání obstát. Posouzením platnosti smlouvy by se soudy neměly zabývat pouze z pohledu smluvního typu výslovně upraveného v zákoně, nýbrž zvážit i to, zda nejde o smlouvu smíšenou či o smlouvu nepojmenovanou.

⁴⁸⁶ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2059.

⁴⁸⁷ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 699.

⁴⁸⁸ TICHÝ, L. *Obecná část občanského práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 304.

⁴⁸⁹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1426.

⁴⁹⁰ MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 702.

K otázce možnosti aplikace konverze na zdánlivá právní jednání nezaujímá právní teorie jednotný názor. F. Melzer a L. Tichý⁴⁹¹ uvádějí, že zdánlivá právní jednání nejsou způsobilá konverze. Aplikaci konverze na zdánlivé právní jednání odmítají s odůvodněním, že konvertovat může pouze existující právní jednání. Odlišný přístup k dané problematice prezentuje J. Handlar⁴⁹², který poukazuje na to, že konverze se může uplatnit i v případě zdánlivého právního jednání za splnění předpokladu, že budou dány všechny pojmové znaky nezbytné pro vznik jiného právního jednání. M. Hulmák a P. Bezouška⁴⁹³ připouštějí konverzi právního jednání, které za zdánlivé výslovně prohlašuje zákonodárce. Jako příklad uvádějí výpověď z nájmu bytu nebo nájmu domu bez výpovědní doby (§ 2291 OZ). V případě, že pronajímatel ve výpovědi neuvede, v čem spatřuje zvláště závažné porušení nájemcovy povinnosti, nebo nevyzve nájemce před doručením výpovědi k odstranění závadného chování, k výpovědi se nepřihlíží (§ 2291 odst. 3 OZ). Zdánlivou výpověď lze konvertovat na tzv. standardní výpověď nájmu ve smyslu ustanovení § 2288 OZ, protože vůle pronajímatele v obou případech sleduje skončení nájmu. Konverze v tomto případě nastane *ex lege* a je povinností soudu k ní přihlédnout z úřední povinnosti.

Souhlasím s názorem, že konverze zdánlivého právního jednání je přípustná za splnění předpokladu, že následek neexistence právního jednání je práním zákonodárce, který v konkrétním právním ustanovení občanského zákoníku vyjádřil slovním spojením „nepřihlíží se“. Podle mého názoru, v případě sankce zdánlivosti z důvodu absence pojmových znaků, nepřipadá v úvahu náprava vady právního jednání konverzí. Právní jednání, jemuž chybí vůle či její projev, nemůže konvertovat. Projev vůle zde vůbec nebyl, a proto nelze ani uvažovat o jeho přeměně.

Podle německé právní úpravy lze ke konverzi (*Umdeutung*) neplatného právního jednání přistoupit, pokud je z okolností případů zřejmé, že i toto jiné právní jednání vyjadřuje vůli jednající osoby (§ 140 BGB). Smyslem a účelem konverze je dosáhnout původně zamýšlených hospodářských cílů smluvních stran. Ustanovení § 141 odst. 1 BGB umožňuje smluvním stranám dosáhnout právních následků neplatného právního jednání nikoli opakováním celé transakce bezvadně, ale pomocí institutu potvrzení (*Bestätigung*). Potvrzení působí s účinky *ex nunc*.⁴⁹⁴

⁴⁹¹ TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1425. Dále také MELZER, F. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 700.

⁴⁹² HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2060.

⁴⁹³ HULMÁK, M., BEZOUŠKA, P. Výpověď z nájmu bytu bez výpovědní doby. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 20, s. 704.

⁴⁹⁴ FAUST, F. *Bürgerliches Gesetzbuch: Allgemeiner Teil*. 3. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2013, s. 118.

7.2. Zhojení nedostatku formy právního jednání

Vadu právního jednání spočívající v nedodržení formy ujednané stranami nebo stanovené zákonem lze dodatečně zhojit (konvalidovat). Vadu formy mohou strany zhojit dodatečným uzavřením smlouvy v požadované formě, anebo přímo splněním závazku, například zaplacením ceny za zhotovené dílo. Smluvní strany mohou vadu formy zhojit i tím, že původně sjednaný formální požadavek opustí a projeví vůli nebýt sjednanou formou nadále vázání. Konkrétní následky a možnosti nápravy vady formy závisí na druhu a účelu formy, pro který byla forma stanovena, a také na tom, zda vada formy měla za následek absolutní nebo relativní neplatnost právního jednání.

Podle ustanovení § 582 odst. 2 OZ lze právní jednání vadné pro nedostatek smluvní formy nebo formy předepsané v části čtvrté občanského zákoníku zhojit poskytnutím plnění, čímž smluvní strany projeví vůli právní jednání uskutečnit. V případě dvoustraně zavazujících (synallagmatických) vztahů je zapotřebí splnění z obou stran. Poskytnutím plnění se jednání stane bezvadným a neplatnost již nelze namítnout.

V případě absolutní neplatnosti lze vadu formy napravit pouze tím, že strany budou znovu právně jednat v zákonem předepsané formě.⁴⁹⁵ V této souvislosti poukazují na důležitost odlišení konvalidace právního jednání prostřednictvím doplnění chybějící formy od opakování předchozího právního jednání. Zhojení vady doplněním chybějící formy má za následek, že původně neplatné právní jednání se stane platným, a to s účinky *ex tunc*. Naproti tomu zhojení spočívající v provedení nového právního jednání působí s účinky *ex nunc*.⁴⁹⁶

Německé právo v některých případech umožňuje zhojení nedostatku zákonné formy právního jednání poskytnutím plnění. Například platnost darovací smlouvy vyžaduje notářské ověření. Nedostatek zákonem stanovené formy darovací smlouvy je zhojen poskytnutím slíbeného daru (§ 518 odst. 2 BGB). Písemnou formu vyžaduje i ručitelské prohlášení. Vada formy ručitelského prohlášení je napravena splněním dluhu ručitelem (§ 766 BGB).

7.3. Dodatečné schválení právního jednání

Právní jednání učiněná osobou s omezenou svéprávností podléhají neplatnosti. Předtím, než dojde ke shledání neplatnosti, je třeba se zabývat otázkou, zda toto jednání působí, nebo zda je způsobilé přivodit opatrovanci újmu. Následek v podobě neplatnosti má své opodstatnění, pouze pokud právní jednání bude způsobovat neplně svéprávné osobě újmu, a současně k odstranění této

⁴⁹⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1366.

⁴⁹⁶ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 747.

újmou nebude postačovat změna rozsahu jeho povinností (§ 65 odst. 1 OZ). Soud je oprávněn zasáhnout v případech, kdy opatrovanec právně jednal, ač k tomu nebyl způsobilý. Předmětem soudní moderace mohou být pouze povinnosti, nikoliv opatrovancova práva.

Právní jednání opatrovance v případech, kdy nemohl jednat bez opatrovníka, lze zhojit dodatečným schválením (ratihabice), čímž se opatrovancovo jednání považuje za platné (§ 65 odst. 2 OZ). Samostatné právní jednání opatrovance může dodatečně schválit opatrovník. Opatrovanec může dát dodatečný souhlas s právním jednáním i sám poté, co nabyl svéprávnosti (§ 65 odst. 2 věta druhá OZ).

Přestože občanský zákoník přímo nestanovuje náležitosti dodatečného schválení, je nepochybné, že z projevu vůle opatrovníka musí být patrné, jaké konkrétní právní jednání opatrovance opatrovník schvaluje. Dodatečnému schválení podléhají jednostranná, dvoustranná nebo vícestranná právní jednání opatrovance. Podle B. Dvořáka⁴⁹⁷ je neplatnost těch právních jednání, které učinila osoba s omezenou svéprávností, chápána jako relativní neplatnost, protože účelem neplatnosti je ochrana zájmů osob omezených ve svéprávnosti. V případě dodatečného schválení jednání opatrovance již nelze namítnout neplatnost právního jednání, a to ani v případě, kdy by právní jednání působilo opatrovanci újmu. Dodatečné schválení jednání opatrovance, které mu způsobuje újmu, lze posoudit jako porušení povinnosti ze strany opatrovníka, které může být i důvodem pro jeho odvolání a vést ke vzniku povinnosti opatrovníka nahradit opatrovanci utrpěnou újmu. V případě dodatečného schválení jednání již není možné rozsah opatrovancových povinností soudně moderovat.⁴⁹⁸

Dodatečné schválení jednání opatrovance opatrovníkem se uskuteční ve formě, v níž má být podle zákona uskutečněno schvalované právní jednání. Důvodem pro tento závěr je především ochrana jistoty v právním styku.

7.4. Náprava nesrozumitelnosti nebo neurčitosti právního jednání

Občanský zákoník umožňuje odstranit vadu obsahu právního jednání spočívající v neurčitosti nebo v nesrozumitelnosti. Pokud si jednající neurčitý nebo nesrozumitelný projev vůle dodatečně vyjasní, nastává právní fikce existence právního jednání. Vyjasnění původně nesrozumitelného nebo neurčitého projevu vůle je nezbytné odlišit od opakování nebo vytvoření nového právního jednání. Rozhodnou okolností pro posouzení, zda se jedná o nápravu nesrozumitelnosti či neurčitosti podle ustanovení § 553 odst. 2 OZ, anebo o zcela nové právní

⁴⁹⁷ DVOŘÁK, B. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 456.

⁴⁹⁸ Tamtéž, s. 457.

jednání, je vůle jednajícího zhojit vadu původního jednání určením jeho obsahu srozumitelně a určitě. F. Melzer k tomu uvádí: „*Je-li přítomna, jde o vyjasnění projevu vůle, není-li tomu tak, jde o celkově nové právní jednání.*“⁴⁹⁹

Ujednání o smluvní pokutě musí obsahovat konkrétní určení její výše, nebo způsob jejího určení a vymezení povinnosti, na jejíž porušení je smluvní pokuta vázána. V praxi je nejčastěji smluvní pokuta určena pevnou částkou nebo procentní sazbou za stanovené časové období. Následkem nedostatečné určitosti ujednání o smluvní pokutě je zdánlivost. Za účinnosti ObčZ 1964 nebylo dodatečné vyjasnění neurčité smluvní pokuty přípustné.⁵⁰⁰ Domnívám se, že tyto závěry již nejsou nadále aplikovatelné. Smluvním stranám je podle občanského zákoníku umožněno neurčitost zhojit tím, že si dodatečně vyjasní okruh utvrzených povinností nebo způsob určení její výše. Požadavek určitosti vymezení povinností utvrzených smluvní pokutou je naplněn i tehdy, pokud je smluvní pokuta sjednána „*pro případ porušení povinností tvořících ucelený a identifikovatelný soubor, aniž by bylo případné porušení jednotlivých povinností ve smlouvě konkretizováno*“⁵⁰¹.

Nejvyšší soud⁵⁰² za účinnosti ObčZ 1964 konstatoval neplatnost kupní smlouvy, kterou se převádí více nemovitých věcí, protože kupní cena byla sjednána jako úhrnná bez ocenění jednotlivých věcí. V posuzovaném případě byla kupní cena sjednaná jedinou částkou, a z povahy převáděných nemovitostí nebylo zjistitelné, jakou výši kupní ceny je prodávající povinen kupujícímu v případě částečné neplatnosti vrátit, a za jakou kupní cenu by měly být prodány zbývající nemovité věci. Neplatnost převodu týkající se některé z nemovitých věcí způsobila dle Nejvyššího soudu neplatnost kupní smlouvy jako celku. S tímto závěrem nesouhlasím a domnívám se, že není nadále aplikovatelný. Pokud by si strany dodatečně po jednotlivých položkách specifikovaly kupní cenu, nebylo by možné kupní smlouvě ve vyjasněném rozsahu upřít právní relevanci.

V souvislosti s vyjasněním neurčitého nebo nesrozumitelného právního jednání je třeba posoudit, zda tato náprava působí s účinky *ex tunc* nebo *ex nunc*. Z ustanovení § 553 odst. 2 OZ plyne, že v důsledku dodatečného vyjasnění se k vadě projevu vůle spočívající v neurčitosti nebo nesrozumitelnosti právního jednání nepřihlíží a na právní jednání se hledí, jako by tu bylo od počátku. Nápravu nesrozumitelnosti či neurčitosti právního jednání působící zpětně považuje

⁴⁹⁹ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 569.

⁵⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 1291/2011.

⁵⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 23 Cdo 3196/2016.

⁵⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2127/2000.

J. Handlar⁵⁰³ za problematickou. M. Selucká uvádí, že konstrukce fikce existence právního jednání s účinky *ex tunc* pro případ, že dojde k odstranění neurčitosti či nesrozumitelnosti právního jednání, je „více než diskutabilní“⁵⁰⁴, a to zejména z hlediska právní jistoty a ochrany práv třetích osob. Podle M. Zuklínové⁵⁰⁵ je možnost dodatečného vyjasnění nesrozumitelného nebo neurčitého právního jednání neobhajitelná v situacích, kde je k právnímu jednání zapotřebí rozhodnutí orgánu veřejné moci, například v případě právního jednání ve vztahu k nemovité věci. Katastrální úřad je povinen zkoumat rozhodné skutečnosti podle stavu, jaký tu byl v okamžiku podání návrhu na vklad (§ 17 odst. 5 KZ). Pozdější vyjasnění původního projevu vůle podle ustanovení § 553 odst. 2 OZ v tomto případě z povahy věci nemůže působit zpětně.

Nesystematické následky zavedení existence právního jednání s účinky *ex tunc* lze ilustrovat na příkladu nájemní smlouvy za situace, kdy pronajímatel vlastní více bytů, a předmět nájemní smlouvy by byl vymezen neurčitě. Podle ustanovení § 553 odst. 2 OZ by vyjasnění skutečnosti, o který z pronajímatelových bytů se jedná, založilo se zpětným účinkem pronajímateli povinnost dát předmětný byt nájemci do užívání a nájemci povinnosti zaplatit pronajímateli dluh na nájemném, přestože předmětný byt zpětně užívat nemůže.

Domnívám se, že zpětné účinky odstranění vady nesrozumitelnosti, anebo neurčitosti právního jednání mohou v praxi působit potíže. Z tohoto důvodu se přikláním k názoru, že fikce existence právního jednání v případě vyjasnění neurčitého nebo nesrozumitelného právního jednání by měla mít účinky *ex nunc*, tedy od okamžiku vyjasnění právního jednání. Možnost odstranit nesrozumitelné a neurčité právní jednání se zpětnými účinky by mělo být ponecháno na vůli účastníků.

7.5. Změna nezákonného určení rozsahu soudem

Důvodem pro neplatnost právního jednání může být existence vad, které spočívají v kvantitativní stránce plnění, přesněji v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu.

Soud k návrhu stran nebo jedné ze stran vstoupí do právního jednání a provede nápravu nezákonného rozsahu právního jednání tak, aby odpovídalo spravedlivému uspořádání práv a povinností stran. Návrhem stran soud není vázán, avšak je povinen uvážit, zda by dotčená strana

⁵⁰³ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1980.

⁵⁰⁴ SELUCKÁ, M. Následky vadnosti právních úkonů (právního jednání). In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekodifikaci občanského práva: konaných 20. října 2006, 24. listopadu 2006, 9. února 2007 a 30. března 2007 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha: ASPI, 2007, s. 248.

⁵⁰⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1269.

k právnímu jednání přistoupila, pokud by vadu vedoucí k neplatnosti rozpoznala včas. Soud je povinen zvažovat hypotetickou vůli stran právního jednání. Možnost soudu provést změnu právního jednání z úřední povinnosti je vyloučena. Z dikce ustanovení § 577 OZ, jenž obsahuje slovo „strany“, lze dovodit, že změna nezákonného rozsahu se nevztahuje na jednostranná právní jednání. Rozhodnutí soudu o změně nepřijatelného rozsahu právního jednání má konstitutivní povahu.⁵⁰⁶

K nápravě právního jednání podle ustanovení § 577 OZ může soud přistoupit pouze za splnění předpokladu, že právní jednání je pro nezákonné určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu neplatné. Je přitom nerozhodné, zda nezákonný rozsah působí relativní či absolutní neplatnost. Nejvyšší soud⁵⁰⁷ posuzoval případ, kdy důvod neplatnosti nespočíval pouze v kvantitativní stránce plnění, konkrétně v délce výpovědní doby smlouvy, nýbrž v celkové nevyváženosti práv a povinností smluvních stran v neprospěch spotřebitele. Nejvyšší soud konstatoval, že v situaci, kdy smluvní nevyváženost nemůže být odstraněna pouze zkrácením výpovědní doby, nelze dle ustanovení § 577 OZ postupovat.

Ustanovení § 577 OZ nelze použít ani v případě, kdy je možné vadu právního jednání řešit speciální úpravou, například moderací nepřiměřené vysoké smluvní pokuty podle ustanovení § 2051 OZ. Soudní změna nezákonného určení rozsahu právního jednání se neuplatní ani v případech změny závazku obnovením rovnováhy práv a povinností mezi stranami podle ustanovení § 1766 OZ. Na rozdíl od ustanovení § 577 OZ nejde v případě zásahu soudu do soukromoprávního jednání podle ustanovení § 1766 OZ o nápravu vady právního jednání, která působí jeho neplatnost, ale řešení následků podstatné změny okolností. Aplikace ustanovení § 577 OZ je vyloučena v případech, kdy nezákonné určení rozsahu v právním jednání zcela chybí. Soud může neplatně sjednaný rozsah určení změnit, nikoli jej nahrazovat nebo doplňovat.

⁵⁰⁶ HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2067.

⁵⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2018, sp. zn. 26 Cdo 2666/2017.

8. Relativní neúčinnost

Institut relativní neúčinnosti umožňuje věřiteli dosáhnout ochranu proti právnímu jednání dlužníka, kterým zkracuje uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele tím, že snižuje hodnotu svého majetku. Vada právního jednání nespočívá ve vadě vůle nebo jejího projevu, ale v tom, že účinky právního jednání vylučují nebo ztěžují uspokojení pohledávky věřitele z dlužníkovy majetku.

8.1. Předpoklady relativní neúčinnosti

Právo domáhat se určení relativní neúčinnosti má věřitel, jehož vykonatelná pohledávka nemůže být v důsledku zkracujícího jednání dlužníka uspokojena. Zkrácením uspokojení věřitele rozumíme zhoršení kvality nebo kvantity majetku dlužníka, se kterým věřitel důvodně počítal pro případ, že bude muset svou pohledávku vymáhat.⁵⁰⁸ Jednání dlužníka může například spočívat v uzavření smlouvy s cílem snížit hodnotu jeho majetku, v prominutí dluhu, v odmítnutí nepředluženého dědictví, nebo v zaplacení dosud nesplatného dluhu. Poškození věřitele zahrnuje i případy, kdy dlužník veden úmyslem zkrátit věřitele pozbyde své majetkové právo nebo založí majetkové právo třetí osoby vůči sobě, případně opomene právně jednat tam, kde jednat měl. Za bezúplatné právní jednání dlužníka ve smyslu ustanovení § 591 OZ lze považovat i dohodu dědiců o rozdělení pozůstalosti, na jejímž základě dlužník nenabyl majetek ve výši odpovídající alespoň jeho dědickému podílu.

Nejvyšší soud⁵⁰⁹ vyloučil možnost napadnout odpůrčí žalobou procesní úkony, které dlužník učinil nebo měl učinit v občanskoprávním řízení a nepřipustil odporovatelnost právního jednání, kterým dlužník zatížil věci zřízením zástavního práva nebo věcného břemena. Podle Nejvyššího soudu nelze na základě zástavní smlouvy nebo smlouvy o zřízení věcného břemena od dlužníka získat žádný majetek, ze kterého by věřitel mohl uspokojit svou pohledávku. Podle Nejvyššího soudu lze odporovat pouze právnímu jednání, se kterým je spojen translační účinek. S tímto výkladem Nejvyššího soudu se neztotožňuje Z. Pulkrábek⁵¹⁰, který uvádí, že zatížení dlužníkovy věci zřízením zástavního práva, věcného břemena nebo jinými způsoby, vede ke zkrácení věřitele. Exekucním postižením zatížené věci se věřiteli dostane méně, než by získal

⁵⁰⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* (§ 1- 654). 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1397.

⁵⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007.

⁵¹⁰ PULKRÁBEK, Z. *Vyhledky odpůrčího práva (tzv. relativní neúčinnosti) podle nového občanského zákoníku. Právní rozhledy.* Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 11, s. 381.

u věci nezatížené. Zatížení věci věcným břemenem může být na újmu uspokojení pohledávky věřitele při soudním výkonu rozhodnutí nebo při exekuci.⁵¹¹

Se závěrem Nejvyššího soudu, který vyloučil možnost odporovat zatížení věci věcným právem, nesouhlasím, a ztotožňuji se s názorem Z. Pulkrábka. Věřitel obdrží z prodeje zatížené zástavy méně než při neexistenci zatížení. Zatížení věci věcným právem objektivně zmenšení vyhlídky věřitelů na plné uspokojení pohledávky, čímž dojde k nepřímému zkrácení věřitele.

Ke zkrácení uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele nemůže dojít, pokud dlužník, navzdory odporovanému právnímu jednání, disponuje dalším majetkem, ze kterého se může věřitel uspokojit. Hodnota majetku dlužníka, která by postačovala k tomu, aby se z něho věřitel uspokojil, se posuzuje ke dni, kdy dlužník učinil odporované právní jednání.⁵¹² Úplná nebo částečná nemožnost uspokojení pohledávky věřitele vyplyne zpravidla z bezvysledné exekuce na dlužníkův majetek. V praxi se nejčastěji objevují spory o relativní neúčinnost převodu vlastnického práva k nemovitým věcem. Zásada formální publicity umožňuje každému nahlížet do katastru nemovitostí a získávat z něho údaje o realizovaném zcizení. O zkracujícím právním jednání dlužníka týkajícím se věci nezapsané ve veřejném seznamu nebo rejstříku se věřitel mnohdy ani nedozví.

Nejvyšší soud vyloučil z odporovatelnosti tzv. ekvivalentní právní jednání, při kterých dlužník za převod věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty obdrží od nabyvatele „*skutečně (reálně) jejich obvyklou cenu nebo mu za ně byla jinak poskytnuta přiměřená (rovnocenná) náhrada*“⁵¹³. S tímto stanoviskem se neztotožnil Z. Pulkrábek, který vyjádřil názor, že ke zhoršení postavení věřitele může přispět i přeměna podoby majetku dlužníka.⁵¹⁴ Podle M. Zuklínové⁵¹⁵ znamená proměna majetkové hodnoty z věci na peníze zhoršení kvality majetku dlužníka a poškození věřitele. Prvorepubliková judikatura⁵¹⁶ považovala za odporovatelné i právní jednání, kterým dlužník věc zcizil, a následně peníze utratil.

Se stanoviskem Z. Pulkrábka a M. Zuklínové souhlasím. Věřitel se v některých případech nemůže reálně uspokojit z protiplnění, které dlužník obdržel v peněžité formě. Dlužník častokrát

⁵¹¹ VRCHA, P. Odporovatelnost právního úkonu podle občanského zákoníku v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky. In: *Vrcha.webnode.cz* [online]. [cit. 11. 1. 2021]. Dostupné z:

[https://vrcha.webnode.cz/news/odporovatelnost-pravniho-ukonu-podle-obcanskeho-zakoniku-v-judikature-nejvyssiho-soudu-ceske-republiky/-/](https://vrcha.webnode.cz/news/odporovatelnost-pravniho-ukonu-podle-obcanskeho-zakoniku-v-judikature-nejvyssiho-soudu-ceske-republiky/).

⁵¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5165/2017.

⁵¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007.

⁵¹⁴ PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2009, roč. 17, č. 21, s. 753.

⁵¹⁵ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1398.

⁵¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 11. 4. 1931, sp. zn. Rv II 108/31.

přijaté peněžité protiplnění obratem utratí, schová, nebo jinak „zašantročí“, a věřitel má jen omezený časový prostor k možnému exekučnímu postižení těchto finančních prostředků. Domnívám se, že účelem odpůřčího práva je ochrana věřitelovy investice před znehodnocením, a to po celou dobu, po kterou jsou jeho prostředky pod kontrolou dlužníka.

Zkracujícím jednáním dlužníka se věřitel může bránit odpůřčí žalobou podanou proti osobě, s níž dlužník právně jednal, nebo která z právního jednání dlužníka přímo nabyla majetkový prospěch (odpůrce). Neúčinnosti právního jednání se lze dovolat i vůči dědici osoby, která přímo od dlužníka nabyla majetkový prospěch, nebo vůči právnímu nástupci, který nabyl jmění dlužníka při přeměně právnické osoby. Nejvyšší soud⁵¹⁷ za účinnosti ObčZ 1964 konstatoval absolutní neplatnosti jednání, kterým odpůrce převedl na další osobu majetek získaný odporovatelným právním jednáním poté, co proti němu byla podána odpůřčí žaloba. Domnívám se, že z pohledu ochrany dobré víry byl další nabyvatel majetku, který neměl informace o okolnostech na straně dlužníka ani věřitele, postižen mnohem přísnějším režimem než osoba, která s dlužníkem přímo jednala a o jeho zkracujícím úmyslu měla vědomí. Občanský zákoník ve srovnání s ObčZ 1964 stanoví, že vůči jinému právnímu nástupci se lze neúčinnosti dovolat, pokud věděl o okolnostech, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti, případně nabyl právo bezúplatně, nebo byl osobou blízkou (§ 594 odst. 2 OZ). Věřitel může po podání odpůřčí žaloby týkající se věci zapsané ve veřejném seznamu požádat o zapsání poznámky o dovolání se relativní neúčinnosti právního jednání. Význam zapsané poznámky spočívá v tom, že rozšiřuje působnost relativní neúčinnosti i vůči dalším osobám, které nabyly předmětnou věc nebo právo k věci poté, co byla poznámka do veřejného seznamu zapsaná. Poznámka zapsaná ve veřejném seznamu usnadňuje pozici věřitele a chrání další nabyvatele před nabytím zatížené věci nebo práva.

Smyslem procesního institutu odpůřčí žaloby je dosáhnout rozhodnutí, kterým by bylo určeno, že právní jednání učiněné dlužníkem, jenž zkracuje uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele, je vůči věřiteli neúčinné. Určením relativní neúčinnosti nastává stav tzv. relativní bezúčinnosti dotčeného právního jednání. Jiné osoby, než odporující věřitel, z tohoto právního institutu těžit nemohou. Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůřčí žalobě vyhověno, představuje podklad k tomu, aby se věřitel na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu) domáhal nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením věcí, práv nebo jiných majetkových hodnot, které odporovaným právním úkonem ušly z dlužníkovy majetku.

Relativní neúčinnost právního jednání nenastává ze zákona, nýbrž na základě soudního rozhodnutí o odpůřčí žalobě věřitele jako majitele vykonatelné pohledávky. Posouzení

⁵¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 29 Odo 732/2006.

odporovatelnosti právního jednání může nastat pouze v řízení, jehož předmětem je určení relativní neúčinnosti.⁵¹⁸ Možnost uplatnit relativní neúčinnost v jiném řízení je proto vyloučena.

Judikatura Nejvyššího soudu⁵¹⁹ se za účinnosti ObčZ 1964 klonila k závěru, že relativní neúčinnost se soudním rozhodnutím deklaruje a působí *ex tunc*. Znění ustanovení § 589 OZ naznačuje konstitutivní povahu rozsudku o odpůřčí žalobě.

Předpokladem úspěšného výkonu odpůřčího práva je existence vykonatelné pohledávky věřitele, která nebyla v důsledku odporovatelného právního jednání dlužníka uspokojena. V době učinění odporovatelného právního jednání nemusí být pohledávka věřitele za dlužníkem vykonatelná ani splatná. Podmínkou odporovatelnosti je, že v době učinění právního jednání již existoval právní vztah, z něhož vznikla pohledávka.⁵²⁰ Z hlediska věcné legitimace k podání odpůřčí žaloby postačuje, aby byla pohledávka vykonatelná v době rozhodování soudu o odpůřčí žalobě.⁵²¹ Podle M. Zuklínové⁵²² musí být věřitelova pohledávka vykonatelná již v době podání odpůřčí žaloby. Vykonatelnou pohledávkou se ve smyslu ustanovení § 589 OZ rozumí pohledávka, která byla věřiteli přiznaná vykonatelným rozhodnutím. Věřitel si může vyhradit právo dovolat se neúčinnosti právního jednání do doby, než se pohledávka stane vykonatelnou tím, že výhradu prostřednictvím orgánu veřejné moci oznámí osobě, vůči které se neúčinnosti může dovolat. Odpůřčí žaloba nemůže být úspěšná, pokud pohledávka věřitele zanikla splněním dluhu. Nejvyšší soud⁵²³ připustil, že odpůřčí žaloba je opodstatněná, jestliže splněním dluhu zanikla jen samotná pohledávka, nikoliv příslušenství této pohledávky.

Nejvyšší soud⁵²⁴ posuzoval případ, kdy se manželka domáhala určení, že darovací smlouva uzavřena jejím bývalým manželem, týkající se nemovitých věcí v jeho výlučném vlastnictví, je vůči ní neúčinná. Manželka tvrdila, že darovací smlouvou byla zkrácena v možnosti uspokojit svoji pohledávku za bývalým manželem na vypořádání zaniklého společného jmění manželů. Nejvyšší soud konstatoval, že v době uzavření odporované darovací smlouvy pohledávka účastnice z titulu vypořádání společného jmění manželů ještě neexistovala, protože rozhodnutí soudu o vypořádání společného jmění manželů má konstitutivní povahu. Teprve právní mocí takového rozhodnutí byl založen právní vztahy mezi účastníky, ze kterého vzniká pohledávka jednoho z bývalých manželů za druhým z důvodu vypořádání podílu na společném jmění.

⁵¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1666/2014.

⁵¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2666/2007.

⁵²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5570/2015.

⁵²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.

⁵²² ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1395.

⁵²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2016, sp. zn. 21 Cdo 703/2016.

⁵²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1752/2016.

Stanovisko Nejvyššího soudu k otázce, k jakému okamžiku posuzovat zkracující jednání v případě zaniklého společného jmění manželů, považuji za formalistické a odporující smyslu a účelu institutu relativní neúčinnosti. Pohledávka bývalé manželky měla původ ve sporu o výši vypořádacího podílu na společném majetku. Odporované bezúplatné právní jednání činil její bývalý manžel v době existence sporu a s vědomím následků rozhodnutí o vypořádání společného jmění. Okamžik právní moc rozhodnutí o vypořádání společného jmění manželů byl v posuzovaném případě podle mého názoru irelevantní.

8.2. Vztah relativní neúčinnosti k neplatnosti a zdánlivosti právního jednání

Platné právní jednání naplňuje zákonné požadavky kladené na náležitosti právního jednání. Účinnost právního jednání odpovídá na otázku, zda právní jednání vyvolává právní účinky. Domnívám se, že hranice mezi relativní neúčinností a neplatností právního jednání nelze přesně vytyčit. Relativní neúčinnost právního jednání se týká pouze poměrů účastníků, ohledně nichž byla vyslovena pravomocným rozhodnutím soudu. Vůči jiným osobám je právní jednání platné, účinné, a vyvolává všechny předvídané právní následky. Účinky právního jednání v důsledku neplatnosti nenastávají.

Primárním zdrojem uspokojení pohledávky věřitele je dlužníkův majetek. Subsidiárně má věřitel možnost uspokojit se také z toho, co neúčinným právním jednáním z dlužníkovy majetku ušlo, pokud dlužník snížil kvantitu nebo zhoršil kvalitu svého majetku. V případě, že věřitel nemůže k uspokojení své pohledávky získat ani tu majetkovou hodnotu, která dříve patřila do dlužníkovy majetku, náleží věřiteli odpovídající náhrada do výše toho, co ušlo z dlužníkovy majetku (§ 595 odst. 1 OZ). Naproti tomu ten, kdo způsobil neplatnost právního jednání, je povinen nahradit škodu z toho vzniklou straně, která o neplatnosti nevěděla (§ 579 odst. 2 OZ).

Lhůty k dovolání se relativní neúčinnosti právního jednání jsou prekluzivní a počínají běžet od okamžiku, kdy nastaly právní účinky odporovatelného jednání dlužníka. U právního jednání, na jehož základě vznikají práva vkladem do katastru nemovitostí, je pro počátek běhu lhůty k dovolání se neúčinnosti právního jednání rozhodující okamžik, ke kterému vznikly účinky vkladu práva do katastru nemovitostí.⁵²⁵ Prekluzivní lhůty, v nichž se věřitel musí dovolat relativní neúčinnosti zkracujícího jednání dlužníka, jsou různé, od nejdelší pětileté až po jednoletou. Ve srovnání s relativní neúčinností se absolutní neplatnost právního jednání nepromlčuje. Promlčitelné v obecné lhůtě tří let je právo vznést námitku relativní neplatnosti právního jednání.

⁵²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 2000, sp. zn. 31 Cdo 619/2000.

Nejvyšší soud vylučuje souběh neplatnosti a relativní neúčinnosti. Jednání, kterým dlužník zvýhodnil jiného svého věřitele, posoudil Nejvyšší soud⁵²⁶ jako neplatné pro rozpor se zákonem a konstatoval, že úspěšně lze odporovat pouze platnému právnímu jednání. Ke vztahu relativní neúčinnosti a neplatnosti právního jednání pro rozpor s dobrými mravy Nejvyšší soud⁵²⁷ konstatoval, že rozpor právního jednání s dobrými mravy lze shledat pouze u právního jednání, které odpovídá zákonu (neodporuje mu ani jej neobchází). Pokud věřitel nevyužije svého práva napadnout právní jednání dlužníka odpůřčí žalobou, nemůže stejného následku dosáhnout námitkou rozporu právního jednání s dobrými mravy.

Pro posouzení následků právního jednání je třeba zohlednit, zda zkrácení věřitele sledovali úmyslným jednáním oba účastníci, nebo pouze dlužník. Právní jednání, při jejímž uzavření sledovali úmysl zkrátit věřitele oba účastníci, je absolutně neplatné. Jestliže se záměrem zkrátit upokojení pohledávky věřitele jednal pouze dlužník, může se věřitel domáhat určení relativní neúčinnosti. Pouhá vědomost druhé smluvní strany o zkracujícím úmyslu dlužníka nemůže vést k závěru o shodném úmyslu obou smluvních stran.⁵²⁸

Souhlasím s názorem Z. Pulkrábka⁵²⁹, že neplatnost právního jednání by neměla vyloučit věřitele z možnosti právnímu jednání odporovat. Podmínkou pro vyslovení relativní neúčinnosti právního jednání dlužníka není podle zákonodárce platnost právního jednání, nýbrž následek v podobě zkrácení věřitele. Institut relativní neúčinnosti nelze vnímat jako protiklad k institutu neplatnosti, protože právní následky obou institutů nejsou v konfliktu. Zásadní odlišnost relativní neúčinnosti od jiných sankčních institutů spočívá v tom, že „*relativní neúčinnost je speciálním institutem, jehož smyslem a účelem je výhradně ochrana věřitele*“⁵³⁰. Domnívám se, že uplatnění relativní neúčinnosti by mělo být možné bez ohledu na to, zda je právní jednání platné, neplatné případně zdánlivé. Inspiraci pro tento závěr najdeme v německé judikatuře⁵³¹, podle které neplatnost právního jednání nebrání jeho odporovatelnosti. Podle mého názoru v případě, kdy vada právního jednání odůvodňuje jak neplatnost právního jednání, tak relativní neúčinnosti, měl by mít věřitel možnost volby, zda se dovolá neplatnosti nebo bude právnímu jednání odporovat.

⁵²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006.

⁵²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 20 Cdo 2886/2006.

⁵²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2019, sp. zn. 30 Cdo 1808/2018.

⁵²⁹ PULKRÁBEK, Z. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, s. 796.

⁵³⁰ ZUKLÍNOVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1- 654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1391.

⁵³¹ Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 11. 7. 1996, sp. zn. IX ZR 226/94.

Závěr

Občanský zákoník klade na právní jednání řadu požadavků, jejichž nesplnění v různém rozsahu sankcionuje. Druh následku vady právního jednání závisí zejména na významu a intenzitě nedostatku právního jednání. Z hlediska právních důvodů rozlišujeme následky, které nastávají přímo ze zákona, a ty, kdy podnět k jejich zjišťování může dát výhradně strana, k jejíž ochraně je následek zákonem stanoven. Do první skupiny následků vad právního jednání řadíme absolutní neplatnost a zdánlivost, do druhé skupiny náleží relativní neplatnost a relativní neúčinnost. Následek právního jednání v podobě zdánlivosti činí právní jednání neexistujícím. Neplatnost právního jednání znamená, že se právní jednání uskutečnilo, ale hledí se na něj tak, jako by nemělo žádné právní následky. Smyslem relativní neúčinnosti právního jednání je poskytnout ochranu věřiteli. Relativní neúčinnost má za následek, že jednání dlužníka ve prospěch třetí osoby nemá vůči věřiteli právní účinky, zatímco vůči jiným osobám je právní jednání účinné. Neplatnost, zdánlivost a relativní neúčinnost se dotýkají samotného právního jednání, další následky v podobě povinnosti nahradit škodu nebo vydat bezdůvodné obohacení postihují zejména subjekt, jenž vadu právního jednání způsobil.

V první kapitole rigorózní práce jsem se zaměřila na vymezení obsahu právního jednání a objasnění pojmů, které jsou s právním jednáním spojeny. Právní jednání směřuje k právním následkům, jež jsou v něm vyjádřeny. V širším významu vyvolává právní jednání následky plynoucí ze zákona, z dobrých mravů, ze zvyklostí, a zavedené praxe stran. Mezi náležitosti právního jednání řadíme náležitosti subjektu, tedy osoby, která projev vůle činí, dále náležitosti vůle, projevu vůle, předmětu projevu vůle a vzájemného poměru vůle a jejího projevu. Podstatou právního jednání je projev vůle. Na tento atribut právního jednání se úzce váže možnost kolize mezi vnitřní vůlí a jejím vnějším projevem, a právě proto je v první kapitole práce představena teorie projevu a teorie vůle. Dospěla jsem k závěru, že nelze absolutizovat jenom jednu ze dvou stránek projevu, a že správným řešením je vzájemné poměřování obou kategorií na podkladě konkrétních okolností případu.

V první kapitole jsem se věnovala zkoumání právních institutů, které stojí na pomezí práva hmotného a procesního. Předmětem mé pozornosti byl institut žaloby a soudem schváleného smíru, a to především v návaznosti na hodnocení následků vad právního jednání. Podle mého názoru nelze na procesní úkony analogicky aplikovat požadavky kladené na právní jednání předpisy hmotného práva.

Ve druhé kapitole jsem se zabývala výkladem právních jednání. Výchozím principem pro posouzení právního jednání bylo zjištění jeho obsahu, nikoliv jeho označení či pojmenování.

Právní jednání musí svým obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům, zákonu, a jeho obsah musí být možný a dovolený. Stěžejním pravidlem pro výklad právního jednání je zjištění skutečného úmyslu jednajících stran, pokud byl takový úmysl druhé straně znám, nebo o něm musela druhá strana vědět. Teprve v případě, že úmysl jednajícího nelze za použití uvedeného výkladového pravidla zjistit, uplatní se objektivní metoda interpretace, podle níž se projevu vůle přisuzuje význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen. Preference subjektivního hlediska interpretace právního jednání zdůrazňuje autonomii vůle stran a jeho cílem je odmítnout formalismus a přehnané nároky orgánů veřejné moci na formulaci smluvních ujednání. V tomto směru představuje účinná právní úprava odklon od formálního jazykového výkladu, podle něhož se vůle dovozovala čistě z jazykového výkladu psaného textu.

Ve třetí kapitole jsem se věnovala neplatnosti právního jednání. Občanský zákoník rozlišuje neplatnost absolutní a relativní. V souladu se zásadou *in favorem negotii* je východiskem pro určení druhů neplatnosti preference relativní neplatnosti. Jedním z kritérií pro rozlišení absolutní a relativní neplatnosti je posouzení, na čí ochranu je neplatnost právního jednání v konkrétním případě stanovena. Absolutní neplatností sankcionuje občanský zákoník nejzávažnější vady právního jednání a jejím cílem je zejména ochrana zájmů celé společnosti. Absolutní neplatnost může namítat každý, kdo na tom má právní zájem, a soud k ní přihlíží z úřední povinnosti. Relativní neplatnost je stanovena na ochranu zájmu určité osoby, která je vadným právním jednáním dotčena, a která může dát podnět k zjištění této neplatnosti. Zatímco účinky absolutní neplatnosti právního jednání nastávají bez ohledu na vůli účastníků právního jednání, v případě relativní neplatnosti se osoba dotčená vadou právního jednání může rozhodnout, zda bude z právního jednání zavázána i přes tuto vadu, anebo neplatnost namítne. Právní teorie rozlišuje relativní neplatnost přímou a nepřímou. Podle mého názoru se v občanském zákoníku uplatní koncept přímé relativní neplatnosti. Dospěla jsem k závěru, že legislativní výraz „vznést námitku neplatnosti“ uvedený v § 586 odst. 1 OZ nevede ke koncepční změně a námitka relativní neplatnosti je nadále hmotněprávní jednostranné adresné právní jednání.

Právo dovolat se relativní neplatnosti se promlčuje v obecné promlčecí lhůtě. Absolutní neplatnost nepodléhá promlčení. Časové omezení absolutní neplatnosti je nepřímé a vyplývá například z institutu vydržení. Domnívám se, že by zákonodárce měl v zájmu ochrany právní jistoty *de lege ferenda* stanovit speciální promlčecí nebo prekluzivní lhůtu k tomu, aby přiměl oprávněné k jednání na ochranu jejich práv.

Některé vady právního jednání postihují celé právní jednání. Jiné vady mohou postihovat jen část právního jednání, pokud ji lze oddělit od ostatního obsahu, a pokud má zachování této části pro strany smysl. Z hlediska oddělitelnosti vadné části je nezbytné posoudit, zda právní

jednání splňuje předpoklady nezbytné pro vznik a platnost právního jednání i bez neplatné části. Domnívám se, že podle právní úpravy o částečné neplatnosti je nezbytné posuzovat také případy, kdy je část právního jednání postižena sankcí zdánlivosti. V těchto případech lze postupovat analogicky případům částečné neplatnosti a posoudit, zda je vadná část oddělitelná od zbývajících obsahu právního jednání, a zda by účastníci učinili právní jednání i bez vadné části.

V praktické rovině následky neplatnosti a zdánlivosti splývají, a proto je třeba osobám dotčeným zdánlivým právním jednáním poskytnout stejnou míru ochrany jako osobám dotčeným neplatným právním jednáním. Domnívám se, že zdánlivé právní jednání může vést ke vzniku škody a souhlasím s názory, které připouští analogickou aplikaci ustanovení § 579 odst. 2 OZ na zdánlivá právní jednání.

Čtvrtá kapitola analyzovala důvody vedoucí k neplatnosti právního jednání. Mezi důvody působící neplatnost právního jednání řadíme rozpor právního jednání s dobrými mravy, rozpor právního jednání se zákonem, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje, rozpor se zákonem a zjevné narušení veřejného pořádku, počáteční nemožnost plnění, nedostatečnou způsobilost jednající osoby, nedostatek formy právního, nesvobodu vůle jednajícího a omyl.

Nikoliv jakýkoliv rozpor právního jednání se zákonem zakládá neplatnost právního jednání. Následek neplatnosti právního jednání pro rozpor se zákonem může nastat pouze tehdy, pokud to vyžaduje smysl a účel porušené normy. Ačkoli občanský zákoník výslovně neobsahuje samostatnou skutkovou podstatu obcházení zákona, domnívám se, že případy, kdy je úmyslem stran zákon obejít, lze podřadit pod pojem jednání v rozporu se smyslem a účelem zákona.

Právní jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které je v kvalifikovaném rozporu se zákonem a zároveň se zjevně přičí veřejnému pořádku, je sankcionované absolutní neplatností. Kategorie dobrých mravů a veřejného pořádku jsou neurčitými právními pojmy. V práci jsem dospěla k závěru, že obě kategorie jsou obecné korektivy platnosti právního jednání, jejichž prostřednictvím dochází k omezení autonomie vůle účastníků právního jednání. Dobré mravy jsou korektivem občanskoprávních vztahů z hlediska poctivosti a slušnosti. Naproti tomu institut veřejného pořádku se zaměřuje na zachování optimálního stavu fungování společnosti.

Význam pojmu „zjevný“ ve vztahu k porušení dobrých mravů, veřejného pořádku nebo zneužití práva vyvolává řadu otázek, přičemž tyto otázky nejsou odbornou literaturou ani soudní praxí uspokojivě zodpovězeny. Podle mého názoru kritérium zjevnosti neslouží k rozlišení absolutní a relativní neplatnosti. Následkem každého rozporu právního jednání s dobrými mravy by měla být absolutní neplatnost. V pochybnostech je na místě závěr, že k porušení dobrých mravů či veřejného pořádku vůbec nedošlo. Sankční následek v podobě relativní neplatnosti by se měl

uplatnit pouze v případech, kdy zákon stanoví neplatnost právního jednání pouze na ochranu určité osoby.

Posouzení toho, co představuje vadu právního jednání a jakým druhem následku bude právní jednání v důsledku vady stíženo, podléhá obsahovým změnám, když samotný obsah pojmu „dobré mravy“ a „veřejný pořádek“ je proměnlivý v závislosti na místě a čase. Občanský zákoník na rozdíl od přecházející právní úpravy preferuje jako obecný následek vad právních jednání relativní neplatnost. Pouze v případech nejzávažnějších vad, které se dotýkají zájmů celé společnosti, nastupuje sankce absolutní neplatnosti.

Jedním z důvodů vedoucích k neplatnosti právního jednání je vada jeho formy. Následky vady formy se liší podle toho, zda formu právního jednání vyžaduje zákon, nebo ujednání stran. Důsledkem nedodržení formy právního jednání vyžadované zákonem není vždy neplatnost právního jednání, protože i v těchto případech je právní jednání neplatné pouze pokud to vyžaduje smysl a účel právní normy. Následek nedodržení formy právního jednání ujednané stranami závisí na tom, zda byla forma sjednaná jako konstitutivní nebo deklaratorní.

Důvodem absolutní neplatnosti právního jednání je počáteční nemožnost plnění, zatímco následná nemožnost plnění má za následek zánik závazku. Absence oprávnění k nakládání s předmětem plnění nevede k neplatnosti právního jednání. Ve světle občanského zákoníku již neobstojí závěry o absolutní neplatnosti v případech dvojího nájmu téže věci nebo prodeje věci osobou, která není v okamžiku uzavření smlouvy jejím vlastníkem.

Předpokladem platnosti právního jednání je svéprávnost jednajících. Neplatnost je následkem právního jednání osoby stížené duševní poruchou, která ji činí neschopnou právně jednat. Při posouzení projevu vůle osoby, která není plně svéprávná, nebo osoby jednající v duševní poruše, je třeba vzít v úvahu nejlepší zájem chráněné osoby a skutečnost, zda jí je právní jednání na újmu, nebo ku prospěchu.

Přítomnost omylu v právním jednání je vadou, která je sankcionována neplatností, avšak skutečnost, že se některý z účastníků právního jednání mýlí, nepůsobí vždy neplatnost právního jednání. Právně relevantní je pouze podstatný omyl, který se vztahuje k rozhodující okolnosti. Právní jednání je neplatné také v případě, kdy byl omyl vyvolán lstí. V obou případech se jedná o neplatnost relativní, které se může dovolat osoba jednající v omylu. Vada právního jednání spočívající v omylu ohledně vedlejší okolnosti nemá za následek neplatnost. Dospěla jsem k závěru, že s ohledem na ustanovení § 574 OZ je zapotřebí v pochybnostech upřednostnit závěr o nepodstatnosti omylu, protože toto řešení přispěje k zachování platnosti právního jednání.

V páté kapitole jsem se zaměřila na sankci zdánlivosti právního jednání. Následek v podobě zdánlivosti právního jednání nastane, pokud jednajícím chybí vůle nebo jednající

zjevně neměl vážnou vůli, případně je jeho vůle neurčitá nebo nesrozumitelná. V rigorózní práci jsem se zabývala otázkou, jak posoudit ustanovení občanského zákoníku, které stanoví, že se k určitému právnímu jednání „nepřihlíží“. Podle mého názoru právní jednání, ke kterým se nemá přihlížet, nelze bez dalšího posouzení podřadit pod režim zdánlivých právních jednání. Domnívám se, že v těchto případech se jedná o vadu právního jednání spočívající v povaze, účelu nebo cíli právního jednání. Právní jednání, ke kterému se nemá „přihlížet“, může být podle smyslu a účelu právní normy posouzeno jako jednání neplatné, neúčinné nebo zdánlivé.

V šesté kapitole jsem zkoumání zaměřila na problematiku dalších následků vadného právního jednání v podobě nároku na náhradu škody, vydání bezdůvodného obohacení nebo zániku věcněprávních účinků právního jednání.

V sedmé kapitole jsem se věnovala některým možnostem nápravy vadného právního jednání. Jedním ze způsobů nápravy vad právních jednání je institut konverze, konvalidace, ratihabice nebo změny nezákonného určení soudem. Občanský zákoník umožňuje nápravu právního jednání i v případě nesrozumitelného či neurčitého projevu vůle, který působí zdánlivost právního jednání.

Osmá kapitola řešila oblast relativní neúčinnosti, která je dalším možným následkem vad právních jednání. Vada jednání zde spočívá ve zkrácení věřitele. Relativní neúčinnost právního jednání na rozdíl od absolutní neplatnosti a zdánlivosti nepůsobí *erga omnes*. Účinky právního jednání absentují pouze ve vztahu k věřiteli, vůči dalším osobám relativně neúčinné právní jednání účinky vyvolává.

V jednotlivých částech práce jsem se zabývala úpravou obsaženou v unifikačních projektech smluvního práva DCFR, PECL, UPICC. Zněním DCFR se lze podle mého názoru inspirovat při posouzení rozporu právního jednání se zákonem. Kromě smyslu a účelu právní normy je možné zohlednit další kritéria, jakými jsou okruh osob, k jejichž ochraně bylo porušené ustanovení stanoveno, závažnosti porušení, nebo skutečnosti, zda se jednalo o porušení úmyslné či nikoliv.

Vybrané otázky právního jednání a následků jeho vad jsem porovnávala s německou, švýcarskou, částečně s rakouskou a slovenskou právní úpravou. Na základě provedeného zkoumání jsem dospěla k závěru, že tyto právní řády obsahují obdobná řešení následků vad právních jednání jako česká právní úprava. Stejně jako v českém právním řádu není pojem „právní jednání“ výslovně definován ani v německém právním řádu. V německém právu, stejně jako v právu českém, musí závěru o neplatnosti právního jednání předcházet výklad zákonného ustanovení teleologickou metodou. Švýcarské právo, obdobně jako právo české, legislativně zakotvuje pojmy veřejný pořádek i dobré mravy. Vzhledem k tomu, že české právo je vystavěno na principu

bezformálnosti, lze se podle mého názoru inspirovat rakouskou soudní praxí a požadavek písemné formy dovést výkladem, zejména pokud je bezformální právní jednání z pohledu jeho důsledků pro účastníky závažnější než obdobné jednání, u něhož zákon vyžaduje písemnou formu.

Seznam zkratek

ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (rakouský občanský zákoník)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)
BGE	Bundesgericht (Spolkový soud, Švýcarská konfederace)
BGH	Bundesgerichtshof (Spolkový soudní dvůr, Spolková republika Německo)
BVerfG	Bundesverfassungsgericht (Spolkový ústavní soud, Spolková republika Německo)
DCFR	Draft Common Frame of Reference (Návrh společného referenčního rámce)
Důvodová zpráva k ObčZ 1964	Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
Důvodová zpráva k OZ	Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
Důvodová zpráva k ZOK	Důvodová zpráva k zákonu č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
EGBGB	Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (uváděcí zákon k německému občanskému zákoníku)
eIDAS	Nářízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014 o elektronické identifikaci a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu
KZ	Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů
Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
NV č. 351/2013	Nářízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku, veřejných rejstříků

	právníků a fyzických osob a evidence svěrenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31.12.2013
ObchZ	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění účinném do 31.12.2013
OGH	Oberste Gerichtshof (Nejvyšší soud, Rakouská republika)
OR	Obligationenrecht (švýcarský zákon o obligačním právu)
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ, Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ SR	Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník (slovenský občanský zákoník)
OZO	Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský
PECL	Principles of European Contract Law (Principy evropského smluvního práva)
RG	Reichsgericht (Říšský soud)
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SchwarzArbG	Gesetz zur Bekämpfung der Schwarzarbeit und illegalen Beschäftigung (německý zákon proti nelegální práci)
SpotřÚ	Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚmlZP	Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 10/2010 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením
UPICC	UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (Zásady mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT)

Ústava	Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ZGB	Zivilgesetzbuch (švýcarský občanský zákoník)
ZMPS	Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
ZoPC	Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZoPvH	Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

1.1. Odborné knižní publikace

BAR, CH., CLIVE, E. *Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR)*. Volume 1. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2009, 1010 s. ISBN 978-3-86653-098-0.

BAUMBERGER, G., ROTH, H. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*. Bd. 1, Gesamtsachverzeichnis, §§ 1-610. München: C. H. Beck, 2003, 2407 s. ISBN 3-406-46510-2.

BENECKE, M. *Gesetzesumgehung im Zivilrecht: Lehre und praktischer Fall im allgemeinen und Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, 393 s. ISBN 3-16-148413-4.

BEZOUŠKA, P. *Postavení a ochrana věřitele v novém soukromém právu: aktuální otázky: srovnávací komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 80 s. ISBN 978-80-7552-344-0.

BEZOUŠKA, P. *Soudní judikatura ve světle občanského zákoníku: komentovaný rejstřík judikatury a její použití po rekodifikaci*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 735 s. ISBN 978-80-7552-090-6.

BÍLKOVÁ, J. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, 525 s. ISBN 978-80-7400-579-4.

BORK, R. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs*. 3., neubearbeitete Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, 767 s. ISBN 978-3-16-150527-0.

BROX, H., WALKER, W.D. *Allgemeiner Teil des BGB*. 42., neu bearbeitete Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2018, 394 s. ISBN 978-3-8006-5698-1.

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, 435 s. ISBN 978-80-7552-187-3.

ELIÁŠ, K. a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Ostrava: Sagit, 2012, 1119 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

ELIÁŠ, K. a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 358 s. ISBN 978-80-7478-493-4.

FAUST, F. *Bürgerliches Gesetzbuch: Allgemeiner Teil*. 3. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2013, 286 s. ISBN 978-3-8329-5757-5.

FAUVARQUE-COSSON, B., MAZEAUD, D. *European contract law: materials for a common frame of reference: terminology, guiding principles, model rules*. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2008, 613 s. ISBN 978-3-86653-067-6.

FIALA, J. *Občanské právo hmotné*. 3. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 433 s. ISBN 80-210-2793-2.

FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Band 2, Das Rechtsgeschäft*. 4. unveränderte Aufl. Berlin: Springer, 1992, 987 s. ISBN 3-540-55211-1.

GMÜR, M., HAFTER, E. *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Band I., Einleitung. Personenrecht*. 2. Aufl. Bern: Verlag von Stämpfli & Cie, 1919, 384 s. Schweizerisches Zivilgesetzbuch.

HIRSCH, CH. *BGB: Allgemeiner Teil*. 7. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2012, 452 s. ISBN 978-3-8329-7012-3.

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1317 s. ISBN 978-80-7400-535-0.

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2080. ISBN 978-80-7400-287-8.

HULVA, T. *Vady právních úkonů v soukromoprávních vztazích a jejich důsledky*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 245 s. ISBN 978-80-7357-633-2.

HURDÍK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 302 s. ISBN 978-80-7380-718-4.

HÜBNER, H. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*. 2. Auflage. Berlin: Walter de Gruyter, 1996, 598 s. ISBN 3-11-014891-9.

JACOBY, F., HINDEN, M., KROPHOLLER, J. *Bürgerliches Gesetzbuch: Studienkommentar*. 16. Auflage. München: C. H. Beck, 2018, 950 s. ISBN 978-3-406-71267-8.

JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1.4.2014. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. 1. vydání. Praha: Havlíček Brain Team, 2014, 601 s. ISBN 978-80-87109-46-5.

KINDL, M., ROZEHNAL, A. a kol. *Občanský zákoník: praktický komentář. I*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019, 991 s. ISBN 978-80-7380-742-9.

KÖHLER, H. *BGB, Allgemeiner Teil: ein Studienbuch*. 23., völlig neubearbeitete Aufl. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996, 300 s. ISBN 3-406-41613-6.

KRAMER, E. A., MEIER-HAYOZ, A. *Obligationenrecht. Band VI, 1. Abteilung, Allgemeine Bestimmungen. Kommentar zu Art. 19-22 OR*. Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG, 1991, 282 s. ISBN 3-7272-3414-8.

LANDO, O., BEALE, H. *Principles of European contract law. Parts I and II, Combined and revised*. Hague: Kluwer Law International, 2003, 561 s. ISBN 90-411-1305-3.

LANDO, O. *Principles of European contract law. Part III*. Hague: Kluwer Law International, 2003, 291 s. ISBN 90-411-1961-2.

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

LAVICKÝ, P., POLIŠENSKÁ, P. *Judikatura k rekodifikaci. Právní jednání*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, 475 s. ISBN 978-80-7478-821-5.

MEDICUS, D. *Allgemeiner Teil des BGB*. 10., neu bearb. Aufl. Heidelberg: C. F. Müller, 2010, 518 s. ISBN 978-3-8114-9652-1.

MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1.

MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III. § 419-654*. Praha: Leges, 2014, 1234 s. ISBN 978-80-7502-003-1.

MELZER, F., TÉGLI, P. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, 1728 s. ISBN 978-80-7502-199-1

ONDREJOVÁ, D. *Průvodce uzavíráním smluv*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 521 s. ISBN 978-80-7598-806-5.

PETROV, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 3276 s. ISBN 978-80-7400-747-7.

PLECITÝ, V., VRABEC, J., SALAČ, J. *Základy občanského práva*. 5., upr. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 297 s. ISBN 978-80-7380-293-6.

RICHTER, T. S. *Vertragsrecht: Die Grundlagen des Wirtschaftsrecht*. 2., aktualisierte Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2013, 561 s. ISBN 978-3-8006-4674-6.

ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Reprint původního vydání z r. 1936. Praha: CODEX Bohemia, 1998, 866 s. ISBN 80-85963-79-5.

SALAČ, J. *Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu: obsahové meze platnosti právních úkonů (smluv) z hlediska rozporu se zákonem, dobrými mravy a veřejným pořádkem*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, 301 s. ISBN 80-7179-914-9.

SCHULZE, R. *Common frame of reference and existing EC contract law*. 2nd rev. ed. Munich: Sellier-European Law Publishers, 2009, 313 s. ISBN 978-3-86653-123-9.

SÄCKER, F. J. a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: AGB-Gesetz. Bd. 1, Allgemeiner Teil (§§ 1-240)*. 2. Aufl. München: C. H. Beck, 1984, 1989 s. ISBN 3-406-09899-1.

SVOBODA, K. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 1601 s. ISBN 978-80-7400-673-9.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1667 s. ISBN 978-80-7478-370-8.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (§ 1-654)*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 1563 s. ISBN 978-80-7598-656-6.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. (§ 1721- 2520)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1700 s. ISBN 978-80-7478-638-9.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. (§ 2521- 3081)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1516 s. ISBN 978-80-7478-630-3.

ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O., SPÁČIL, M., ŠKÁROVÁ, M. a kol. *Občanský zákoník: komentář. 10., jubilejní vyd.* Praha: C. H. Beck, 2006, 1465 s. ISBN 80-7179-486-4.

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1373 s. ISBN 978-80-7400-108-6.

TICHÝ, L. *Obecná část občanského práva.* 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 372 s. ISBN 978-80-7400-483-4.

VOGENAUER, S., KLEINHEISTERKAMP, J. *Commentary on the UNIDROIT principles of international commercial contracts (PICC)*. 1st pub. Oxford: Oxford University Press, 2009, 1319 s. ISBN 978-0-19-929175-5.

VRCHA, P. *Nabytí nemovitosti (zapsané v katastru nemovitostí) od nevlastníka.* Praha: Leges, 2015, 202 s. ISBN 978-80-87576-91-5.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura.* 2. vyd. Praha: Linde, 2013. 189 s. ISBN 978-80-7201-918-2.

1.2. Odborné články

BEJČEK, J. Námitka promlčení a bezdůvodné obohacení z absolutně neplatných smluv. *Právní rozhledy.* Praha: C. H. Beck, 2020, roč. 28, č. 23-24, s. 833–835. ISSN 1210-6410.

ČECH, P. Ještě k neplatnosti pro rozpor se zákonem. *Právní fórum.* Praha: ASPI, 2009, roč. 6, č. 3, s. 95-101. ISSN 1214-7966.

ČECH, P. Nad několika rekodifikačními nejasnostmi. *Obchodněprávní revue.* Praha: C. H. Beck, 2012, roč. 4, č. 11-12, s. 324–329. ISSN 1803-6554.

ČECH, P. Výkladem k povinné písemné formě. *Právní rádce.* Praha: Economia, a.s., 2016, roč. 24, č. 10, s. 50-51. ISSN 1210-4817.

DVOŘÁK, B. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy.* Praha: C. H. Beck, 2018, roč. 26, č. 3, s. 84-90. ISSN 1210-6410.

DVOŘÁK, B. Rozpor právního jednání se zákonem. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 28-35. ISSN 1210-6348.

ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2015, č. 9, s. 13-24. ISSN 1210-6348.

ELIÁŠ, K. Obcházení zákona. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2018, roč. 26, č. 15-16, s. 515- 521. ISSN 1210-6410.

ELIÁŠ, K. Porušení zákona oklikou: fraus legis facta v civilním právu. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2018, roč. 157, č. 11, s. 897-921. ISSN 0231-6625.

ELIÁŠ, K. Problematická ustanovení nového občanského zákoníku a jejich výklad. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2013, č. 11, s. 27-32. ISSN 1210-6348.

FIALA, J., ŠVESTKA, J. Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 1983, roč. 122, č. 4, s. 329–346. ISSN 0231-6625.

GROŠPIC, P. Návrat laesio enormis do českého práva. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 5, s. 181-185. ISSN 1210-6410.

HANDLAR, J. Právní následky porušení smluvní formy právních úkonů v civilním právu de lege lata a de lege ferenda. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2010, roč. 18, č. 18, s. 643-650. ISSN 1210-6410.

HAVEL, B., KAVAN, P. Vyřešil skutečně Nejvyšší soud ČR otázku plných mocí? (Problém zmocnění k založení obchodní korporace - postačuje sylogismus?). *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 1, s. 17-22. ISSN 1210-6410.

HORÁK, P. Smluvní pokuta v nové úpravě soukromého práva. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 19, s. 649-657. ISSN 1210-6410.

HORÁK, P. Ten dluh Ti zaplatím, až mně zaplatí třetí osoba. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 3, s. 84-91. ISSN 1210-6410.

HULMÁK, M., BEZOUŠKA, P. Výpověď z nájmu bytu bez výpovědní doby. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2017, roč. 25, č. 20, s. 704-709. ISSN 1210-6410.

JANOUSEK, M. K pochybnosti o povaze neplatnosti pro rozpor se zákonem a o následcích, které působí trestný čin v občanském právu. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 6, s. 214-218. ISSN 1210-6410.

JANOUSEK, M. Lichva jako sporný institut obecné závazkové části nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2014, roč. 22, č. 13-14, s. 467-473. ISSN 1210- 6410.

JANOUSEK, M., HADAMČÍK, L. Forma právního jednání a následky jejího nedodržení. *Právní rádce*. Praha: Economia, a.s., 2016, roč. 24, č. 1, s. 28-33. ISSN 1210-4817.

KAVAN, P., REMEŠ, J. Forma plné moci podle § 441 odst. 2 ObčZ ve vazbě na § 6 odst. 1 ZOK: opravdu vyřešený problém? *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 5, s. 174-179. ISSN 1210-6410.

MACUR, J. Lze posuzovat procesní jednání stran podle ustanovení hmotného práva o vadách právních úkonů? *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 1995, roč. 3, č. 11, s. 440-442. ISSN 1210-6410.

MALIŠOVÁ, T. K myšlence ohledně ústupu kogentních norem v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2019, roč. 27, č. 6, s. 213-216. ISSN 1210-6410.

MELZER, F. Neplatnost právního jednání v návaznosti na nedodržení formy. *Právní rádce*. Praha: *Economia*, a.s., 2013, roč. 21, č. 7, s. 31-33. ISSN 1210-4817.

MELZER, F., TĚGL, P. Glosa k rozhodnutí velkého senátu NS ohledně předpokladu „zjevnosti“ porušení dobrých mravů a veřejného pořádku ve smyslu § 588 OZ. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2020, č. 9, s. 63-67. ISSN 1210-6348.

PETROV, J. Neplatnost právních jednání. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 3, s. 36-43. ISSN 1210-6348.

PETROV, J. Rozpor s dobrými mravy v judikatuře Nejvyššího soudu ČR. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2012, roč. 20, č. 18, s. 626–629. ISSN 1210-6410.

PULKRÁBEK, Z. Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2009, roč. 17, č. 21, s. 753-760. ISSN 1210-6410.

PULKRÁBEK, Z. Vyhledky odpůřčího práva (tzv. relativní neúčinnosti) podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 11, s. 381-387. ISSN 1210-6410.

PULKRÁBEK, Z. „Zjevný“ v občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2015, roč. 23, č. 1, s. 1-5. ISSN 1210-6410.

RUBAN, R., KOUKAL, P. Několik poznámek k otázce nicotnosti v občanském právu. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2011, roč. 19, č. 23, s. 857-865. ISSN 1210-6410.

SALAČ, J. K historickému vývoji doktríny neplatnosti právních úkonů v oblasti rozporu se zákonem a dobrými mravy. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 1999, roč. 138, č. 2, s. 125–143. ISSN 0231-6625.

SALAČ, J. K problematice rozporu právního úkonu se zákonem ve světle § 39 občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 1997, roč. 5, č. 10, s. 510-513. ISSN 1210-6410.

SALAČ, J. Rozpor s dobrými mravy a se zákonným zákazem. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2000, roč. 8, č. 6, s. 250-252. ISSN 1210-6410.

SPÁČIL, J. Dobré mravy v českém občanském zákoníku a v judikatuře. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2004, roč. 12, č. 18, s. 664-668. ISSN 1210-6410.

SPÁČIL, J. Některé sporné otázky relativní neplatnosti v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2014, roč. 22, č. 5, s. 172-177. ISSN 1210-6410.

SVOBODA, K. K právním úkonům s vlastnostmi na pomezí práva hmotného a procesního. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, roč. 20, č. 2, s. 127-131. ISSN 1210-9126.

SZOSTOK, D. Kogence na ústupu? *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2018, roč. 26, č. 23-24, s. 838-841. ISSN 1210-6410.

SZOSTOK, D. Veřejný pořádek v rovině neplatnosti právního jednání. *Právní rádce*. Praha: *Economia*, a.s., 2017, roč. 25, č. 6, s. 54-57. ISSN 1210-4817.

ŠULÁKOVÁ, M. K aplikaci § 1 odst. 1 věty druhé ObčZ. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 24, č. 18, s. 634-638. ISSN 1210-6410.

TÉGL, P., MELZER, F. Glosa: K rozsudku Nejvyššího soudu ve věci následků smlouvy uzavřené oběma manželi, jednal-li jeden z nich v duševní poruše. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2018, č. 6, s. 59-60. ISSN 1210-6348.

TELEC, I. Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2004, roč. 12, č. 5, s. 161-168. ISSN 1210-6410.

TICHÝ, L. Veřejný pořádek jako tzv. obecná klauzule v soukromém právu z hlediska evropského kontextu. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 2015, roč. 61, č. 3, s. 77-108. ISSN 0323-0619.

VRCHA, P. K otázce neplatnosti právního úkonu pro nedostatek svobody vůle. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2010, roč. 18, č. 2, s. 67-68. ISSN 1210-6410.

VRCHA, P. Tzv. „důkazní standard“ ve světle nálezu ÚS sp. zn. I. ÚS 173/13. *Soudní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2014, roč. 20, č. 10, s. 347-349. ISSN 1211-4405.

1.3. Příspěvky ve sbornících

DVOŘÁK, J., ŠTANGOVÁ, V. K pojmu veřejný pořádek v občanském a pracovním právu. In: ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, K. a kol. *Právo jako multidimenzinální fenomén: pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 605-616. ISBN 978-80-7380-797-9.

NUZZO, M. Case 3. Answer under the DCFR, by Eric Clive. In: ALPA, G., IUDICA, G. *Draft common frame of reference (DCFR), what for?* Milano: Giuffrè, 2013, s. 45. ISBN 978-88-14-18053-8

PELIKÁNOVÁ, I. Některé koncepční otázky nové kodifikace soukromého práva. In: *XXII. Karlovarské právnické dny*. Karlovy Vary: Leges, 2014, s. 189-215. ISBN 978-80-7502-029-1.

POKORNÝ, M. Výklad některých ustanovení občanského zákoníku, změněných a doplněných zákonem č. 131/1982 Sb., a některých ustanovení notářského řádu, změněných a doplněných zákonem č. 134/1982 Sb. In: *Nejvyšší soud ČSSR, Nejvyšší soud ČSR a Nejvyšší soud SSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím: sborník stanovisek, zpráv*

o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyšších soudů ČSSR, ČSR a SSR, 1970-1983. (Část I.). Praha: Nejvyšší soud ČSSR, 1986, s. 424-425. Sborník Nejvyššího soudu ČSSR.

SELUCKÁ, M. Následky vadnosti právních úkonů (právního jednání). In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., TICHÝ, L. *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva: konaných 20. října 2006, 24. listopadu 2006, 9. února 2007 a 30. března 2007 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.* Praha: ASPI, 2007, s. 248-276. Sborník ASPI. ISBN 978-80-7357-294-5.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

BAMBERGER, H. G., ROTH, H. *Beck'scher Online-Kommentar. BGB* [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. München: Verlag C. H. Beck, 2020 [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://beck-online.beck.de>.

ČECH, P. Jak relativní je neplatnost v novém občanském zákoníku? In: *Glatzova.com* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://www.glatzova.com/files/download/glatzova-newsletter-legal-news-jak-relativni-je-neplatnost-v-novem-obcanskem-zakoniku.pdf>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrh zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník [online]. Praha: Federální shromáždění ČSFR 1990 – 1992, Sněmovní tisk č. 685 [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0685_08.htm.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění) [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Důvodová zpráva k zákonu č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) [online]. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

FREY, M., PFEIFER, L. Der ordre public - die öffentliche Ordnung: derselbe Begriff, verschiedene Funktionen - ein Rechtsprinzip. In: *Europarecht.nomos.de* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.europarecht.nomos.de/fileadmin/eur/doc/Aufsatz_EuR_15_06.pdf.

JANOUSEK, M. Relativní neplatnost – je opravdu námitka stále dovoláním se? Aneb k historickému výkladu relativní neplatnosti a jeho použitelnosti na stávající právní stav. In: KYSELOVSKÁ, T. *Sborník příspěvků z konference Cofola 2015* [online]. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 200 – 207 [cit. 4. 1. 2021]. ISBN 978-80-210-7976-2. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2015/cofola2015.pdf>.

RYCHTÁŘOVÁ, M., JANDOVÁ, H. Restituční nároky stran z neplatných a zrušených závazků. In: *Bulletin-advokacie.cz* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/restitucni-naroky-stran-z-neplatnych-a-zrusenych-zavazku>.

SAMMUT, I. *Constructing modern European private law: a hybrid system* [online]. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016, 358 s [cit. 4. 1. 2021]. ISBN 9781443899956. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=1407488>.

TEICHMANN, A. Die „Gesetzesumgehung“ im Spiegel der Rechtsprechung. In: *Jstor.org* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20826924>.

Vládní návrh zákona, kterým se mění „zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník“. In: *Justice.gov.sk* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Aktuality-obcianskeho-zakonnika.aspx>.

VRCHA, P. Odporovatelnost právního úkonu podle občanského zákoníku v judikatuře Nejvyššího soudu České republiky. In: *Vrcha.webnode.cz* [online]. [cit. 11. 1. 2021]. Dostupné z: <https://vrcha.webnode.cz/news/odporovatelnost-pravniho-ukonu-podle-obcanskeho-zakoniku-v-judikature-nejvyssiho-soudu-ceske-republiky/>.

ZUKLÍNOVÁ, M. Hlavní důvody neplatnosti – II. Omyl. In: *Právníprostor.cz* [online]. [cit. 10. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/hlavni-duvody-neplatnosti-ii-omyl>.

ZUKLÍNOVÁ, M. Následky neplatnosti. In: *Právníprostor.cz* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/nasledky-neplatnosti>.

3. Seznam použitých právních předpisů

3.1. Právní předpisy

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z.s., Obecný zákoník občanský, ve znění k 1. 1. 1904. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, ve znění účinném do 31. 12. 2013. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění účinném do 31.12.2013. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku, veřejných rejstříků právnických a fyzických osob a evidence svěřenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

Zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.beck-online.cz.

3.2. Právní předpisy Evropské unie

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014 ze dne 23. července 2014 o elektronické identifikaci a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu a o zrušení směrnice 1999/93/ES. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.eur-lex.europa.eu.

Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie. In: *In: EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.eur-lex.europa.eu.

3.3. Zahraniční právní předpisy

3.3.1. Rakouská republika

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch vom 1. 6. 1811. In: *Jusline.at* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.jusline.at.

3.3.2. Slovenská republika

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník. In: *Slov-lex.sk* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.slov-lex.sk.

3.3.3. Spolková republika Německo

Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. 8. 1896. In: *Gesetze-im-internet.de* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.gesetze-im-internet.de.

Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche vom 18. 8. 1896. In: *Gesetze-im-internet.de* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.gesetze-im-internet.de.

Gesetz zur Bekämpfung der Schwarzarbeit und illegalen Beschäftigung (Schwarzarbeitsbekämpfungsgesetz) vom 23. 7. 2004. In: *Gesetze-im-internet.de* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.gesetze-im-internet.de.

3.3.4. Švýcarská konfederace

Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. 12. 1907. In: *Gesetze.ch* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.gesetze.ch.

Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches. (Fünfter Teil: Obligationenrecht) vom 30. 3. 1911. In: *Gesetze.ch* [online]. [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: www.gesetze.ch.

3.4. Mezinárodní smlouvy

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením přijatá Valným shromážděním OSN dne 13. prosince 2006. Sdělení č. 10/2010 Sb.m.s., o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, Ministerstva zahraničních věcí. In: *ASPI* [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer ČR [cit. 4. 1. 2021]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/70385/1/2>.

4. Seznam použité judikatury

4.1. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 3. 1954, sp. zn. Cz 514/53.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 1996, sp. zn. II Odon 50/96.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 1997, sp. zn. 2 Cdon 130/96.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 10. 1997, sp. zn. 1 Odon 110/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 1998, sp. zn. 3 Cdo 321/96.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 1998, sp. zn. 3 Cdo 1398/96.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 1999, sp. zn. 24 Cdo 192/98.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/99.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 7. 2000, sp. zn. 31 Cdo 619/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2828/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1357/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 2. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/99.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1669/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 101/2001.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2002, sp. zn. 22 Cdo 2127/2000.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1625/2002.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2003, sp. zn. 32 Odo 568/2002.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1836/2002.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2003, sp. zn. 25 Cdo 1569/2001.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. 32 Odo 314/2003.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. 33 Odo 111/2004.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2004, sp. zn. 20 Cdo 2662/2003.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2004, sp. zn. 21 Cdo 1484/2004.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 3. 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 826/2005.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2007, sp. zn. 33 Odo 236/2005.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2007, sp. zn. 33 Odo 239/2005.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 20 Cdo 2886/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2705/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2007, sp. zn. 33 Odo 438/2005.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2007, sp. zn. 29 Odo 784/2005.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2660/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 1. 2008, sp. zn. 32 Odo 801/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. 21 Cdo 843/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 3. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1760/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2008, sp. zn. 32 Cdo 1164/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2216/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2008, sp. zn. 29 Odo 732/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 8. 2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2999/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4841/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2009, sp. zn. 23 Cdo 4427/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2009, sp. zn. 29 Odo 409/2006.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. 28 Cdo 3514/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2666/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2009, sp. zn. 33 Cdo 1621/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2010, sp. zn. 23 Cdo 4059/2009.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. 23 Cdo 5508/2007.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4093/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2010, sp. zn. 23 Cdo 472/2008.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. 33 Cdo 4082/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4996/2009.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2715/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 23 Cdo 3951/2009.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 33 Cdo 2237/2009.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2011, sp. zn. 32 Cdo 384/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2992/2009.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 33 Cdo 999/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 10. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2237/2008.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2371/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3661/2010.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2012, sp. zn. 29 Cdo 1367/2011.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2012, sp.zn. 22 Cdo 1124/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2012, sp. zn. 23 Cdo 4244/2010.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2012, sp. zn. 21 Cdo 1637/2011.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 1291/2011.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2012, sp. zn. 21 Cdo 1033/2012.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3667/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 10. 2012, sp. zn. 30 Cdo 2677/2011.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3825/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2012, sp. zn. 32 Cdo 3622/2011.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1570/2012.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 01. 2013, sp. zn. 33 Cdo 2582/2010.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2013, sp. zn. 26 Cdo 441/2012.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2014, sp. zn. 30 Cdo 531/2014.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. 23 Cdo 1593/2012.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2014, sp. zn. 23 Cdo 855/2013.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. 31 Cdo 1168/2013.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2014, sp. zn. 29 Cdo 3919/2014.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. 33 Cdo 1777/2013.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. 25 Cdo 1937/2013.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 2. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1666/2014.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 3. 2015, sp. zn. 22 Cdo 4007/2014.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2015, sp. zn. 22 Cdo 4065/2014.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2015, sp. zn. 30 Cdo 821/2015.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2015, sp. zn. 32 Cdo 498/2015.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2015, sp. zn. 22 Cdo 1336/2015.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2015, sp. zn. 31 Cdo 945/2013.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2015, sp. zn. 21 Cdo 773/2014.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. 23 Cdo 2925/2015.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 2016, sp. zn. 33 Cdo 3761/2015.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 3. 2016, sp. zn. 31 Cdo 353/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2016, sp. zn. 33 Cdo 784/2015.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1899/2014.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2016, sp. zn. 32 Cdo 4459/2014.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2016, sp. zn. 29 Cdo 2908/2014.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2016, sp. zn. 21 Cdo 3918/2015.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2016, sp. zn. 30 Cdo 1193/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5570/2015.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 11. 2016, sp. zn. 26 Cdo 1454/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2016, sp. zn. 22 Cdo 2526/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2016, sp. zn. 21 Cdo 703/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2017, sp. zn. 23 Cdo 3196/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 22 Cdo 4925/2016.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 20 Cdo 1387/2016.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2017, sp. zn. 33 Cdo 3428/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2017, sp. zn. 21 Cdo 5302/2016.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. 29 Cdo 5719/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 2651/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2017, sp. zn. 26 Cdo 5679/2016.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1752/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2018, sp. zn. 33 Cdo 942/2017.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 2. 2018, sp. zn. 33 Cdo 1335/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 21 Cdo 5165/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2018, sp. zn. 33 Cdo 4109/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2018, sp. zn. 25 Cdo 5007/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2018, sp. zn. 26 Cdo 2666/2017.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2018, sp. zn. 21 Cdo 1012/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2018, sp. zn. 32 Cdo 4533/2016.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2980/2018.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 29 Cdo 4851/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2018, sp. zn. 30 Cdo 5795/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2018, sp. zn. 26 Cdo 3328/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2018, sp. zn. 29 Cdo 5943/2016.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 26 Cdo 1727/2018.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2815/2018.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2019, sp. zn. 30 Cdo 1808/2018.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2019, sp. zn. 33 Cdo 1794/2018.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2019, sp. zn. 26 Cdo 2199/2018.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 5299/2017.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 201/2018.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2019, sp. zn. 33 Cdo 5377/2017.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2019, sp. zn. 26 Cdo 1230/2019.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2019, sp. zn. 21 Cdo 1213/2019.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 6. 2019, sp. zn. 26 Cdo 2059/2018.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 6. 2019, sp. zn. 26 Cdo 542/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2019, sp. zn. 24 Cdo 4260/2018.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2019, sp. zn. 21 Cdo 1961/2019.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2019, sp. zn. 23 Cdo 1192/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2019, sp. zn. 24 Cdo 3568/2019.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2020, sp. zn. 26 Cdo 3501/2019.
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2020, sp. zn. 27 Cdo 3814/2018.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2020, sp. zn. 21 Cdo 2862/2019.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2020, sp. zn. 24 Cdo 622/2020.
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 6. 2020, sp. zn. 31 ICdo 36/2020.

4.2. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 1931, sp. zn. Rv II 108/31.

4.3. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 5. 2007, sp. zn. 2 As 78/2006-64.
Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 7. 2011, sp. zn. 3 As 4/2010-151.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 10. 2013, sp. zn. 1 As 58/2013-43.
Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. 2 As 225/2014-20.

4.4. Rozhodnutí Ústavního soudu ČR

Nález Ústavního soudu ze dne 14. 5. 1997, sp. zn. II. ÚS 28/96.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97.
Nález Ústavního soudu ze dne 11. 5. 2000, sp. zn. III. ÚS 158/99.
Nález Ústavního soudu ze dne 12. 6. 2000, sp. zn. I. ÚS 331/98.
Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2001, sp. zn. IV. ÚS 182/01.
Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2003, sp. zn. II. ÚS 119/01.
Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 182/01.
Nález Ústavního soudu ze dne 6. 4. 2005, sp. zn. II. ÚS 87/04.
Nález Ústavního soudu ze dne 14. 4. 2005, sp. zn. I. ÚS 625/03.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. III. ÚS 649/05.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 438/06.
Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 1560/07.
Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 571/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2009, sp. zn. I. ÚS 523/07.
Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2013, sp. zn. I. ÚS 1883/12.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2013, sp. zn. III. ÚS 1169/13.
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 173/13.
Nález Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2014, sp. zn. II. ÚS 2095/14
Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 315/15.
Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2015, sp. zn. III. ÚS 663/15.
Nález Ústavního soudu ze dne 19. 7. 2016, sp. zn. III. ÚS 798/15.
Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 1024/15.
Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2016, sp. zn. I. ÚS 3308/16.
Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2016, sp. zn. IV. ÚS 1580/16.
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 3040/16.
Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2019, sp. zn. II. ÚS 4235/18.
Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2020, sp. zn. II. ÚS 3379/19.

4.5. Rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie

Rozsudek SDEU ze dne 30. září 2003. Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam proti Inspire Art Ltd. Věc C-167/01. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.eur-lex.europa.eu.

Rozsudek SDEU ze dne 14. 6. 2012. Banco Español de Crédito SA proti Joaquínovi Calderónovi Caminovi. Věc C-618/10. In: *EUR-Lex* [právní informační systém]. Úřad pro publikace Evropské unie [cit. 10. 1. 2020]. Dostupné z: www.eur-lex.europa.eu.

4.6. Zahraniční judikatura

4.6.1. Rakouská republika

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Rakouska (OGH) ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. 4 Ob 205/09i.

4.6.2. Slovenská republika

Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 19. 10. 2017, sp. zn. 5Sžo/57/2016

4.6.3. Spolková republika Německo

Rozhodnutí Říšského soudu (RG) v civilních věcech ze dne 11. 4. 1901, sp. zn. Rep. VI. 443/00 (RGZ 48, 114).

Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 18.12.1954, sp. zn. II ZR 76/54.

Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH), ze dne 14.12.1956, sp. zn. I ZR 105/55.

Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 15. 5. 1968, sp. zn. VIII ZR 29/66.

Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 15. 5. 1970, sp. zn. V ZR 20/68.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 31.01.1973, sp. zn. VIII ZR 131/71.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 9. 7. 1980, sp. zn. V ZB 16/79.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 23. 9. 1982, sp. zn. VII ZR 183/80.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 19. 1. 1984, sp. zn. VII ZR 121/83.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 31. 5. 1990, sp. zn. VII ZR 336/89.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 10. 7. 1991, sp. zn. VIII ZR 296/90.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 30. 4. 1992, sp. zn. III ZR 151/91.
Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu (BVerfG) ze dne 19. 10. 1993, sp. zn. 1 BvR 567/89,
1 BvR 1044/89.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 22. 2. 1995, sp. zn. IV ZR 58/94.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 11. 7. 1996, sp. zn. IX ZR 226/94.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 14. 12. 1999, sp. zn. X ZR 34/98.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 23.02.2005, sp. zn. VIII ZR 129/04.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH), ze dne 21. 9. 2005, sp. zn. XII ZR 312/02.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 8. 3. 2012, sp. zn. IX ZR 51/11.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 26. 6. 2014, sp. zn. III ZR 299/13
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 10. 11. 2016, sp. zn. IX ZR 119/14.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 25.1.2017, sp. zn. XII ZR 69/16.
Rozhodnutí Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. XII ZR 1/17.

4.6.4. Švýcarská konfederace

Rozhodnutí Spolkového soudu Švýcarské konfederace (BGE) ze dne 30. 5. 1972, sp. zn. 98 II 138.
Rozhodnutí Kantonálního soudu Luzern ze dne 29. 7. 2016, sp. zn. 2016 II Nr. 9.

5. Seznam ostatních zdrojů

ČECH, P. Právní jednání v novém občanském právu (prakticky k existenci, platnosti, účinnosti a výkladu [odborný seminář] Brno: Pobočka České advokátní komory v Brně dne 3.10.2019.

Osobní konzultace s prof. JUDr. Janem Dvořákem, CSc. dne 18.1.2021.

Následky vad právních jednání se zaměřením na neplatnost a zdánlivost

Abstrakt

Rigorózní práce pojednává o problematice následků vad právních jednání. Cílem práce je analýza vad právního jednání a následků, s nimiž jsou předmětné vady spojeny. Ústředním tématem rigorózní práce je zkoumání institutů neplatnosti a zdánlivosti právního jednání. Práce se zaměřuje na posouzení vzájemných souvislostí a rozdílů mezi jednotlivými následky vad právního jednání. Rigorózní práce je systematicky řazena do osmi kapitol. První kapitola pojednává o právním jednání prostřednictvím rozboru jeho náležitostí a základních pojmů. Druhá kapitola se zabývá výkladem právního jednání. Zvláštní pozornost je věnována pravidlu výkladu, který nezakládá neplatnost právního jednání, před výkladem, který neplatnost zakládá. Třetí kapitola obsahuje charakteristiku neplatnosti právního jednání. Stěžejní částí celé práce je čtvrtá a pátá kapitola, neboť uvádí důvody vedoucí k neplatnosti a zdánlivosti právního jednání. Obsahem šesté kapitoly je vymezení následků vadného právního jednání v podobě nároku na náhradu škody, vydání bezdůvodného obohacení a zániku věcněprávních účinků právního jednání. Sedmá kapitola upravuje možnosti nápravy vadného právního jednání. Podrobněji jsou rozebrány instituty konverze, konvalidace a ratihabice. Osmá kapitola se věnuje předpokladům relativní neúčinnosti. Prostor je rovněž věnován institutu relativní neúčinnosti ve vztahu k neplatnosti a zdánlivosti. Problematika následků vad právních jednání je zkoumána z pohledu právní regulace obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, avšak značný prostor je věnován i komparaci s předchozí právní úpravou. Vybrané otázky následků vad právního jednání jsou porovnávány s německou, švýcarskou, částečně rakouskou a slovenskou právní úpravou. Pozornost je věnována též unifikačním projektům smluvního práva Draft Common Frame of Reference, Principles of European Contract Law a UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Výklad problematiky je podpořen analýzou názorů vyjádřených v odborné literatuře a v judikatuře týkající se konceptu následku vad právních jednání. V závěru práce jsou shrnuty a zhodnoceny dílčí výsledky, ke kterým vedly jednotlivé kapitoly.

Klíčová slova:

Právní jednání, Neplatnost právního jednání, Zdánlivost právního jednání

Consequences of defects in legal acts with a focus on invalidity and non-existence

Abstract

The thesis deals with the issue of the consequences of defects in legal acts. The objective of the thesis is the analysis of defects in legal acts and consequences which are related to the defects in question. The central topic of the thesis is research on institutes of the invalidity and the non-existence of legal acts. The thesis focuses on the assessment of interrelationships and differences between the individual consequences of defective legal acts. The thesis is systematically divided into eight chapters. The first chapter presents the legal acts using analysis of their essentials and basic terms. The second chapter deals with the interpretation of legal acts. Special attention is paid to the rule of interpretation which does not found the invalidity of legal acts before the interpretation which does found the invalidity. The third chapter contains characteristics of invalidity of legal acts. The essential part of the thesis is the fourth and fifth chapter since it lists reasons leading to invalidity and non-existence of legal acts. The content of the sixth chapter is the definition of consequences of defective legal acts in the form of a damage claim, issue of unjust enrichment and termination of substantive effects of legal acts. The seventh chapter adjusts the possibilities of correction of defective legal acts. The institutes of conversion, convalidation and ratihibition are analyzed in detail. The eight chapter deals with the assumptions of relative ineffectiveness. Space is also given to the institute of relative ineffectiveness relation to invalidity and non-existence. The issue of the consequences of defects in legal acts is analyzed from the view of legal regulation Act No. 89/2012 Coll., The Civil Code, as amended, but significant space is also given to comparison with the previous legislation. The chosen questions of consequences of defects in legal acts are compared with German, Swiss, partially Austrian and Slovakian legislation. Some attention is dedicated to the unification projects of contract law Draft Common Frame of Reference, Principles of European Contract Law and UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. The interpretation of the issue is supported by the analysis of opinions expressed in literature and case law connected with the concept of consequences of defects in legal acts. The conclusion of the thesis summarized and evaluated partial results to which the individual chapters led.

Key words:

Legal act, Invalidity of legal act, Non-existence of legal act